

ЛЕЗГИ Газет

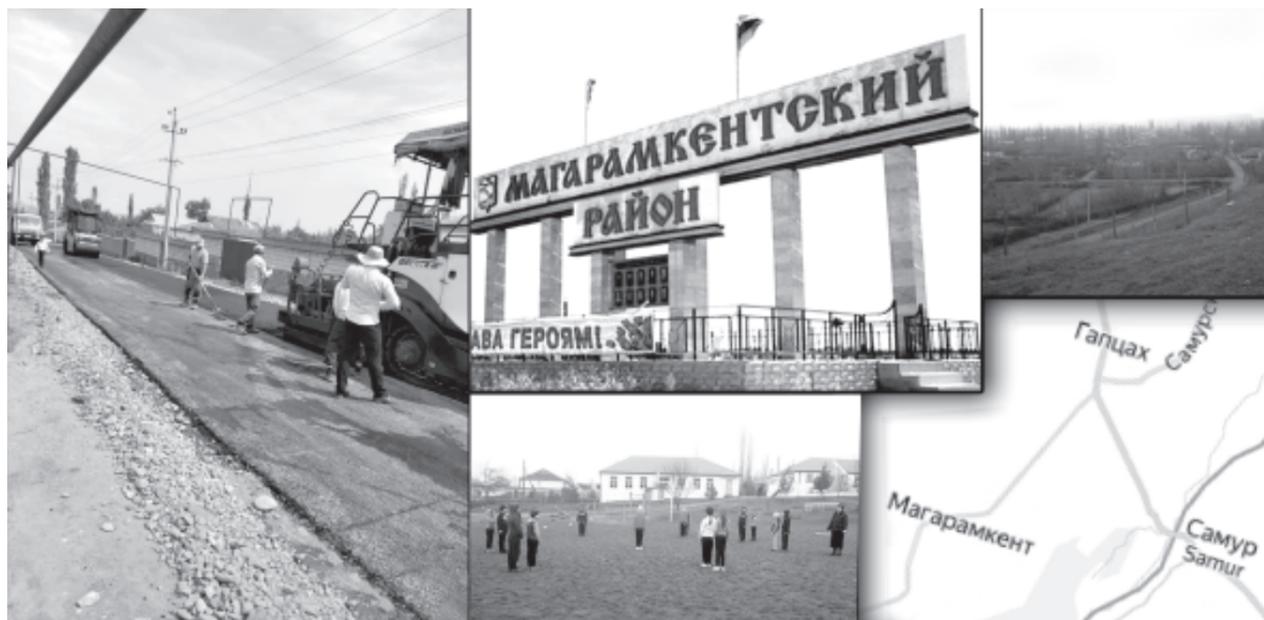
Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед ч'ал хуьх!

1920 – йисалай акъатзава

N 38 (10943) хемис 17-сентябрь, 2020-йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет "Дагпечатдин" киоскрай - 16 манат

Целегуьндилай чар атана...

Абдулафис ИСМАИЛОВ

Чи инсанриз фадлай адет хъанвайвал, чкадал алай ва вине авай идарайриз арза-ферзе авуна, дерди туькьун тавурла, абуру газетдивай куьмек т'алабда. Къейд авун герек я, "Лезги газетдин" редакцияда гъеле Советрин девирдилай "гъар са чарчихъ инсан гала" лугъудай гафар къанун хъиз тестикъ хъанвайвилей редакциядиз атай гъич са чарни фикир тагана тазвайди туш. Гъа ик, мукъвара Мегъарамдхуьруьн районин Целегуьнрин хуьруьн агъалийрин т'варунихъай редакциядиз чар атана.

"...Чаз я хъвадай яд авач, я жуван усадьбадиз гудай къубудин яд. Багълар къуразва. Хуьре саки виридаз мал-къара ава, малариз килигдай духтур авач. Герек хъайшла, ветерач чна, жуван жибндай пул гана, Советский хуьряй гъизва. Эквер мукъвал-мукъвал хъахъда. Эквер туькьур хъувун патал чун электромонтер къунши Усуррин хуьряй, гъакъини гана, жуван машинда аваз гъана хутахуниз мажбур хъанва. Чаз клуб авач. Чаз феъки авач. Ва ик мад. Чи гъалдикай хабар къадай кас авачни? Бес чна низ гъарайда?", - хъизва авторди ва эхирдай алава хъийизва: "Т'алабда зи т'вар къун тавун".

Гъарайдин ван редакциядив агакъна. Чун Целегуьндал рекъе гъатна.

Хуьруьн администрациядин къилихъ галаз адан кабинетда суьгъбет ийидай вахтунда ина са шумуд кас агъалияр авай, абурукай сад - агъаскъалрин советдин председатель Шихмегъамед Меликмирзоев. Арзада къейднавай критикадин гафар малумарна. Ихтилатдив яргъарилай эгечна.

Цийи Целегуьнрин хуьр 1966-йисуз залзаладилай гуьгуьниз арадал атана. Ирид хуьряй куьч хъанвай инсанриз цийи чкада яшайишдин квалер эцигуниз гъукуматди бес къадар пулдин такъатар, эцигунардай материалар чара авуна, герек маса куьмекарни гана. Яшайишдин метлеб

авай дараматар эцигна. Зегъметдиз къабил вири агъалияр кваллахдай чкайралди таъминардай совхоз тешкилна. Гегъенш майданра багълар, ципиц'лухар кутуна.

Агъаскъалри рикел хъизвайвал, чкадин "Серго" т'вар алай совхоздихъ 100 гектардилай виниз ципиц'лухар, гъа къадар майданра экъа хъанвай емишрин багълар, 4000 лапаг, 750 къарамал авай. Лугъун герек я хъи, целегуьнвиар зегъметдал рик алай, виклегъ, кар бажармишиз алакьдай, дирибаш инсанар я. Четинвилерал галт-завайтани, хуьруьнвиариз, дарвилер авачиз, къил хуьдай мумкинвилер авай.

Дарвилера целегуьнвиар, амай вири хуьрерин жемятар хъиз, Советрин Союз чуклурайла, гъатна. Аламатдин кар тир, 90-йисара республикадин руководстводи районрин къиле авайбурувай колхозар, совхозар чуклурун лап к'евелай истемеш-завай. Зегъметчи халкъдиз так'ан хъайи и буйругъ къилиз акъуд тийизвай районрин регъберар басрухдик кутазвай. Гъа ик, целегуьнвийри гъикъван наразивилер къалурунат'ани, "Серго" совхозни чуклуруна, халкъди еке зегъмет ч'лугуна арадал гъайи девлетарни вара-зара хъана. Чехи несилдин векилри рикел хъизва: "Жуван са дерди туькьурун патал куьмек т'алабдай са чка авай - совхоз. Гъадакайни чун магърумна". Ельцина "пачагъвалзавай" девир тир эхир, гъарда жува-жуван къилиз чара авуна к'анзавай.

За винидихъ лагъайвал, целегуьнвиар бушвал тийидай, дирибаш инсанар я, гъардавай вичиз чара ийиз жеда. Анжах гъар са хуьруьхъ вири жемятдин умуми, жемиятдин дердиярни ава эхир. Абуру гъиле къуна, къилиз акъудиз алакьдай касни к'андачни?

- Чна, агъаскъалри, меслятар авуна. Ахътин кас Дербент шегъерда яшамеш жезвай, хуьруьз гъамиша вичелай алакьдай куьмекар гузвай Герман Межведилов яз акуна. Амма шегъерда са куьникайни дарвал авачиз, къулай уьмуьр тухузвай, вичин гаф ише физвай Германа, хуьруьн къиле акъвазунал разивал гана. Агъаскъалрин дестеяр са шумудра адан патав

физ-хтана. Гъа са т'алабун гъаз. Гъа ик йисар акъатна, - рикел хъизва Шихмегъамед Меликмирзоев. - Эхирни чна адаз лагъана: "Герман, эгер вун Целегуьнрин къадир авай, халкъдихъ рик' кузвай целегуьнви ят'ла, и четин девирда, хтул, вун жуван хайи хуьруьн жемиятдин арада жеда, бубайрин чилерал хъведа. Жедач'т'ла, чна вучда къван?".

2007-йисан мартдиз хъайи сечкийра Целегуьнрин жемиятди Межведилов Герман Жабраилович хуьруьн администрациядин къил яз хъана (хуьре, бинедилай адет хъанвайвал, адаз "совет" ва я "кавха" лугъузва).

Гила арзада къалурунавай хци месэлайрал хъвен. Хъвадай цин патахъай четинвилер авайди вирида тестикъарзава. Амма яд авач, и кардиз садани яб гузвач лугъун тапарар я. Вири магълейриз турбайра аваз михи яд агъарзава: хуьруьн чехи паюниз - суткада къилъай-къилиз, муькуь паюниз - гъар къве йикъалай. Агъалийриз 2-3 юк'уз бес къадар яд к'ват'дай мумкинвал авач.

- Хъвадай цин месэла лап хциди тир, - лугъузва Ш. Меликмирзоев. - Чахъ водопровод авайди тушир. Вичин жибндай хейлин пулар харжна, халкъдин куьмедалди ам эцигайди Герман Жабраилович я. Гъикъван четин хъанат'ани, чна, жемиятди сифте Къарад к'лама "халкъдин эцигунар" лугъудай жуьреда бандар туькьурна, яд к'ват'дай чехи гъавиз арадал гъана, 12 километрдин мензилдиз турбайрин линия тухвана. Нет'жада хуьруьз Къарад к'ламун михи яд авахъна къвезва.

Идалайни гъейри, Г.Межведилован т'алабуналди ва халкъдин куьмек тешкилуналди Къазахстанда яшамеш жезвай чи хуьруьнви Азиз Зибиллаеван харжидихъ куьгъне хъанвай турбаяр 450 агъзур манатдин къимет авай цийибуралди эвезна. Администрацияди 1750 метр алава цийи водопровод тухванва.

Чахъ галаз ихтилатар авур целегуьнвийри тестикъарзавайвал, хуьруьз

▶ 2

Нумрадай к'ела:

ЮБИЛЯРА

Ватандиз, халкъдиз вафалу яз

2016-йисан июндиз ам Россиядин Федерациядин Милли гвардиядин къушунрин директордин сад лагъай заместителвиле - РФ-дин Милли гвардиядин главнокомандующийвиле тайинарна. 2019-йисуз Сергей Меликов отставкадиз экъечна. Адахъ "Орден Почета" ва "Женгинин лайхлувлерай" орденар ава.

▶ 3

ИРС

"Гуьзел Тамум" ва Эминан муьгъуьббатдин са сир...

Эминал къведалди, Рагъэкъеч'дай патта дишегълидин гуьрчегъилинни назиквиле тарифун ва вичихъ хъсан абуру авай ва гъак'ини итимдин ч'алаз килигдай дишегъли виридалайни хъсанди яз гъисабун адет хъанвай, амма а патан са шаирдизни рик'из к'лани дишегъли вичиз барабар инсан яз акъазвачир.

▶ 6

ЭКОНОМИКА

Кавхадилар рази я

Хуьруьн къилин везифаяр тамамарзавай са куьруь девирда Сабир Юзбегова ц'уд йисаралди гъялиз тежез амуькай месэлар, дердияр къилиз акъудзава. Мисал яз, Эминхуьре хъвадай цин къитвал авай. Гила лагъайт'ла, хуьруьн вири куьчейриз яд агакънава.

▶ 7

УЬМУЬР

Къурушвийри куьмекна

Тлебиатдин мишекъат шарт'лар себеб яз, вертолетдин куьмедалди мейит дагъардай ахкъудиз хъанач. И кардал МЧС-дин къуллугъчяр желбнавайт'лани, мейит ахкъудиз куьмек гуз къурушвиар атана. Абурун алахъунар себеб яз, са къадар вахт арадай феишла, Мегъамед Абакарован мейит винел ахкъудна, кучукун патал хайи хуьруьз рекъе хтуна.

▶ 8

МЕДЕНИЯТ

Туркиядин лезги шаир

Алиди чивилер Манастыр, Селаник ва Стамбул шегъерин мектебра, Стамбулдин университетдин француз ва фарс ч'аларин отделенида къачуна. Инаг ада 1919-йисуз акъалт'арна. Гъана, литературадин факультетда, ада "Исламдин литературада "Лейли ва Межнун" месниви" темадай докторвиле диссертация хъена.

▶ 10

ХАБАРАР

Хъсан чешне

И мукъвара Пирмегъамед Балакеримова Вино Ст'алрин юкъван мектеб патал 10 моноблок ва ученикар патал суьреяр (аялрин яшдиз, буйдиз килигна к'лани жуьреда къайдадик кутаз жедай столар, стулар) ва интерактивный доскаяр маса къачуна.

▶ 12

Сечкияр Сифтегъан нетижаяр

Алай йисан 13-сентябрдиз Россиядин Федерациядин 83 регионда, гъа гьисабдай яз Дагъустан Республикадани сечкиярин серенжемар кьиле фена.

Дагъларин уьлкведин Буйнакск, Дагъустандин Огни, Каспийск, Къизляр, Южный Сухокумск, Махачкъала шегъерра ва муниципальный 38 районда сечкиярин муниципальный 601 кампания кьиле тухвана.

Виликамаз кьунвай нетижайрай аквазвайвал, районрин ва шегъерин собранияриз депутаттар хъязавай сечкияр 71,30 процент сечкичири иштиракна. Виридалайни активнидаказ Дагъустандин Огни, Буйнакск шегъерин ва Хасавюрт, Къули, Сулейман-Стальский районрин сечкичири сесер гана.

Сечкиярин сад лагъай юкьуз (11-сентябрь) сечкидин участокриз 15,55 ва 12-сентябрдиз 39,51 процент сечкичияр атана.

Лугъун лазим я хьи, коронавирсудин тлугъвалдикай хуьн патал сечкиярин участокра Роспотребнадзорди истемешзавай вири серенжемрал амална. Участокар бес къадарда маскайралди, бегълейралди, антисептикрин такъатралди таъминарнавай.

Республикадин сечкидин комиссияди малумарайвал, сечкияр пуд юкьузни секин гьалара кьиле фена. Санлай къачурла, сечкиярин нетижайриз манийвалдай татугайвилериз рехъ ганач.

Еке умудар кутазава

Махачкъалада, 320 миллион манатдин инвестицияр желб авуналди, къвачин къапарин чехи фабрика эцигунив эгечнава. Ана къвалахдин цийи 330-дав агакъна чкъаяр тешкилдайвал я. Идан гьакъиндай журналистриз региондин промышленностдин ва алишвершдин министрстводин пресс-къуллугъди хабар гана.

"Дагъустанда карханадин эцигунар къвачин къапарин гьеле авазвай SERG производстводин бинедаллаз гьиле къуна. Алай аямдин къвачин къапар газурдай цийи карханадин бинеяр кутунин мярекатда Дагъустандин промышленностдин ва алишвершдин министр Батыр Эмеева иштиракна. Гьеле кардик квай производствода гьасилзавай продукциядин къадар артухаруни къвалахдин цийи 330 чка тешкилдай мумкинвал гуник умуд кутунва", - суьгьбетна пресс-къуллугъдин векилди.

Компаниядихъ Махачкъаладин са промышленный зонада чилин кьве участок ава. 3300 квадратный метрдин майдан алай мулкунал кьве мертебадин кьве дарамат хкажда. Проектдиз желб ийизвай инвестицияр къадар 120 миллион манатдив агакъда. Кархана кардик акатайла, къвалахдин цийи 150-дав агакъна чкъаяр тешкилдай мумкинвал жада. Региондихъ ахтын чкайрин патухъай алай вахтунда иллаки еке игътияж ава.

Идалайни гьейри, министрстводин чалишмишвилералди производстводин пуд мертебадин дарамат эцигунин проект кьилиз акъудунин къвалах гьиле хкъунва. А эцигунар, са жерге себебар аваз, пуд йис идалай вилик акъвазарайди тир. Къейдзавайвал, алай вахтунда эцигунардай ихтияр къачун патал талукъ документар гъазурзава. И проектдал асаслу яз, 4500 квадратный метрдин майдан алай карханадин дарамат хкажун, ана къвалахдин 180 цийи чка тешкилун фикирдиз къачунва. Проект кьилиз акъудун патал чара ийидай инвестицияр къадар 200 миллион манатдив агакъда.

"Алай вахтунда эцигзавай карханадик еке умудар кутунва. Компаниядихъ гъазурзавай къвачин къапарин къадар йиса 600 агъзур жуьтуьнив агакъардай фикир ава. Санлай къачурла, Дагъустандин къвачин къапар гьасилдай хилез неинки СКФО-да, гьакъ санлай вири уьлкведани къвенкъичи чкайрал экъечидай ниятар ава", - малумарна РД-дин промышленностдин ва алишвершдин министрстводин пресс-къуллугъдин векилди.

Федеральный кьезилвилер

Урусатдин агъалириз федеральный кьезилвилерикай (льготрикай) менфят къачудай мумкинвал гьар йисуз гузва. И кардик галаз алакълалу яз, агъалири 1-октябрдалди МФЦ-диз, Пенсийрин фондундин (ОПФ) муштерияр къабулдай къуллугъдиз, виликамаз нубат къуна ва я тахъайтла, интернетдин кумекдалди (ОПФ-дин сайтда авай агъалидин хусуи кабинетда ва я "Госкьуллугъар" порталда) талукъ арза хкъена къанзава.

Яшайишдин рекъай кардик квай къуллугъар (набор социальных услуг) хкъягун патал 1-октябрдалди арзаяр агакъарнавай агъалийривай 2021-йисан 1-январдидай кьезилвилерикай хийир къачуз жада.

Къейд ийин хьи, Урусатда федеральный кьезилвилерикай агъадихъ къалурнавай агъалийрин категорияривай менфят къачуз жада:

- *дъведин гьерекатрин ветеранривай;*
- *Ватандин Чехи дъведин иштиракчийривайни набутривай;*
- *рагъметдиз фенвай дъведин гьерекатрин ветеранрин ва дъведин иштиракчийрин хизанрай тирбурувай;*

Коронавирус: эхиримжи рекъемар

РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 16-сентябрдиз Дагъустанда коронавирус акатайбурун къадар 12260-дав агакънавай. Эхиримжи юкьуз коронавирсуд акатай 85 кас дуьздак акъудна.

Гъа са вахтунда духтуррилай начагъ хъайи 10533 кас сагъар хъийиз алакълана. Санлай къачурла, республикада 474261 кас ахтармишнава. 2937 кас, амайбурукай чара авуна (изоляция), къвалера ава. Дагъустанда коронавирсудик 529 кас къена.

Целегуьндилай чар атана...

1

талукъ са месэла гьалун патал Г.Межведилов бюджетдай пул ахъаюнал вил алаз акъвазавач - вичин жибиндай харжна, тахъайтла, кредитар къачуна ва я паталай кумек тлалабна, кар кьилиз акъудзава. ИкI ада хуьруьн администрациядин хъсан дарамат, жемятдин тлалабуналди КОР къубудал вичин пулдихъ капиталный муьгъ эцигна, кьве турба кутуна, 1,5 километрдин цийи къанав тухвана. Нетижда 60 кас арендаторриз чпин багъларихъ, уьруьшрихъ гелкъуьн кьезил хъана. Азиз Зибиллаевахъ галаз санал пул эцигна, Ватандин Чехи дъведа телеф хъайи целегуьнвириз гуьмбет хкажна. Халкъдин кумек галаз гужлу цийи трансформатор къачуна, кардик кутунва. Кьве стадион, аялриз къугъвадай майдан туькьурнава. Хуьр аваданламышун патал елкадин 700 къелем къачуна акьурнава.

Школадин кьве дараматдин къавар чкIай гьалда авай. Райондин кьил Фарид Агъмедова Межведилован тлалабуниз "ваъ" лагъанач, тади гьалда бес къадардин такъатар чара авуна. Къавар цийи хъувунва.

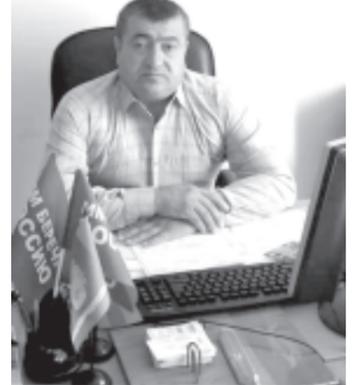
Генани. Федеральный шегъердидай Целегуьндал къевезвай 9 километр рекъе фурур ремонтдай материалар 12 йисуз Герман Межведилова вичи масса къачуз, халкъдин кумекдалди туькьур хъийиз хъана.

- Гъа и рехъ капиталнидаказ ремонтун патал чна гзаф арза-ферез авуна, Махачкъаладиз физ-хтана. Чаз кумекун патал адвокатни къуна, - ихтилатзава Г.Межведилова. - Эхирни, вири жемятди къулар члугуна, республикадин Кьил Владимир Васильевавай тлалабна. Чаз хъсан жавабни хтана, рехъ туькьурунин кар вилик фена. Алай вахтунда 4,5 км рехъ гъазур хъанва. Къез акуна хьи, хуьруьн юкьвай физвай кьилин куьчени 2 км мензилда къирцана туькьурзава. Амай 5 километр йисан эхирдалди кутьягда.

"Герман Жабраиловичаз баркалла! - лугъуза жегилри, - виликдай вич хъсан спортсмен хъайи чи кавхади чаз спортдал машгъл жада чехи мумкинвилер ганва. Чи ихтиярда тадаракламишнавай спортзал ава. Чна райондин, республикадин акъажунра иштиракдайла, герек харжиярни кваз вичин хивез къачунва".

Кар ана ава хьи, Целегуьндал спортзал алайди тушир. Межведилов хайи хуьруьз къвалахал хтайла, ада вичин хъусиятда авай виликан совхоздин склад хъайи чехи дарамат вири къулайвилер авай спортзалдиз элкьурна. Вичин пулдихъ анаг цийи хъувуна, спортдин герек вири тадаракар къачуна (тек са "борцовский ковердихъ", азаддиз къуршахар къадайла герек къевезвай, 150 агъзур манат вичин жибиндай гана). Ина волейбол, баскетбол, мини-футбол къугъвазва, азаддиз къуршахар къунай, залан атлетикадай, каратедай секцияр ахъайнава. Баркалла!

Къейдна къанда, Целегуьнрин администрацияди, вири жемятди хъиз, хъвадай ва дигидай цин месэла гьалнавайди яз гьисабзава. Хуьруьн ва райондин руководстводин чалишмишвилералди агъалияр виниз тир еридин целди таъминарун махсус госпрограммадик ку-

тунва. Адан бинедаллаз ина буругъдин дерин къуяр эгъуьнда. Программа 2024-йисалди кьилиз акъудун планламишнава. Самур ва Гуьлгеричай вацарин арада язавай къанав кутьягъайла, Целегуьнриз дигидай ядни бес къадарда жада.

- Акъваза хьи, Владимир Васильев Дагъустандин кьиле хъайидалай къулухъ, вири республикада хъиз, чи райондани, хуьрени крар вилик физва, - лугъуза Герман Межведилова. - Аялрин бахчани эцигда. Чка тайинарна, чилиз "зеленка" къачунва. Зун са къусни шаклу туш, вири месэлаяр гьализ жада, чакъ сабурулувал, виридан мурад арза хъайила. Чи жемятдихъ а ерияр авазва, вирида жемятдин крара иштиракзава. Чи рикI алай "Лезги газетди" гузвай мумкинвилерикай менфят къачуналди, заз чи жемятдиз риклин сидкъидай сагърай лугъуз къанзава. Хуьруьнвири заз ийизвай ихтибардиз за гележегдани вафалувал хуьда.

Р.С. Редакциядиз чар кхъей касди тлалабзава вичин твар къалур тавун. Гьелбетда, чна гьакI авуна. Гьакимрин къвалах критика ийизвай, чкайрал инсанрин уьмуьр четинариз, гьакъикъатдани рехъ гузвай кимивилер, къанунсузвилер къалурзавай, гъа са вахтунда авторри чпин тварар кун тавун тлалабзавай чарар редакциядиз мадни къевезва. Гъатта гъа ихтин дуьшуьшрани "Лезги газетдин" руководстводи законди вичиз ганвай ихтиярдин бинедаллаз чкайрал алай регъберин вилик серенжемар къабулунин месэла эцигзава. Чи районрин регъберани ахтын къайгъусуз инсанар туш, абурузни чкайрал гал-агъвал хъсан хъана къанзава. Меркезда абурувайни хабар къадай кас ава эхир.

Амма инал суал къевезва: критика ийизвайбуруз чпин тварар вуьчиз чир хъана къанзава? Жаваб: абуруз я кичезва, я буьгътен вегъезва. Гъахълу критика ийизвайдаз киче хъана къандач - адан терефдал закон ала. Рехъ гузвай члур кардикай къулухъай рахунихъ метлеб, нетижа жадач. Адакай, жавабдарвал аннамишна, чинал лагъана къанда. Чир хуьн герек я: чинал лагъай гъахълу критикадин хци гафунихъ зурба къуват ава, ада уьлгуьнди хъиз атлуда. Хирургдин гьиле авай скальпелди хъиз. Зун квач, са ни ятлани авурай, цавай атурай, сивиз аватрай лагъана, кисна ацукьуни чи, гьар са инсандин, санлай вири уьлкведин крар вилик тухуда. Чи гьалар ватанпересвилер, халис граждандивин жавабдарвал аннамишна ийизвай истемешунри хъсанарда, крар вилик тухуда. Герек чун гъа и терефдал жен.

Сергей Алимович Меликован - 55 йис

“Патриот” гафуниз Мегьамед Гьажиеван словарда ихьтин баян ганва: “Вичин Ватан ва халкъ кландайди, абуруз вафалуди”. Гьакьикъатдани, Ватандиз, халкъдиз вафалу хьун - им гьар са кас патал еке бахт я. Ихьтин инсанар лезги халкъдихъ гзаф ава. Абурукай сад Россиядин государственственный ва военный деятель, генерал-полковник Сергей Алимович МЕЛИКОВ я.

Хазран КЪАСУМОВ

Ери-бине Къасумхурелай тир Меликоврин тухумдин твар Россиядин кьенепатан крарин министерстводиз талу къурулушра гзафбуруз хъсандиз таниш я. Меликоврин тухумдикай сифте яз 2-рангдин техник-интендантвиле (ам гилан лейтенантвиле чиндиз барабар я) чин къачурди Нур-Мегьамед Балович Меликов я. Адан хва Алим бубадин рекъеваз фена: ам СССР-дин МВД-дин кьенепатан къушунра курсантвилелай къилдин бригададин командирвилел къван хкаж хъана. Отставкада авай полковник Алим Меликов 2012-йисан 29-апрелдиз 80 йисан яшда аваз рагметдиз фена.

Чехи бубайрин крар Сергей Алимович Меликова уьзягьдаказ, баркалла алаз даварна.

Сергей Меликов 1965-йисан 12-сентябрдиз Орехово-Зуево шегьерда дидедиз хъана. 1986-йисуз ада Саратовдин Ф.Э.Д-зержинскийдин тварунихъ галай кьенепатан къушунрин высший командный училище акъалтларна. 1986-йисалай 1991-йисалди Украинада ва Молдавияда СССР-дин МВД-дин кьенепатан къушунрин Управленида къилдин бригадада къуллугъна.

лин штабдин начальник хъана. Гьа и йисуз ам Кеферпатан Кавказдин Федеральный округда Россиядин Федерациядин Президентдин патай тамам ихтиярар авай Векилдин къуллугъдал тайнарна. Гьа са вахтунда Сергей Алимович РФ-дин Хатасузувлин Советдикни кутуна. С.Меликоваз Россиядин 1-класдин Государственный Советникдин чин гана.

2016-йисан июндиз ам Россиядин Федерациядин Милли гвардиядин къушунрин директордин сад лагъай заместителвиле - РФ-дин Милли гвардиядин главнокомандующийвиле тайнарна. 2019-

Ватандиз, халкъдиз вафалу яз

1994-йисуз С.Меликова М.В. Фрунзедин тварунихъ галай Военный академиядин пограничный ва кьенепатан къушунрин факультет акъалтларна. Ам Россиядин МВД-дин кьенепатан къушунрин Кеферпатан Кавказдин округдиз ракъурна. Ада начальникдин старший куьмекчивиле, оперативный назначенидин дивизиядин батальондин командирдин везифаяр тамарна. Чечняда кьиле фейи женгинин гьерекатра иштиракна. Чечняда разведкада къуллугъдайла, женгинин са шумуд операция хъсандиз кьиле тухунай ам “Военный лайихлувилерай” ордендиз лайихлу хъана. 1996-йисан мартдиз са операцияда С.Меликова гьалкъада гьатнавай ОМОН-дин аскерар азад хьийиз куьмекна. И кьегьалвилей ам махсус метлеб авай 7-отряддин командир, полковник Игорь Семенов гьилей краповый берет къачуниз лайихлу хъана. Им, уьмуьр хаталувиле кутуна, виклегувал къалурунай женгинин юлдасар къутармишунай тек-туьк гузай шабагъ я.

1997-йисуз С.Меликов Россиядин МВД-дин кьенепатан къушунрин оперативный метлеб авай къилдин дивизиядин 2-полкунин командирдин заместителвиле, 1998-йисуз и полкунин командирвиле тайнарна. 2001-йисуз адакай дивизиядин командирдин заместител, 2002-йисан июндиз дивизиядин командир хъана.

2008-йисан апрелдин вацра С.Меликов Россиядин МВД-дин кьенепатан къушунрин Центральный региондин командованидин къушунрин командующийдин сад лагъай заместителвиле - штабдин начальниквиле тайнарна. 2011-йисуз ада Россиядин Федерациядин Яракьлу Къуватрин Генеральный штабдин Военный академия акъалтларна, гьа йисан сентябрдиз ам Кеферпатан Кавказдин территорияда терроризмдиз акси операция тухунин рекъай сад авунвай къушунрин командующийвиле - Россиядин МВД-дин кьенепатан къушунрин Кеферпатан Кавказдин командованидин къушунрин командующийдин сад лагъай заместителвиле тайнарна.

2014-йисуз Сергей Алимовичакай РФ-дин МВД-дин кьенепатан къушунрин кьиле

йисуз Сергей Меликов отставкадиз экъечна. Адахъ “Орден Почета” ва “Женгинин лайихлувилерай” орденар ава.

Сергей Меликовакай рахадайла, ихьтин са карни кьейд ийиз кланзава. М.В. Фрунзедин тварунихъ галай Военный академияда клелдайла, Сергей Алимович урус дишегьли Галинадихъ галаз таниш хъана, абуру чпин рикер, сирер сад авуна. Галинадиз сифте гьуьлук хъайи гада Дмитрий Серков Сергей Алимовича хвавиле къабулна, адаз хъсан тербия гана. Дмитрий Санкт-Петербургда кьенепатан къушунрин военный институт акъалтларна, махсус метлебдин подразделенира, гьабурукай яз С.А.Меликова команда гузай “Витязь” дивизияда къуллугъна.

Штурмовой группадин командир яз, Д.Серкова женгинин гзаф къадар серенжемра иштиракна, дирибашвилер къалурна. Адахъ Суворован медаль авай. Дагъустандал международный бандитри гьужум авурла, Дмитрий Серкова вич аниз ракъурунин патахъай рапорт кьене. Гьелбетда, генерал-лейтенант, дивизиядин командир тир Сергей Меликовавай вичин гада кьизгьинвал авай чкадиз ракъур тавунайтани жезвай. Амма халис офицер, ватанперес и кардив вичин риклин буйругъдалди эгечна. “Эгер чна гьарда вичин хва-стха, багьрияр хаталу къадривай кьерех ийиз хъайитла, бандитрин, террористрин вилик пад ни къада, ислгъ халкъдин тереф ни хьуда?” - фикирнай Сергей Алимовича.

Къарабудахкент хуьрун патав гьайтама бандитрихъ галаз кьиле фейи барабарсуз са женгина Д.Серков игитвилелди телеф хъана. И чулав хабар Сергей Меликовав телефондай адан женгинин дуст Сергей Ченчика агакарна.

2007-йисан 11-декабрдиз РФ-дин Президентдин Указдалди Дмитрий Серковаз Россиядин Игитвиле твар гана. Россияда МВД-дин кьенепатан къушунрин Главнокомандующий, армиядин генерал Николай Рогожина Игитвиле Яругьед Дмитриян диде, медицинадин къуллугъдин лейтенант Галина Анатольевна Меликовадиз вахкана.

Регьбер, алим, лежбер

Хийир ЭМИРОВ

Агьмед Абдулгъаниевич ШАГЪМАР-ДАНОВ. Республикадин халкъдин майишатда, партиядин, советрин органра члехи къуллугъар авур, хуьруьн майишатдин хилер, Кьиблепатан Дагъустандин районрин экономика вилик тухунин кардик еке пай кутур кас. Адахъ галаз квалалах, ам чидай инсанри гьуьрмет авунинди тварцихъ регьбер, алим, лежбер, багьманчи гафарни акал хьийизвай зегьметкеш. Лап гьевечи чвалалай ам чилел зегьмет чулгув, адахъ къадирлувилелди гелкъевез вердиш хъана.

Багьларалди девлетлу ва машгьур Ахцегьрин хуьре 1930-йисуз хайи касдин рикл, де лагъ, хуьруьн майишатдал гикл жедачир! Диде-бубадихъ галаз ада квалале, чуьлдани вичел тапшурмишай гьар са кар тамамардай. Аялвал, жаванвал дяведин йисарал ацалтай адаз члехибурал, хуьруьн дишегьлийрал гьикъван зегьмет акъалтзавайтла, хъсандиз аквазвай. Гьавилий ам багьрийриз гьар са карда куьмек гуз алахъдай. Шоколада хъсандиз клелни ийидай. Тебиатдиз, чилиз талу къуллугъдай акъудиз кланзавай жегьилди тарсарилай алава яз махсус литературани клелдай. Хуьруьн школа куьтагъай гада Дагъустандин зоотехникадин ветеринариядин техникумдик экечна. Армиядин жергеира къуллугъ авурдалай гьуьгьуьниз ада Самарканд шегьерда Узбекистандин хуьруьн майишатдин институт, 1964-1966-йисара КПСС-дин ЦК-дин къвалалай гьай партияный къилдин школа акъалтларна. 1954-йисалай Агьмед Шагьмарданова хайи хуьре, районда вичин зегьметдин рехъ башламышна. Ахпа 1964-йисалай республикадин районра ва меркезда майишатрин, комсомолдин, партиядин регьбервал гудай квалалахрал пара жавабар везифаяр кьилиз акъудна.

1982-йисалди А.Шагьмарданова ДАССР-дин халкъдин контролдин Комитетдин инспекторвиле, КПСС-дин Хив райкомдин сад лагъай секретарвиле, ДАССР-дин хуьруьн майишатдин министерстводин хипехъанвиле отделдин начальникдин, Дагъустандин тамарин майишатдин работникрин профсоюздин комитетдин председателвилеин жавабар къуллугъар тамамарна.

Аквазва хьй, дугьриданни, къуллугъар чирвални, алакьуарни, тешкилувилеин бажарални, агьалияр бегьерлу зегьметдал желб ийидай вердишвилерни жумартдиз жуван азад вахтни серф авун истемиззавай-бур тир. Касди серфни авуна. Гьа са вахтунда илимни гьилей ахъайнач. 1967-йисуз ада агалкъунралди экономикадин илимрин кандидатвилеин диссертация хвена, алимвилеин твар къачуна.

Заз Агьмед Абдулгъаниевич 1990-йисара чир хъана. Уьлкведа гьич гьузет тавур вакъияр кьиле физвай. Вичин къанажагьлу вири уьмуьр республикадин экономика, хуьруьн майишат вилик тухуниз гайи касдиз колхозар, совхозар, карханаяр чукурзавай, барбатзавай гьал акурла, гзаф пис ва гьайиф хъана. Вичин риклин тал, дерт ада, “Лезги газетдикай” менфят къачуна клелзавайбурал, районрин, майишатрин килера авай ксарал агакарзавай, цуд йисаралди агъзуралди зегьметчийри арадал гьанвай майишатрин, карханайрин къадирлувилелди эгечлуниз эверзавай.

Пенсиядиз экъечнавай, республикадихъ, халкъдихъ рикл кузвай, гележегдин неслирнин къайгудани авай касдиз секинвал авачир. Эхириджи йисара уьлкведа, республикада, чи районара гьиле кьур реформайри хуьруьн майишатдиз клур язавайвал аквазвай ада “Лезги газетдиз” сад-садан гьуьгьуьналлаз суьрсет гьасилзавай чилер хуьнин, вара-зара тавуни, багьманчивал худ тавуни, хипехъанвилеин хел вилик тухудай кваллахдин хъсан шартлар тешкилуни ва гьакл маса месэлайрай теклифдин, меслятдин макъалаяр кьене. Абуру акъатни авуна ва клелзавайбурулай пешекардин, алимдин, виликан регьбердин тереф хуьзвай чарани атана. Республикадин маса газетриз акъатай макъалайрални бес тахъана, ада хуьруьн майишатдиз, Дагьларин уьлкведин экономикади-

з, дагьлу хуьрериз талу къуллугъар кьарагьарзавай “Чун гьиниз физва?” твар алай ктабни чапдай акъудна.

Публицистди вичин макъалайриз ганвай кьилерай - “Чилин муракаб месэла”, “Чавай дагьлар дуьзмишиз гьикл жедач?”, “Дагьлух ва дагьдин патарив гьай чкайра багьманчивал гегьеншарун”, “Кьиблепатан Дагъустандин виликан хипехъанрин машгьурвал арадал хкин”, “АПК-дин важиблу хилериз еке фикир гун”, “Базардин алакьаяр фикирда къуна, промышленность вилик тухун”, “Чилихъ иесивилелди гелкъевез, хъсандиз квалалахиз ва бул бегьерар гьасилиз жедач”, “Ватанпересвилеикай ва ада чи уьмуьрда къазвай чкадикай”, “Чун гьиниз физва?”, “Шарвили” эпосди чаз вуч чирзавай?” республика, чи районар, хуьрер патал важиблу гьихьтин месэлаяр сифте нубатда ва чарасуз гьална кланзавайтла, Шагьмарданован рикл хайи халкъдихъ гьикъван кузватла аквазва.

Де лагъ, ам гьикл кудачир, уьмуьрда вичин зегьметни кваз арадал гьайи багьлар, уьзуьмлухар кхудна, лапагарин, маларин суьруьяр, нехирар лап тлимиларна, я хиритна, тежил гьасилзавай никлер чуруухъанриз элкъуьрна. Хуьруьн майишатдин гьар са майва, емиш, ризки битмишариз жедай чилер квалер эцигиз пай хуьвуна. Гьа са вахтунда дагьлар авай хуьрер харапайриз элкъуьрна. Ихьтин чуруу крар акваз, Шагьмарданован рикл тлар жезва ва ада мад ва мад сеферда тикрарна: “Хъайи квалалах хъана, абуру къуллугъ элкъуьриз хъжедач, гила къванни виликан гьалатлар ахъай хьийимир, чилерив иесивилелди гелкъевез, гьукум, къуллугъ гьиле авалугъуз, абуру акъатайдаз маса гумир, вара-зара ийимир. Къе кьили ванзавайтла, пака, хусуи эвледар, къевезвай несил чилер авачиз амуькьайла ва я са масадан таъсирдик акатайла, къукьмада акъуникай файда жедач. Гьавилий гьар са ватандаш ватанперес хьун лизим я. Гьавилий гьар са кап чилни хуьн патал алахъна кланда. Чи бубаяр хьиз. Чиликай халкъ патал менфятни кхудна кланда”.

Рагьметлуди саки гьар гьафтеда редакциядиз къведай. Чи арада датана республикада кьиле физвай татугай крайкай ихтилатар фидай. Ада нарази яз лугьудай: “Са бязи ксарин сивай Кьиблепатан Дагъустанда хипехъанвал кар алай хел ва лезгийри пешекар, гьавурда авай хипехъанар тушир” лагъай гафар ван хъайила, зи рикл тлар жезва. А авамриз чизвач хьй, 1915-йисан переписдин делилралди, Дагъустанда 2088000 лапаг авай. Абурукай Самур округдал 559,8 агъзур лапаг гьалтзавай. 113,7 агъзур лапаг Куьре округда хуьзвай. 80 агъзурни Къайтагъ-Табасаран округда авай. Кьиблепатан Дагъустандин хипехъанрихъ лапагар хуьдай ва виниз тир дул къачудай, гзаф некацудай, сар твадай, хипер тумламишдай чпин къайдаяр, сирер авайди тир. Абурукай вирида гьавурда аваз менфятни къачузвай. Гьайиф хьй, къе чи патарани хипехъанвилеин хел кьвахъзава”.

Агьмед Шагьмарданова чи хуьрер, районар, республика вилик фин патал зегьмет чулуна. Гьавилий ам инсанрин рикелайни фидач.

Веревирдер

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературдин отделдин редактор

Ихтин ибара - "адалатлувилин налог" - зал и мукъвара "АиФ" газетдин нумрадай гьалтна, ада гьасятда зи фикир желбна. Писатель, машгур политолог Юрий Полякова и газетдин журналист

Ольга Шаблинскаядиз ганвай интервьюда, гьич са клусни шаклувал авачиз, чи обществода "адалатлувилин (адалатдин) налогни" кардик кутун лазим тирдакай лагъанва.

Вуч я "адалатлувилин налог"? Нелай ва квейлай ахтын харж - налог къачун теклифзава писателди?

Суалдиз жаваб гун патал писателди чи улкведа (обществода) яргал йисара, кылди къачуртла, 1990-йисариллай инихъ киле фейи ва гилани давам жезвай бязи гьалариз (гьерекатриз) къимет гузва, абур дибдай веревирдзава, вуч адалатлу ва вуч адалатсуз ятла, вичин фикир лугъузва.

Дугьриданни, вучтин адалатсузвал "перестройкади" ва адалай гуьгъуьнин чукурунри, тарашунри арадал гъана?

Писателди къейдзавайвал, чи обществода лап са куьруь вахтунда, хусусиятдал - девлетдал гьалтайла, къадарсуз, чебни гьакъван адалатсузвилелди девлетлу хъайибурни (олигархар лугъ-

вач. Россия гьатта чпин ватан яз гьисабзавач. Ибурукай чина депутатари, чиновникарни, гьакъван ихтиярар чпин гьилевайбурни жезва. Амма инсанрин марифатдиз абуру язавай къацарин занвал, хаталувал ни ахтармишна? - суал эцигзава чун рахазвай макъаладин авторри.

Чи агъалийрин кесибвиллин дережа саклани агъузариж тежезвайди, пул къуватдай аватзавайди, шейэрин къиметар багъа жезвайди вирибуру гьиссзава. Тлугъвалдин завалди и "пехирар" гена-ни хцидакак винел акъудна. Къвалахди-кай хкатай факъирар мадни кесиб хъунал гъайиди садавайни инкариз жедач.

Государстводи гузвай куьмекри абур гьикъван вахтунда ва гьик хуьдатла, малум туш. Кризис яргалди я.

Писатель Юрий Полякова тлугъвалдин вахтунда са бязи шейэрин ва ийизвай къуллугърин къиметар садлагъана хкаж хъайиди, парабурвай, гьиле пул авачиз, а къуллугърикай (медицинадин, образованидин, транспортдин ва ик мадни) менфят къачуз тахъайди, тежезвайди къетлидакак къейднава. Ихтин гьал чи хуьрерани районра, шегъерра авачи? Медикриз, хизанриз куьмекдин пулар гузвайдакай ван хъайивалди, базарар, тукъвенар, къуллугъар гъайбуру чпин къиметар мад хкажна...

Аллагъдиз шукур, алай вахтунин чи государство алаатай асирдин 90-йисаринди яз амач. Ам метериллай къарагъ хъувунва. Амма пара крар Америкадин доллардиллай аслу яз ама. Адан къимет са къатда цаварихъди физва...

Адалатлувилин налог

удайбуру), гьакъван агъуз аватай, гьатта къекъверавиле гьатай кесибарни (лукарни) арадал атана. Абурун арада авай фаркъ, тафават адетдин улчмейралди алцумиз, лугъуз тежерди я. Бязи экономистри къейдзавайвал, 10% олигархри чи агъалийрин 90%-дин девлет (хусусият) чпиз тарашна.

Къиметдихъ къачунач, зегьмет чулгуна гьасилнач. 70, гьадалайни гзаф йисара (асирра) къватлай, гьасилай девлетар (чилер, карханаяр, пулар, къизилар, мяденар, масабур) ибуру "приватизацияни" "ваучер" гафаралди (чараралди) чпихъди тулкна!

Писатель Юрий Полякова абуруз "куьчери элита" ("перелетная элита") лагъана тварни ганва. Гьик хьи, Россиядин девлет гьиле гьатнавай и "къегъалри" гьасятда чпин ватанни дегишарна (гражданвал, яшамиз жезвай чка), а девлетар кардик кутадай ва чпиз хийирар къачудай чкаярни масанрай, яни Россиядиллай къеце жагъурна...

Куьрелди, девлетар - ининбуру, иеси-яр, хийирар къачузвайбуру - анинбуру хъана. Ихтин кар авайди чи Президентди РФ-дин Федеральний Собранидиз рекъе тур вичин гзаф чарарани къейднава. Девлетар иниз хун теклифна, и кар авуртла, гьатта абурал налогар вегъин тавунин ва анра чпин девлетар "хуьн" тавунинди я. Дегишвилер кутазвай комиссияди "чиновникрин хизанрихъни" гафар алава хъувун истемешна.

Адалатсузвиллин хаталувал квекай ибарат я? Макъаладани къейднавайвал, уьмуьрдайни акъазвайвал, чи улкведай чехи девлетар къецепатаз акъудуни чи экономика виликди финиз лап екедаказ къац язава. Чаз цийи инвестицияр, къвалахдин чкаяр артух хъун, агъалийрин еке къатар къвалахдик кутун, идан гьисабдай чи хазинадиз (бюджетдиз) пулдин цийи такъатар атун герекзавайла, и "куьчери элитади" а лазимвал квазни къаз-

Государстводи ва адан вири къурулушри, иллаки чкайрал алай крар чпелай аслубуру къиметрал къаюмвал тухун, базарда къитвал тахун патал хусиятчийрин ва абурун арачийрин вилик пад атлун, яни адалатлувал хуьн истемешзава чун рахазвай макъалада. Алакъзавани и кар чина вирина? Нин гьилева къиметрин къисмет?

- Адалатсузвиллин чун тарихра са шумудра хъайи еке къаримайрал, гьатта къизгъин гьаларални гъун мумкин я. Им лагъайтла, цивилизациядихъ язавай обществодиз хас тегъер туш, - къейдзава политологди.

Писателди теклифзавайди адалат хуьн патал адалатсузвилелди девлетар тарашнавайбурул ва гилани адалатсузвилелди, месела, 5 манатдихъ аптекадай маса гун лазим тир маска 50-100 манатдихъ базардал ва я жуьгунрихъни гьаятар маса гуз, чеб девлетлу ийиз хъайибурал (абур тлимил туш) "адалатдин налог" веъин я. Дуствагъда тун, кар атлун ваъ, къанундалди налог веъин истемешзава.

За фикирзавайвал, им дуьз теклиф, вичел парабурун фикир желбдайди я.

Чи депутатри а кардик гьик фикирзаватла, заз чидач. Чиновникриз ихтин "ити-битийрин" гуьгъуьна гьатун бажагъат хуш жеда. Бес къанун-къайда хуьзвайбуруз базарални куьчейра, гьаятра ни вуч ийизватла чизвач жал?

"Самозанятырлар" налог вегъинин кар яргъа тунач. Олигархрал, еке девлетар тарашзавайбурул, пуларихъ са гьина ятла виллар, къелеяр къачузвайбурул, къецепатан футболдин командаяр, жуьреба-жуьре "поп, топ гъетер" хуьзвайбурул, са шумуд миллионрихъ маса къачузвай багъа машинар кланик кутуна, ийифен куьчейрикай чпиз "стадионар" ийизвайбурул, 70-80 йис яшар хъайила, чеб "жегилар" хъийиз, жегил папар, гуьулер жагъуззавайбурул - куьрелди, вири адалатсузрал кутугай налог вегъейтла, заз чизни, девлет тарашдайбуру тлимил жеда, инвестицияр - гзаф...

Государстводин къайгъу тушни бес и кар?..

Яшлугурун къайгъуда

Хийир ЭМИРОВ

Уьмуьрдин гьакъкъат я, гьар са инсандихъ яшлувални гала. Жаван, жегил вахтунда адакай гьич фикирни ийидач, яшайишда, зегьметда, рекъе-хуьле гьалтзавай манйивилер, четинвилер алудиз, виликди еримишда. Къени, хъсан крарин сагибар жеда. Жуван кеспидин рекъей кутугай дережайрив агакъда. Ахпа аквада ваз, жегилар вахъ галаз "халу", "буба" лугъуз рахада. Риклиз къабулиз хуш туштани, бедендин гьерекатри-ни, рехи чларарини, пеле, чина гьатнавай биришрини вун яшлу хъанвайдакай хабарда. Ятлани, датлана инсанрин юкъва жез, обществодиз жувадай алакъдай куьмек гуз, акъалтзавай несил тербияламышуник хуси пай кутаз алахъда ветеранар. Гъавилей улкведин гьукуматдини, гьар са регионда кардик квай талукъ идарайрини чи ветеранрин къайгъу къайгъу чулгузва. Гьик лагъайтла, абур чи дамах, чешне, баркалладин сагибар я.

Чехи Гъалибвиллин 75 йисан юбилейдиз гъазурвилер аквадайла, РФ-дин Президент В.Путин ветеранрин организацириз талукъ тир кар алай къе везифадикай лагъанай. Сад лагъайди, ветеранрин къайгъуларвал чулгун, нацистрал гъалибвал къачуник пай кутур гьар са касдиз герек куьмек гун. Къвед лагъайдини, Россиядин агъалийриз ватанпересвиллин тербия гунин госпрограмма уьмуьрдиз кечирмишунин сергъятра аваз, ветеранриз жегилрихъ галаз къвалахдай кутугай шартлар тешкилун. Гьакъкъатдин крарай аквазвайвал, регионра улкведин Президентдин тапшуругъар килиз акъудзава. Гьа гьисабдай яз Дагъустандани. Республикадин ветеранрин Советдин председател Магъарам Алижанова къейд авурвал, Дагъустан президентдин тапшуругъар килиз акъудиз алахъзава. И жигъетдай шегъерин ва районрин ветеранрин советрихъ галаз сихдаказ къвалахзава.

Дагъустан Республикада алай вахтунда 150 агъурдалай виниз ветеранар ава. Са рахунни алач, Ватандин Чехи дяведа гъалибвал къазанмишунин пай кутур къегъалрин къадар къвердавай тлимил жезва. Абуру гьар йисуз чи арайрай акъатзава. Виридаз рагъмет хъурай. Амма къейд авун герек я, саки вирида улкведин халкъдин майишатдин вири хилер, экономика хкажуник, культура, искусство вилик тухуник чпин пай кутуна. Колхозра, совхозра бес къадарда суьсет гьасилна, цийи шегъерар, зурба карханаяр арадал гъана...

Дяведин, зегьметдин, Яракълу Къуватрин ва къайдаяр хуьдай органрин Дагъустандин ветеранрин Советдин председателди лугъузвайвал, яшлу инсанрихъ коллективизмдин, халкъарин дуствилин, инсанпересвиллин, къенивиллин, хъсанвиллин идеярин руьгъдаллаз тербияламыш хуьнин рекъей еке тежиба ава. И ерияр акъалтзавай несилдик кутун патални абуру зегьмет чулгузва. Ветеранар общество сад авунин, агъалийрин фикир хъсан патаяхъ элкъуьрунин, къенепатан сиясатдин гьерекатар дуьзгуьндаказ вилик тухунин ва агъалияр ватанпересвиллин руьгъдаллаз тербияламышунин карда еке къуват

я. Республикада и къуватдикай гъавурда аваз менфятни къачузва.

Ветеранрин совет вичин жергейра гзаф къадар активний инсанар авай общественный тешкилатрикай сад я. Гьукуматди ветеранрин къайгъуларвал чулгузва. Идан гьакъкъатдай "Ветеранрин къайгъуларвал" Федеральный закон къабулунини шагъидвалзава.

Дагъустандин республикадин ветеранрин яшайиш къулайди авун патал вичелай алакъдай серенжемар къабулзава. Иллаки къилди амай, гзаф яшар хъанвай ва азарлу ветеранар тайинарун патал чалишмишвалзава. Республикада амай Ватандин Чехи дяведин иштиракчийрин патаяхъ къетлен къайгъуларвал ийизва. Алай вахтунда абур Дагъустанда 120-дав агакъна ама. Алаатай йисуз "ВТБ медицинадин страхование" ООО-дин Дагъустандин филиалди республикада амай дяведин вири иштиракчийринни набутрин къадар чирна. Абурукай 27 набутди ва иштиракчиди (6 кас Махачкъалада, амайбуру шегъерани районра) чеб страховатнавай. Медици-

надин идарайри абурал саки гьар йикъан гуьзчивал тухузва. Зенгер ийиз, ветеранрин гьал чирзава. Клевел алайбурун патав къвалериз физва. Мисал яз, Дагъустандин филиалдин къуллугъчийр ва медицинадин лаборикар Дагъустандин Огни шегъерда Н.Агъамризоеван, Рутул райондин Киче хуьруьнви Г.Къурбанован, Табасаран райондин Дарвагъ хуьрийр А. Алиеван ва масабурун патав фена.

Дагъустандин ветеранрин Советдин организацияр саки вири шегъерра ва районра кардик ква. Абурун жергейра Ватандин Чехи дяведин, женгерин гьерекатра иштираккай, военный ва государстводин къуллугъар тамамарай, къайдаяр хуьдай органра зегьмет чулгур ва зегьметдин ветеранар ава. Абурун къадар 150 агъур касдиллай виниз я. Ветеранрин организацири "Яшлу несил" программадин бинедаллаз къвалахзава ва "Ветеранрин къайгъуларвал" Закон уьмуьрдиз кечирмишдай мумкинвилер жагъуззава.

Дяведин ва зегьметдин ветеранрин уьмуьр, яшайиш хъсанарун патал Дагъустандин гьар йисуз "Ветеран гьик яшамиз жезва?" конкурс киле тухузва. Алаатай йисара киле тухвай конкурсда Къизляр шегъердин, Сулейман-Стальский ва Хасавюрт районрин ветеранрин советар гъалиб хъана.

Республикадин ветеранри жегилрин организацирихъ галаз сих алакъа хуьзва ва санал къвалахзава. Акъалтзавай несилдиз ватанпересвиллин тербия гунин мураддалди мукъвал-мукъвал образованидин идарайриз мугъман жезва. Школайра, учебный заведенир келзавайбурухъ галаз хуш гуьруьшар тешкилзава, элквей столрихъ иштиракзава, жаванрин, жегилрин вилик ватандин тарихдикай, улкве душманрикай хуьн патал буьбайри къалурай къегъалвилерикай суьгъбетарзава. Хейлин ветеранар кылди-кылди школайрихъ галкълунава. Махачкъалада армиядиз физ гъазур жезвай школьникар фикирда къуна, "Ватанди квел ихтибарзава" твар алаз военно-патриотический клуб тешкилнава. Армиядиз рекъе твазвай жегилрин виликни ветеранар рахазва, абуруз бубавиллин насигъатар гузва.

Мердали ЖАЛИЛОВ

(Эвел 36, 37-нумрайра)

Чи республикада гьалар кьайдадикай хкудиз алахъай Радувечийрин дестеди Къизлярдал гьужумайла (1996-йис), Каспийскда, Буйнаксда, Махачкъалада, масанра террористрин гьилибанри квалер, машинар хьиткьинариз, гьатта республикадин гьукуматдин квалер къаз алахъайлани (1998-йис), гьугьунлай 1999-йисан август-сентябрдин вакъийрин вахтундани “Лезги газетдин” журналистри республикадин кьиле авайбуру, РФ-дин Президентди, чи Конституциядин кьурулушри вилик кутазвай рекин тереф хвена. Общество чукьуриз ваъ, адан сагьлам кьуватар сад ийиз, дуьз рекин фикирар халкъдин гегенш кьатарив агакьариз кваллахна.

1999-йисан вакъийрин вахтунда чи журналистрин - Агьариза Саидован, Мердали Жалилован, Алаудин Гьамидован, Казим Казимован, Нариман Ибрагимован, Дашдемир Шерифалиеван, Гьажии Ильясован, Халум Шайдабеговадин, масабурун кьелемрикай а вахт ва гьакьимет (ам чкадал ахгакьарзавай ва маса харжияр) кьвердавай хжак хьуникди чаз бюджетдай гузвай пулни, чи подпискадин пулни кьахкьудзавай. Уьмуьр вич багьа хьана: нефт, газ, фу, мумкинвилер... Лап гьвечи мажибар, гьакьван усал гонорарар... Газетдиз рекье твазвай чарчин кьимет гузвай гонорардилай багьа хьана. Газетдиз кьхизвайбурун кьадад садлагьана агьуз аватна...

Жегьил авторрин тиварар (40 йисав агакьдалди яшарин) тупларалди гьисабиз жеда. Авач абур...

Аялри чарар ерли рахкурнач. Абуруз тарс гузвай бязи муаллимри (Цийи Фригъай - Абдул Ашурагъаева, Кварчагъай - Важибат Насруллаевади, Цналай - Абдулашим Рамазанова, Муьгьвергандилай - Абдулашим Гьажимурадова, Самурдай - Муртуз Шихсефиева, Клиридай - Къайиб Къайибова, Махачкъаладай - Мегьри Абдурашидовади...) чпин гьилик чирвилер кьачузвай аялрин яратмишунар чав агакьариз хьана.

Махачкъаладин 14-нумрадин школада (директор - А.С.Алиев) саки 10 йисуз илимрин доктор, тиварван авай писатель, общественно-политический деятель, чи газетдин чьехи амадагрикайни

Азетуллагь Мегьамедагъаев, Вакиф Диярханов, Руслан Къадимов, Низам Шагьбанов, Надир Загьиров, Султанат Аливердиева, Владимир Ашурбегов, Насрудин ва Рамиз Сердеровар, Омар Гьуьсейнов, Халидин Эльдаров, Эйзудин Нагъиев, Сиражудин Мегьтиханов, Зият Седрединов, Хидир-Зулдан Юнусов, Энрик Муслимов, Рафик Гьабибов, Мисри Таривердиев, Джамил Насибов, Майил Эфендиев, Назир Гьажигабаев, Тагьир Агьмедов, Фридон Шагьпазов, Абдуллагь Азизов, Эзедин Велиев, Агьмедагъа Агьмедагъаев, Ислам Фатуллаев, Артур Фатуллаев, Имам Яралиев, Улушан Абдулмуталибов, Сиражудин Умаров, Мирзехан Алиханов, Селим Муслимов, Такьидин Мирземетов, Аслан Рустамов, Новои Бутаев, Маидин Къараханов, Изафер Нурагьмедов, Гьажии Жабраилов, Нариман Рамазанов, Низами Атамов, Рамазан Нагъиев, Туьтуьхалум Мигьралиева, Бутай Бутаев хьтин, Ашим Пиров, Замир Назаралиев, Дуьгуьш Дуьгуьшев, Загьидин Мегьамедов, Гуьлжегьре Рамазанова, Неби Фатагьов мад ва мад ксарин тиварар кьезва.

Ибурал газетдин редакция авай мертеба ремонт ийиз, бязи тадаракар кьачуз, юриствилин рекьерай куьмекар гайи

Милли журналистика: Цийи девир - Цийи газет

къат гьихьтинди тиртла кьалурзавай хейлин хьсан макъалаяр, веревирдер, репортажар, шириар, интервьюяр хкатна. Чи журналистрикай гзафбуруз гьуьрметдин тиварар, маса шабагьар гьа члавуз ганай. Алаудин Гьамидованни Мердали Жалилован журналиствилин кваллах абуроз “Дагьустандин халкъдин ополченидин” ва “Международный бандформированияр (клеретар) кукьиварайдалай кьулухъ 20 йис” медалар гуналди кьейдна.

Тарихди кьалурайвал, санлай чи республикадин руководство, халкъдин гегенш кьатар, журналистикадин асул кьуватри кьур рехъ гьахьлуди, чи госуларстводин Конституциядин кьурулуш, Россиядин Федерациядин садвал, битав-

сад тир Кьурбан Халикьович Акимова “Яратмишдайбурун махсус школа” тешкилна. Анай саки гьар вацра чав аялри ийизвай кьхинар агакьна. Гуьгьунлай вижевай ктабни акьудна... Яратмишдай руьгь хуьзвай вири муаллимриз, алимриз баркалла!

Гьабурун куьмек себегъ яз, газетда гьар вацра гузвай аялрин чин - “Чубарукар” арадал атана.

* * *

Спонсорар чаз гьар йисуз газетдин подпискадин вахтунда герек жезва. Масакла чи шегьеррани хуьрера газет кьхин кардиз куьмек гудайбуру, Советрин вахтунда хьиз, а кар тешкилзавайбуру (идеологиядин кьуллуьгьар) амач. Газет

Загьир Арухов, Мегьамед-Салигь Гусаев, Гьатем Ражабов, Гьамид Шихагьмедов, Руслан Ашуралиев, Назир Кьужаев, Алифенди Мегьамедов, Замир Назаралиев, Шамсудин Муьгьудинов, Амрагь Рамазанов, Имамали Халилов, Сейфеддин Сейфеддинов, Эмирбег Амаханов хьтин ва маса рухвайринни рушарин тиварарни алава жезва.

Вири тиварар кьуртла, чаз гзаф чарар герек жеда. Санлай вич гьакьван савадлу, камаллу, кьадам адетралди девлетлу, рикл ачух, мергьаматлу чи лезги халкъди чи газет хуьзвайди гьиссна кьанда! Асиррай агакьнавай чи улу, ата-бубайрин члал, культура, литературадин ивириар чав гумай кьван чун халкъ яз амукьда!

“Лезги газетдин” суфра Самурда: “Газет гьар са хизанда жедайвал ийин!”

вал, Дагьустандин азадвал, гележег хуьзвайди, чун виликди тухудайди я. Им чи, “Лезги газетдин” журналистрин, агалкъунни яз гьисабиз жеда...

Винидихъ чун алатай асирдин 90-йисара чал, чи халкъдал, Ватандал илиттай хейлин гужарикай, магьрумвилерикай раханва. Бес гьикл экьечна а четинвилерай?

Са рехъ газетдин подписка хуьникай ибарат тир, гилани я. И кар чна винидихъни кьейднава.

Маса рекьерикай сад газетдиз куьмекчияр - спонсорар жагьуруникай ибарат я. Им цийи девирдин “демократияди”, базардин экономикадин шартлари арадал гъайи “емиш” я. Госуларстводин кьаюмвилек квай газетдиз спонсорар?..

Винидихъ лагьанвай: газетдин кьх-

кьхин патал чпин хуси такьатар ва я маса жуьре пулар желбзавайбуру акьван гзафни туш. Абур чи члалал, культурадал, газетрални журналрал кьевелай ашукьбуру я. Гьавилляй абуроз газетдиз куьмекарни гузва. Чи рикел чпи гьар йисуз 10-20 ва мадни гзаф экземплярар газет кьхин патал пулар желб авур ва гилани а кар давамарзавай Назим Ханбалаев, Тагьир Исмаилов, Идрис Оружев, Жабир Азаев, Нурали Мегьмандаров, Фаргьад Магьмудов, Къадир Абдуллаев, Эседуллагь Агьмедов, Али Алиев, Наврузбег Гьабибов, Халид Гьамидов, Сулейман Сулейманов, Омар Зиятханов, Абас Къазагьмедов, Мизамудин Мукайлов, Абдулгалим Мирзоев, Мусаиб Пирисмаилов, Нажмудин Халикьов, Ражаб Хибиев, Сабир Юсупов, Азедин Эсетов, Мафи Юзбегова,

(КьатI ама)

Абдул АШУРАГЪАЕВ

Чилин етимар

Етимдиз чан лугьудайбуру - гзаф, фу гудайбуру тлимил жеда. (Халкъдин мисал)

Залум кьисмет, куьз инсафсуз

хьанай вун,

Лезгистандин халкъдиз азаб гьуналди? Кеферпатан кьаябар хьиз кьанай вун, Чи бейнийра чулав мерез цуналди.

Диде-чилиь цлар фена ви гапурдин, Рикл кьве падна, сабур хуьзни тахьана. Лепеди цай кьуна зарул Самурдин, Гьар са шакъа иви алаз рахана.

Сад тир миллет легьезда

кьве халкъ хьана,

Са дигедин рухварни - чарабур. Са хизанда рахадай кьве члал хьана, Хьаначтлани ерли рази парабур.

И тегьерда Кьубадин пад кьакъатна, Цайлапанди ягъай раган пад хьтин. Маса халкъдин ам таьсирдик акатна, Фад алуькьай зулу тухвай гад хьтин.

Лезги хуьрер элкьез хьана “кентериз”, Вацларихъни “чаяр” гилиг хьуууна, Са булахдин циз “су” лугьуз, кинериз, “Огьлыдалди” халкъ чпихъди чулууна.

Гьвечи члалар дарда гьатиз эгечна, Кьанун хьана магьул рахун вирирра. “Лезги пулни” гьерекатдик экечна Кьенепатан сиясатрин серинра.

Мектебрани дидед члалаз гзаф ганач, Эцигна ам чкадал лап етимдин. Уьруьшрани милливал гвай члаф хьанач, Ихтиярда гьатай патан гьакимрин.

Кьудгьун хьана Няметарни Забитар, Кьилинжар хьиз, кьевегаь авур хабарди. Селимовар - лезги чилин жигитар, Аклажарнай риклиз ягъай кьабарди...

* * *

Хкаждачни Седакьета сес вичин, Уяхариз кланз, амайбуру “члада”! Чирун патал кьул, Ватанни мес вичин, Халкъ дарвиле гьатнавай и арада.

“Квак емишдин кьеняй кьеведа” - лагьана Арифдарри чи алатай уьмуьрдин. Гьейри касди вугудач гьил атана Фидай члавуз вун царалай фикирдин.

Шаксуз, румни хгуда мад нифретдив, Я жуванди, я чаради течирдаз. Еримшиз тагун патал килфетдив, Гьакьикъат гьич бейнидизни тифирдаз.

Гьажигега туна милли демина Чаз гьарфарган, гьар сесинив кьадайвал. Вевевирдер, алцумунар авуна, Дилавар мез гьар гьижада хадайвал!

Клан я гьамни, латиндалди дегьшна, Чи сад хьайи эдебият кьакьудиз. Лезги кьибле, мурад я, икI вердишна, Тарихни кваз, кьанажагьар алуудиз.

Лезги члалаз куьз дар я хур убада, Уьмуьр гузвай хайи халкъдин илимриз?.. Ахьтин кьисмет вилериз гьикл аквада Халкъ элкьевена дидед члалан етимриз?..

САЖИДИН

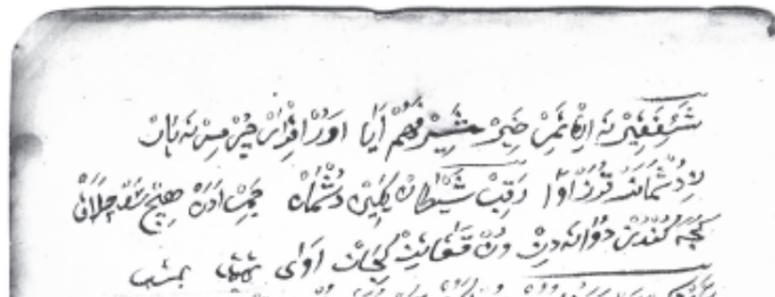
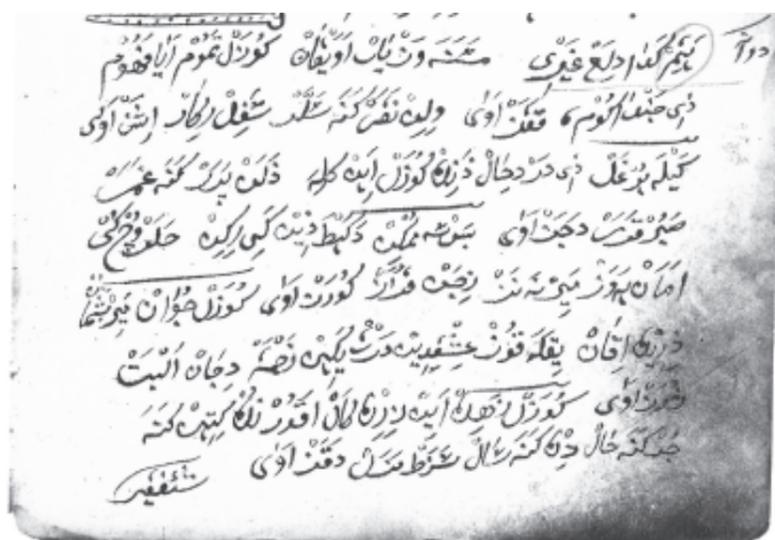
Атанватлан виш лугьудай яшариз, Кьелиз хуш я чи гадайриз, рушариз. Гьар са нумра ухшар цаун кьушариз, Гьар гьафтеда тхунал чи вил ала. Чи газетдал гьикьван гуьрчег кьыл ала!

“Лезги газет” - чаз бубадин квал я вун. “Лезги газет” - чаз дидеддин члал я вун! Чи риклера ашкьи твазвай тлал я вун. Гьакиняй вал лезги халкъдин гьил ала. Чи газетдал гьикьван гуьрчег кьыл ала!

“Гуьзел Тамум” ва Эминан муьгьуьббатдин са сир...

Мансур КУЬРЕВИ

ЕТИМ Эмина кланидаз бахшнавай гзаф шиирар кхьенва. Амма ярдин твар авай са шиирдани маса эсерда авай адан (ярдин) твар шаирди тикрарнавач. Гьахтинбур я адан шииратда авай Гуьлебатун, Назани, Пакикат, Тамум, Туькезбан ва маса тварар. Абурукай анжах Туькезбан твар Эминан гьакьикьи яр хьайи дишегьлидин твар яз ашкара я, амай тварарин шаирдин муьгьуьббатдихь галаз вуч алакьа аватла, гьеле садазни чизвач ва абурукай халкьдин сиверани са ихтилатни авач. И кар Эминан муьгьуьббатдин шииратдин сирерикай сад я, вичикай кьедалди са литературоведдини кхьин тавур.

Р. И. Гьайдарован архивда авай дафтардин 138-139-чинра ганвай “Гуьзел Тамум” шиир

И сир ачухарун патал чна шаирдин шииратдин кьве кьетенвал риклел хкун ва са шиир гьадан вичин девирда кхьенвайвал клелун герек я. Абурукай сад лагьай кьетенвал ам я хьи, Эмин, зкуьнахь кьарагьиз, яраб кье квекай кхьидатла лугьуз, фикирзавай кас тушир. Адан вири шиирар уьмуьрдин вакъиайрихь галаз алакьа авайбур я, абурукай гьар сад шаирдин уьмуьрдин са гьакьикьи вакъиадиз талукь я. Гьакл хьайила, чавай лугьуз жеда хьи, Эминан шииратда ярдин твар я лагьана кьунвай гьар са твар шаирдин муьгьуьббатдихь галаз алакьа авай твар я.

Гьахьтин твараринни Эминан муьгьуьббатдин арада авай алакьа вучтинди тиртла, чун шаирдин муьгьуьббатдин шииратдин мад са кьетенвили гьавурда твазва. Чун вичикай рахазвай кьетенвал ам я хьи, Етим Эминан муьгьуьббатдин шииратда гьадал кьедалди вири Рагьэкьечда патан халкьарин муьгьуьббатдин шииратда тахьай дишегьлидин цийи кьамат ава - и кардиз кьенин йикьалди литературоведри лайихлу кьимет ганвач. Эминал кьедалди, Рагьэкьечда патан дишегьлидин гуьрчегвилини назиквиллин тарифун ва вичихь хьсан абурукай авай ва гьакли итимдин чалаз килигдай дишегьли виридалайни хьсанди яз гьисабун адет хьанвай, амма а патан са шаирдизни риклиз клани дишегьли вичиз барабар инсан яз аквазвачир. Эмина лагьайтла, ярдин тек са гуьрчегвилини назиквиллин тарифнач, ада шиирар кхьиз башламишай чавалай вичин яратмишунра кланидаз вичиз барабар касдиз, вичин дустуниз хьтин чка тайинарна. Эминал кьедалди, ашукь хьанвай итимдин хиялра клани дишегьлидин образдиз ихьтин чка жедайдакай фикир Рагьэкьечда патан халкьарин шииратда авайди тушир.

Гьелбетда, яр вичиз барабар дуст, уьмуьрдин колдаш яз гьисабзавай Эминахь са шумуд “яр” жедачир. Гьакл хьайила, шаирдин яратмишунра авай тварар, чаз чиз, Етим Эмина вичихь авай са ярдиз ганвай са шумуд твар я.

И кардихь себебни ава. Эмин сифте яз Кьеан хуьре са рушал ашукь хьанай. А руш Эминаз адан аял чавалай чи-

дай. Амма са сеферда ам куьнедал акурла, Эмина вичиз чидай гьевчи аялдикай агакьай руш хьанвайди гьиссна ва ам адал ашукь хьана. И вакъиадикай жегьил шаирди “Гуьридиз ухшар акуна” твар алай шиирда аламатдин (кьудратдин) кардикай хьиз кхьенай: “Рехьди винел фидайла зун, / Са кьудратдин кар акуна...”. Масабуруз вичин риклин сир чир тахьун патал Эмина и шиирда ярдиз адан халис твар тушир Гуьлебатун твар ганва. И твар фарс чала “цукьведин тан” лагьай гаф я. Шаирдиз ярдин буй цукьведин тан хьиз акуна. И шиирдила са живи геж кхьенвай “Назани” твар алай шиирдани Эмина ярдин халис твар кьазвач, ам Назани я лугьузва. Чаз чиз, а шиирда “назани” гаф твар туш, ам эпитет я, вичи яр “наз гузвайди” я лугьузвай. Гьахьтин твар я Эмина маса шиирда ишлемишнавай “михьи затл” келимадин метлеб авай “Пакикат” тварни...

Куьрелди, вичин ярдин халис твар шиирра са бегьем вахтунда кхьин тийиз, адан тварунин кчадал гьар жуьредин метлебар авай эпитетрин эвезар тир маса тварар ишлемишиз, яргалди вичин гьиссер масабуркай чуьнуьхариз, Эмина анжах тек са ярдиз вичин рикл ачухарзавай. Гьакл хьайила я шаирди, вичиз авай яр сад яз, адаз бахшнавай гьар са шиирда адан гьихьтин еридикай кхьизваз хьайитла, гьа еридив кьадай цийи твар туькьурна кхьизвайди. Эминан муьгьуьббатдин шиирра ярдиз ганвай тварар пара хьунин сирни гьа им я.

Чи фикирдалди, Эминан машгьур “Гуьзел Тамум” твар алай шиирни ярдикай, адан халис твар такьуна, кхьенвай шиирин жергедай я. Чун рахазвай муьгьуьббатдин шииратдин сир ачухарун патал и шиирдихьни пара метлеб ава, амма чаз кье чизвай адан вариант шаир кьейидалай кьулукь вичик масабур дегишвилер кухтунвай эсер я. Гьакл хьайила, чна адакай кье кьилдин, тамам ихтилат ийида, ам Эмина вичи кхьей кьайдадиз кхиз алахьда.

Сифте яз и шиир 1948-йисуз Н. А. Агьмедова чагдай акьудай шиирин кваталда ганвай. Пешекарриз ам гьезел тирди чизвай. Адан сифте яз чагдай акьуднавай вариантда 13 цар авай, амма гьезелда бейтер кье-кье царцинбур хьуниз килигна, ада жуьт кьадар царар хьун лазим тир. И шиирда рифма патал кье-кьедрда “црзава” ва “кичезава” гафар ишлемишуну а гафар авай царарикай, гьич тахьайтла, са пай Эминанбур туширди (ушад шаирди рифма патал гьа са гафар са шиирда са шумудра ишлемишдачир) кьалурзава. Шиирдин бейтерин эхирра авай сад хьтинбур хьана кланзавай рифма-яр са жуьрединбур хьанвач. “Етимни” “Эмин” гафар, тварар хьиз, шаирдиз хас тушир жуьреда, сад-садахь галаз алакьа авачиз, са бейтина кьилди-кьилди ишлемишнава. Ингье 1948-йисуз чап авур шиирдин вариантдин автордин твар авай бейт:

*Эмин факьир на икл тамир, хийир-шийир фагьумзава,
Геже-гуьндуьз заз, Етимдиз, вун кьакьатиз кичезава.*

Парабур и гьезел “туькьур” хьийиз алахьна. Шаз “Самур” журналдиз “туькьур” хьувур, 7 бейтиникай ибарат тир “Гуьзел Тамум” гьезел чнаи акьуднай. Чна акьудайди Н. А. Агьмедова 1948-йисуз чап авур и шиирдин вариант тир. Адак профессор Р. И. Гьайдарован архивда хвенваз хьайи, араб гьарфаралди кхьенвай шиирин дафтардай гьат хьувунвай цийи, икьван чавалди ашкара тушир цар кухтунвай ва а вариантдин амай царарин бязи чкаяр а дафтарда авай царар фикирда кьуна дегишарнавай. Амма и кьайдада “туькьур” хьувур шиирди, гьайиф хьи, чун Эминан хатлуниз са акьван мукьва авунач. Адаз мукьва хьун патал куьгьне дафтарда авай шиир гьана авайвал клелна кланзава. Гьакл хьайила, а дафтарда Эминан девирда шииратдал рикл алай, вичикай чаз кье хабар амачир са касди араб гьарфаралди кхьенвай “Гуьзел Тамум” шиир лезгийрин гилан девирдин алфавитдин куьмекдалди кхьена, лезги литературада сифте яз и макьалада гузва.

*Гуьзел Тамум, ая фагьум, зи чанда гум кьекьезева,
Вилин накьвар хьана селлер, сефил риклер ишезава.*

*Хьайла яргьал, зи дерди-гьал за нив, гуьзел, ийин гила?
Залан парар хьана гьамар, сабур кьарар¹ тежез ава.*

*Бес са мумкин тахьайтла, зин кайи риклин гьалар вуч хьуй?
Аман я ваз, мийир на наз, зи чан кьураз-кьурез² ава.*

*Гуьзел жаван, мийир пашман зи рикл икьван йикьалай-кьуз,
Ашкьидин дерт я хьи зегьмет, зи чан, (гь)елбет,
црзава³.*

*Гуьзел, за гьикл ийин, зи рикл хьел акьур нуьк хьтин(д)
хьана,*

*Члур хьана гьал, рикл хьана сал, са затл мец(а)л текьвезе
ава.*

*Ша, и факьир на икл тамир, хийир-шийир⁴ фагьум ая,
Аеур икьрар члурмир на, яр, зи душманар хьурезава.*

*Рекьиб⁵ шейтан я хьи душман, жемир адан гьич са
члалахь,
Геже-гуьндуьз⁶ диванадиз⁷ вун кьакьатиз кичезава.*

И шиирда Эмина я вичин твар, я вичин виридаз ашкара тир лаклаб (“Етим”) кьалурнавач. Эсердин авторди вич “дивана”, яни ашкьиди дили авунвай кас я лугьузва. Вичин твар кьалур тавунвай шиирда шаирди жагаьат вичин ярдин халис тварни ачухдаказ кхьидай: адаз, аквадай гьаларай, ярдиз кхьенвай кагьаз чарабурун гьилера гьатиз кичезвай. Гьакл хьайила, вичин ярдин твар масабуроз чир тахьурай лагьана, Эмина “Гуьзел Тамум” шиирда вичин ярдин твар кхьенвач, яр шаирдин вилерай гьихьтин руш яз аквазватла кьалурзавай “акьалтлай хьсан гуьзел” келимадин мана авай “гуьзел тамум” келима кхьенва. (Лезги “тамум” гаф араб, вичиз “акьалтлай хьсан” мана авай “тамам” гафуникай хьанвайди я.) Эмина и эсерда ярдин твар хьиз са “гуьзел тамум” келима ишлемишнавач, ана “гуьзел жаван” келимани ярдин тварунин эвез яз кьалурнава. И карди “гуьзел тамум” ва “гуьзел жаван” келимаяр шаирди тварар хьиз ваь, эпитетрин мана аваз ишлемишнавайди кьалурзава.

Чна виликдай лагьайвал, и шиирда ада вичин тварни кьалурнавач, анжах вич “дили хьанвай” кас я лугьузва. Эсердин царарай чаз Эмин ашкьиди мус “дили” авунатлани чир жезва. Шаирди вичин царар “гуьзел жаван” тир ярдиз вич “яргьал” хьайила кхьенвайди а царарай аквазва. Эгер шаирди вичин яр “гуьзел жаван” я лугьузватла, гьам вични, шиир кхьидайла, жаван гада тир. А вахтунда Эминан ярдиз маса муьштериярни акьатнавайди чаз шиирдай ашкара жезва. Бес жегьил рушаз муьштерияр акьатдачни?! Эминаз и кар чизва, гьакл хьайила, ада ярдивай “рекьибдин” (“рекьиб” урус члалалди “соперник” лагьай гаф я) члалахь тахьун тлалаззава.

И делилри шаир, жегьил гада яз, ашкьиди “дили” авурди, яни адакай “дивана” хьайиди кьалурзава. А вахтунда Эмин квел машгьул тир, ам гина авай? Эхиримжи вахтара авунвай ахтармишунри чаз шаирдин биографиядай цийиз чир хьанвай делилри кьалурзавайвал, ада Кьеан хуьре медресада клезавайла (Эминан а члавуз 15 йис тир), адан буба кьена. Эмин а вахтунда медресадин иеси малла Мегьамедан руш Туькезбанал ашукь тир. А маллада етим хьанвай гада вичин медресадай чукурна, ам сифте Альвадрал, ахпа Вичи Ярагьрал клелунар давамариз вичин бубадин дустар хьайи алкьвадарви Абдуллагь эфендидин ва ярагьви Исмаил эфендидин патав ярдивай “яргьал” акьатна. Аквадай гьаларай, гьа и вахтара Эмина вичин ярдиз шиирдалди кагьаз кхьена, шиирда вич ашкьиди дили авунвай кас я лагьана. Гила а кагьаздин царар чаз “Гуьзел Тамум” твар алай шиирдин жавагьирар хьтин царар яз чизва, кье а жавагьиррикай квахьнавай са бязибур чаз гьат хьувунва. Гьат хьувунвай царари чаз кьалурзава: яр чарабурун фитнейрикай хуьн паталди шаирди вичин эсерда ярдин твар кьазвач, адаз маса, эпитетар хьтин тварар гузва. Аквадай гьаларай, “Гуьзел Тамумни” гьахьтин твар я. И кардин гьакьикьат гьихьтинди яз хьайитлани, чавай кье якьиндиз са важиблу вакъиадин патахьай лугьуз жеда: лезги халкьдихь “Гуьзел Тамум” шиир Эминан девирдин шииратдал рикл алай са касди кхьенвай кьайдада аваз кье агакьнава...

- 1 Кьарар - “кьарай” гафунин са жуьре, вичихь “секинвал” гафунин мана авай.
- 2 Кьураз-кьурез хьун - яркли нугьатдин са вуж-вуч ятлани кланз дерин гьиссер аваз хьун лагьай члал я.
- 3 Куьгьне дафтарда и гаф “ц(у)р(е)зава” хьизни клелиз жезва. Низ чида, белки Эминан девирда гьахьтин клалуб авай гафни лезгийрихь авай жеда...
- 4 Хийир-шийир - “хийир-зиян” лагьай члал я.
- 5 Рекьиб - са дишегьли кланз акьажунар ийизвай итимрикай ва я са итим кланз акьажунра авай дишегьлийрикай сад.
- 6 Геже-гуьндуьз - йифди-югьди, датлана.
- 7 Дивана - дилиди, акьул квахьнавайди.

Ципицлар кватІ хыйизва

Хазран КЪАСУМОВ

Сулейман-Стальский райондин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин управленидин начальниқдин заместитель Гьамидин Абдулкафарова чаз гайи делилралди, районда 1650 гектар ципицлукх (1339 га - бегьердал атан-

вайбур, 311 га - жегилбур) ава. 210 га столовый сортаринбур (Молдова ва Августин), 911 га технический сортаринбур (Ркацителі, Рислинг, Совиньон, Бьянка, Первенец Магаранча) я.

Алай вахтунда районда ципицрин кылди-кылдин сортар кватІ хыйизва. Икьван чавалди 338 гадай 2753 тонн рақнинин кағрабаяр кватІ хувунва, Дағустандин коньякрин ва чехиррин заводриз ваханва.

Столовый сортаринбур Урусатдин шегьерриз рекье твазва.

"Гюльгери-Вац", "Зардиян" ООО-ри, "Алахвердиев" КФХ-ди ва маса майишатри гьар са гадай 100 центнердилай виниз ципицлар кватІ хыйизва. Алай йисуз районда 12500 тондилай виниз ципицлар кватІун планик ква.

Мертебаяр хкажиз...

Гьажі КЪАЗИЕВ

"Эцигзава, эцигзава, эцигзава. Рақ-рақухъ, кьван-кьванцихъ гилигна эцигзава..." - кьхенай Советрин власть арадал атайдалай кьулухъ кьуд пата цийи, кьакьан дараматар хкаж жезвайвал акур шаир Алибег Фатахова. Эгер а вахтара эцигзавай дараматар 3-5 мертебадилай ибарат тиртІа, чи йикъара цавун аршдив агакьдай кьван кьакьанвал авай квалер хкажзава. Ихътин дараматар эцигдайла, башенный кранрилай гегьеншдиз менфят кьачузва. Гьа ихътин кранар кватІиз, кардик кутазвай тежрибалу пешекаррилай сад, монтажник Юсиф Казимович Таировни я.

Машгур монтажник яз, ада неинки кьакьан мертебайрин квалер, гьакіни ГЭС-ар эцигунин кваллахарни иштиракна. Кьилди кьачуртІа, Чиркейдин, Миатлидин, Гергебилдин, Ахцегьрин, Гунибдин, Гоцатлдин, Ирганайдин, Кеферпатан Осетиядин, Карачаево-Черкесиядин, Москвадин областдин ГЭС-ар эцигдайла, кранар кардик кутурди чи ватангьли я.

Юсиф Таирован гафаралди, са кран кардик кутун патал юкьван гьисабдалди 10-15 югъ жезва. Фад, гьекватІна, кардик кутун кранрин кьакьанвилелай (бязибурал - 40, бязибурал 80 метр жезва) аслу я. Монтаждиз талукъ кваллахар акьалтІарайдалай кьулухъ кран кардик кутуна кланзава. И месэладиз лагьайтІа, мукьуфдивди эгечун лазим я. Эгер са гьалатІдиз рехъ гайитІа, авур вири кваллах тІач жеда.

2005-2008-йисара ГЭС-ар эцигдай тІвар-ван авай устІарин са десте Дағустандай Тажикстандиз рекье тунай. Сангтудинский ГЭС эцигиз. Абурун арада Юсиф Таировни авай. Кьецепатан улькведа зегьмет

чІугунай Дағустандин бригададай тафаватлу хьайи пешекарриз Урусатдин энергетикадин министрдин кьул алай грамотаяр ганай.

Алай вахтунда зегьметкеш пенсияда ава. Амма адав архайиндиз ял ягъиз тазвач: гагъ санай, гагъ масанай чирхчирар кьез, кваллах теклифзава. Виликдай кранар кардик кутадай монтажникар гьазурдай техникумар, профтехучилищечар авай. Чи йикъара ихътин пешекарар гьазурзамач. Абур кьит я. Гьавилияй Юсиф Таиров хътин устІарихъ авай игътижни екеди я.

Ю.Таиров 1951-йисан 1-майди Ахцегь райондин Игъиррин хуьре Ватандин ЧІехи дяведин иштиракчи Казим Таирован хизанда дидедиз хьана. 1952-йисуз абурун хизан сифте Хасавюрт райондин Кьурушрин хуьруьз, гуьгьунлай Пермский област-

дин Кизел шегьердиз куьч хьана. Юсифа ина мектеб, энергетикадин техникум акьалтІарна. Электротехник яз, кьве йисуз Владивостоқда кваллахайдалай кьулухъ ам хизанни галаз Дағустандиз хтана.

А вахтунда Чиркейдин ГЭС эцигзавай. Жегил пешекар «Чиркеймонтажстрой» карханада кваллахал акьвазна. Та пенсиядиз экьечІдалди ада ина намуслувилелди зегьмет чІугуна.

Кьейд ийин хьи, Ирганайдин ГЭС эцигзавай чІавуз Дағларин улькведиз РАО ЕЭС-дин председател Анатолий Чубайс мугьман хьанай. Юсиф Таировав а чІавуз Чубайса "Гьакьисагъ зегьметдай" медал ва Гьурметдин грамота ваханай. Идалай гьейри ам мад са шумуд медалдин, гьурметдин знакрин, грамотайрин сагьиб я.

Юсиф Таирова вичин уьмуьрдин юлдаш, Дағустандин образованидин отличник Пери Эюбовна Таировадихъ-Вагьидовадихъ галаз санал кьве хвани са руш чІехи авуна. Дианади ДГУ-дин филологиядин факультет яру диплом кьачуналди акьалтІарна. Алай вахтунда ам Хабаровскда яшамеш жезва. Алима бубадин рехъ давамарзава: ада, инженер яз, ГЭС-ар эцигзава. Акима Москвада кваллахзава.

Алай вахтунда Юсиф Казимович Дербент шегьерда яшамеш жезва, хтулриз тербия гузва. Юсиф Таиров хътин зегьметдал рикІ алай инсанар акурла, зи рикІел П.А.Павлован келимаяр хквезва: "Уьмуьр тек са алаатай йисарикай ибарат туш, ам рикІел аламукьдай кранрилай ибарат я..."

Юзбегова цІуд йисаралди гьализ тежез амуькай месэлаяр, дердияр кьилиз акьудзава. Мисал яз, Эминхуьре хьвадай цин кьитвал авай. Гила лагьайтІа, хуьруьн вири куьчейриз яд агакьнава. Лекьвер-тунар авай рекьер, чиргъ вегьез, кьайдадиз гьизва. Са шумуд трансформаторни дегишарна, экв авачир пипериз электричестводин симер тухузва. Са гафуналди, Эминхуьруьн кавха датІана кваллахдин яцІа ава. Гьавилияй жемятни адалай рази я.

Р.С. Сулейман-Стальский райондин администрациядин сайтда авай делилралди, Сабир Юзбегова Эминхуьруьн администрациядин кьилин везифаяр алай йисан мартдин вацралай тамамарзава. Ам 1975-йисан 7-сентябрдиз дидедиз хьана. Эминхуьруьн юкьван мектеб акьалтІарайдалай кьулухъ технический рекьей пешекарвал кьачуна. Хизанда пуд велед чІехи жезва. Хуьр аваданламишунин важиблу карда кьуй адахъ мадни агалкьунар хьурай!

Дербентдай хабарар Шегьерар - стхаяр

Нариман КЪАРИБОВ

Маракьлу кар я: кьадим Дербентдинни хейлин кьецепатан ульквейрин шегьерин арада фадлай авай стхавилин алакьаяр (города - побратимы) йисалай-суз артух ва гегьенш жезва. Эхиримжи вахтара ахътин шегьерин жергедик Турккиядин Конья шегьерни ахкатнава.

РикІел хкана кланда хьи, Дербентдинни Коньядин стхавилин алакьайрин протокол (меморандум) са йис инлай вилик Санкт-Петербургда гуьруьш хьайи чІавуз Дербентдин кьил Хизри Абакаровани Конья шегьердин администрациядин векил - кьецепатан алакьайрин рекьей Департаментдин директор Сами Мюджакита кьулар чІугуналди тестикьарнавайди я. Кьабулнавай документдин бинедаллаз стхаяр тир шегьерин арада экономикадин, алишверишдин, культурадин, искусстводин, илимдин, образованидин, туризмдин, спортдин ва маса рекьерай алакьаяр гегьенш ва мягькем хьанва. Шегьерин музейра гьам Дербентдин ва гьамни Конья шегьердин тарихриз талукъ экспонатрин гьамишалугъ выставкаярни кардик кутунва.

Дербент - Россияда, Конья Туркияда виридалайни кьадим шегьерар я. Генани са маракьлу кар: Туркиядин Кеждали вилайтда Дербент тІвар алай шегьерни ава.

Куьгьне паркунин цийи кьамат

Дербент шегьерда Низами Генжевидин тІварунихъ галай (ана машгур шаир - камалгьлидин памятникни хкажнава) парк аваз хейлин йисар я. Амма са гьихътин ятІани себебар аваз а чка шегьердин агьалийри ял ядай халис ва кьулай макандиз элкьуьрнавачир, кул-кусри ва гьатта зирзиблирни кьуна, баябанлухдиз элкьвенвай. Эхирни и паркунин кьадар-кьисмет, чин хьсанвилихъ дегишардай вахтни атана агакьна. Алаатай йисалай гатІунна, эцигунрин махсус тешкилатдин коллективди Низамидин паркуна аваданламишунин кваллахар гьиле кьуна. Гьелбетда - шегьердин администрациядин махсус пландин ва бюджетдин такьатрин бинедаллаз.

Куьруь са вахтунда паркуна, жуьреба-жуьре рангарин плитаяр дуьзмишуналди, кьвачин рекьер туькьурна акьалтІарзава, ял ядай, ацукьдай куьсрияр эцигнава, гуьрчег кьурар туькьурзава, аялар кьугьвадай майданар кардик кутазва.

Шегьердин зеленхозди шазан зулуз ва цинин гатфариз паркуна гьар жуьредин тарарни канва, и кар алуькьнавай зулузди давамардайвал я.

И мукьвара дербентвияр ва шегьердин мугьманар паркунин генани са цийивили шадарна - ана жуьреба-жуьре рангар гудай гужлу ва гуьрчег фонтанни кардик акатнава.

Гзаф шад хьанва жеди машгур шаир Низами Генжевидин ругьни вичин тІвар алай парк эхирни кьешенвилихъ элкьуьруна. Кьейдна кланда хьи, зурба камалгьлидин памятникдин кьуд падни гила цуькверин багьдиз элкьуьрнава.

Агьалийриз кьулайвал патал

Дербент шегьердин кар алайбурукай сад тир Кьазимегьамед Агьасиеван тІварунихъ галай проспектин акунарни эхиримжи вахтара рикІерик шадвал кутадайвал дегиш хьанва. Сифтени-сифте ялавлу инкьилабчидин стелла гьам художественный ва гьамни эстетикадин барадай гуьрчегарнава. Проспект цийикІа туькьур хьавунин мураддалди анин агьа кьиле цуьквер (цветник) арадал гьанва, инсанар кьекьведий рекьер артухарнава, куьгьне хьанвай куьсрияр цийибуралди везнава, проспектин са шумуд кьадал ял ядай вахтунда агьалияр шахматрал, тІамайрал, доминодал кьугьвадай гуьрчег кьурар эцигнава.

И мукьвара кьиле феийи са совещанидал шегьердин кьил Хизри Абакарова кьейд авурвал, проспектин кьерехрал анин акунар чІурзавай туьквенар, кафеяр ва алишверишдинни яшайишдин маса дараматарни алачиз туш. Алай вахтунда гьабурни кьахчун (чуклурун) патал серенжемар кьабулзава.

- Агьасиеван проспект шегьерда кьилинбурукай сад я, анин акунарни, кьулайвилерни адан тІварциз лайихлугур хьана кланда, - малумарна шегьердин мэрди.

Карханадин вуздин кафедра

Кьилин ва юкьван образованидин заведениринни промышленностдин карханайрин арада алакьаяр хьунихъ геелегедин бажарагьлу пешекарар гьазурунин жигьетдай чІехи метлеб ава. И важиблу кар фикирда кьуналди, Дағустандин техникуниверситетдин (ДГТУ) (Дербентдани анин филиал ава) кьилевайбуру хийирлу кар яз гьисабуналди, Дербент шегьердин кьенкьвечи карханайрикай сад тир "Волна" НИИ-да (анаг Россиядин Минпромторгдин радиоэлектронный промышленностдин Департаментдик акатзава) университетдин кафедра ачухнава.

ДГТУ-дин "Библиотекадинни алакьайрин кьурулушрин ва технологиядин" базовый кафедра ачухуни университетда кьелзавайбурун практикадин чирвилер артухариз куьмек гуда. И барадай тарсар карханадин пешекарри кьиле тухуда.

Кавхадилай рази я

Кьафлан ОСМАНОВ, Эминхуьр

Чаз гзаф клани "Лезги газетдин" редакция! Зун са кьадар яшар хьанвай агьсакьал я. Жуван уьмуьрда заз дуньядин уькьуь-цуру пара акунна. Зун гьамиша Сулейман-Стальский райондин Эминхуьре яшамеш жезва. Гьавилияй заз жуьреба-жуьре йисара хайи хуьре кьиле феийи вакьийрикай, реьбервал гайи кавхайрикай, абуру халкь паталди авур кваллахрикай, маса месэлайрикай хабар ава. Заз алай вахтунда хуьруьн администрациядин кьиле акьвазнавай жегил пешекар, халис ватанперес Сабир Гьасанбегович Юзбегова хуьр аваданлу авун патал кьабулзавай серенжемирикай куьрелди лугьуз кланзава.

Жегил ятІани, алакьзавай кваллахар акурла, хуьруьн жемят гьейран жезва. Гьакьван рикІ гваз эгечІзава ам жемятдин кьайгуйрив.

Хуьруьн кьилин везифаяр тамарзавай са куьруь девирда Сабир

Сагърай, Казбек духтур!

Гъажи КЪАЗИЕВ

Медицинадин илимрин академиядин президент, академик Михаил Давыдова са интервьюда лагъанай: “Операциядин нетижаяр гъихътинбур кьандатлани хъурай лугъудай духтурар зал гьалтнач, вирида азарлуди сагъ хъхъуникай фикирзавайди я. Духтур патал виридалайни чехи пишкеш сагъ хъхъана хъфидай азарлуда, “Сагърай, духтур!” лагъана, гъил кьун я. Ахътин дуьшубар духтуррин риклера яргъалди амукъзава”. Яраб “Сагърай, духтур!” гафарин ванер Казбек Зейналовичан япарихъ шумудра галукънаватла ва галукъни хъийидатла!

МАМЕДОВ Казбек Зейналович 1963-йисан 1-декабрдиз Хасавюрт райондин Къурушрин хуьре твар-ван авай провизор-аптекарь, рагъметлу Зейнал Авчиевичанни медсестра Умунисе Пирметовнадин хизанда дуьньядал атана. 1981-йисуз Къурушрин хуьруьн 1-нумрадин юкван школа кьизилдин медалдалди акъалтларай Казбек вичин рикле авай мурад кьилиз акъудун патал Дагъустандин мединститутдик экечина. 1987-йисуз вуз агалкьунралди акъалтларна.

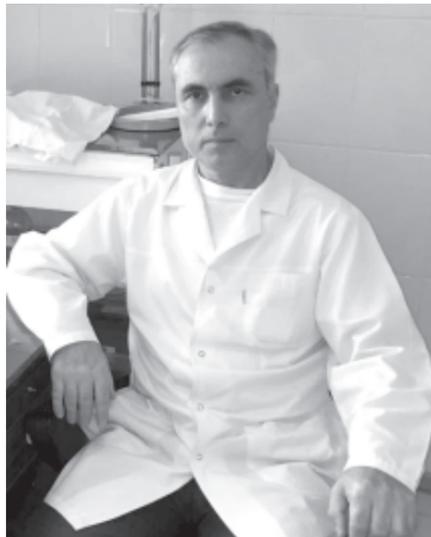
Институт акъалтларай жегьил пешекар Брянск шегъердиз интернатурадиз ЛОР азаррин сирер чирунин мураддалди келунар давамар хъувун патал рекъе туна. Анаг къутягъайла, Казбек духтур а йисарин ЧИАССР-диз (Чечен Республика), пешекарар бес тежезвайилиз килигна, Наурский райондин Центральный больницадиз рекъе туна. Къве йисуз ада гъана кваллахна.

Адалай инихъ Казбек Мамедова Хасавюрт шегъердин 1-нумрадин поликлиникада кьилин дережа авай отоларинголог яз кваллахзава. Мукъвара за адахъ галаз сугъбетна.

■ **Казбек Зейналович, алай вахтунда квевай куьмек кланз къевезвай ксар гъихътин нахушвилер авайбур я?**

- Гзаф пай начагъбур япарин суза гваз къевеза. Япар тла хъунин кьилин себебни гъулелерал, вацарал чухъунагар ийидайла, япариз яд фин я. Сифтедай абуру кваз къазвач, къвердавай яб тлар жезва, цинни ягун къаналдин арада перде къазва, нетижада а яд ктлиз эгечизава, гьатта ам ириндиз элкъевезва, япайни къевезва, тлални югъ-къандавай къати жезва. Эгер япуз яд фенвайди чир хъана, ам ми хъана, чара тахъайтла, тади гьалда духтурдин патав атун лазим я. И вахтунда азар фад ва регъятдаказ сагъар хъийиз жеда. Амма, гъайиф хьби, гзафбур кар-кардай фейила къевезва.

■ **Япуз фенвай яд гьикл акъудун лазим я?**

- Сифтени-сифте и кар чир хъанмазди, яд фенвай яб кланикна къаткун лазим я. Мукъвал-мукъвал, тлуьр шей тукъуьндайда хъиз, гъахътин са шумуд гьерекаат авун ва мад жезмай къван япар юзурун лазим я. Мумкин я, са шумуд сеферда гьикл авурла, япариз фенвай яд ахвахъун, я тахъайтла, памбагдикай еб хъинди авуна, мукъаятвилелди ам тун гьерека, ада япуз фенвай яд вичелди фитинда. Эгер и гьерекаат хийир тахъана, япариз тлимил ван къевез хъайитла, тади гьалда ЛОР пешекардин патав фин чарасуз я, мумкин я япара авай серадикай, яд галукъна, пробка хъана, ам да-клун, ван къведай гирве (проход) клев хъун. Гъахътин вахтара ам памбаг элкъуьрнавай къаларин куьмекдалдини ахъудиз жедач. Анжах шприцдалди ва Ремо-Вакс дармандин куьмекдалди пешекарди чухъун чарасуз я.

■ **Отит, гайморит, синусит... хътин азаррикай мукъвал-мукъвал ванер къеведа. Абурукай хуьн патал вуч авун лазим я?**

- Бязи вахтара гъулера, вацара эхъведайла, нериз, анайни япуз яд физва. Мумкин я, гзафбуроз чирни тахъун, амма инсандин нерай япуз лап шуькльуь, “Евстахиеван труба” лугъудай къанал ава. Гъанай яд фейи са шумуд йикъалай (мумкин я, фейи цик инфекция кваз хъунни) япу “гуп-гуп” ийиз эгечда. Гъахътин вахтунда, йифиз къаткидайла, борный спиртдай къежирнавай памбагдин гъвечи квалтар (шарики) япа (ва я къве япани) тун, я тахъайтла, япариз отипакс, отинум дарманрин стларар вегъин гьерека я. Эгер вахтунда пешекар духтурдин патав тефейитла, мумкин я ам отит азардиз элкъуьн. Чир хъун лазим я, инсандин виридалайни назик органар келледик акатзава, абурук пешекардин ихтияр авачиз хуькьуруни лап члуру нетижайрал гъун мумкин я.

■ **Казбек Зейналович, куь патав са юкъуз шумуд кас къевезва, куьне, ЛОР пешекар яз, гъихътин меслятар къалурзава?**

- Гъар юкъуз зи патав, гъар жуьрейрин куьмекар кланз, агъа клан 30-40 кас къевезва. За абурун начагъвилер ахтармишзава, гьерека тир процедураяр ийизва, дарманар теклифзава. Эгер операцияр авун чарасуз яз хъайитла, гъа кваллахни кыле тухузва. Гьелбетда, яб тагана, начагъвал кваз такъуна, пис гьалдиз элкъвенваз хъайитла, виниз тир технологийрин операцияр чарасуз ятла, за датлана алакъаяр хуьзвай Казань, Санкт-Петербург, Астрахань шегъерин больницайра кваллахзавай профессорихъ галаз меслятзава, ахътин азарлуяр, направление гана, республикадин центральный больницадин ЛОР отделенидиз рекъе твазва.

Эхъ, гъа ихътин гьерекаатр квалз Казбек Мамедова Хасавюрт шегъердин 1-поликлиникада кьилин дережадин отоларинголог яз кваллахиз алай йисуз 30 йис я. Ам вичи къачур чирвилерал акъвазнавач, югъ-къандавай цийи технологийар арадал къевезва, ада, чирвилер артухариз, цийи технологийрихъ галаз таниш жез, пешекарвал кхажун патал Махачкъаладиз, Пятигорскдиз, Петербургдиз, Москвадиз физ, курсара келзава. Вироссиядин ва региональный конференцияра, форумра иштиракзава, “Российская отоларингология” журналдикай менфят къачузва.

Казбек духтурдин патав атана, дава хъана, “Сагърай, духтур!” лугъудайбурун къадар гзаф я, гьикл хъи, ада вичин пешекарвилер кьилин везифаяр, мус хъайитлани, намуслудаказ кьилиз акъудзава. Адаз вичин юлдашрин, поликлиникадин администрациядин патай гъурмет, авторитет ава. Адан гъакъисагъ зегъмет Хасавюрт шегъердин администрацияди ва поликлиникадин заведующийди цудралди гъурметдин грамотайралди къейднава.

Чешнелу пешекардихъ чешнелу хизани хъун сир туш. Казбек Зейналовича вичин уьмуьрдин юлдаш, Хасавюрт шегъердин 10-нумрадин юкван школадин урус члалани литературадин муаллим Разия Ярагъмедовнадихъ галаз санал пуд хва чехи авуна. Ик, чехи хва Имама, Москвада финансрин академия акъалтларна, Махачкъалада РД-дин зегъметдин ва яшайишдин рекъай вилек финин министрствова, къулан хва Рамазана (Москвада Н.И.Пирогован тварунихъ галай медуниверситет куьтыгъна) вичин бубадин пешедай Москвада кваллахзава. Гъвечи хва Даниял Москвадин энергетикадин институтдин 2-курсунин студент я.

Зани “Сагърай, Казбек духтур!” лугъуз-ва, адахъ мадни еке агалкьунар, хизанда хушбахвал хъун алхишзава.

Пенсиядиз фад экъечда...

Дагъустандин Пенсийрин фондунай хабар гайивал, пенсиядиз 57 йис тамам хъайила экъечдай ихтияр авай категориядик гзаф аялар авай дидеяр акатзава...

“Алай вахтунда пенсийриз талукъ яз кардик квай законодательстводал асаслу яз, вахтунлай вилек пенсиядиз экъечдай ихтияр агъалийрин кьилдин категорияриз ава. Гъа гьисабдай яз 2019-йисан январдиди пенсийриз талукъ законодательстводи тайинарнавай яшариз килигна гузвай страховоьй пенсия вахтунлай вилек, яни 57 йис тамам хъайила, къачудай ихтияр пуд аял ханвай ва абуруз 8 йисадди тербия ганвай дишегълийриз ава”, - хабар гузва ПФР-дай.

Амма анай мадни алава хъувурвал, вахтунлай вилек пенсиядиз экъечлун патал важиблу къве шартл ава: “57 йис тамам хъайила, пенсиядиз экъечлун патал 15 йисалай тлимил тушиз страховоьй стаж ва 30-далай тлимил тушиз кьилди са касдинди тир (индивидуальный) пенсиядин коэффицент (ИПК) хъун лазим я”.

* * *

Малум хъайивал, яратмишунрал машгъул дагъустанвийризни яшлувилеиз килигна гузвай пенсиядиз фад экъечдай ихтияр авай.

Амма мадни дуьздаказ лагъайтла, и категориядик сегънедал яратмишунрин кеспидик квай ксар акатзава. Вири дуьшубуьра, винидихъни къейднавайвал (законодательстводи тлалабзавайвал), важиблур ва кьилинбур тир къве шартл ава. Ик, и пенсия къачун патал а ксарихъ (яратмишунрин кваллахдиз килигна) 15-30 йисан стаж хъун гьерека я. Идалайни гъейри, пенсиядиз фад экъечзавай касдихъ пенсиядин коэффицент, 2020-йисуз адан къадар 18,6 баллдилатимил тушиз, хъана кланзава. Гъар йисуз лагъайтла, ИПК-дин къадар 2,4 баллдин (гъа ик 30-дал къеведалди) артух жезва.

Къурушвийри куьмекна

Алай йисан 5-сентябрдиз Докъузпара райондин Къурушрин хуьруьз мукъва дагъдин мулкара бедбахтвилерин дуьшубуь арадал атана: 40 йис хъанвай итим дагъардиз аватна.

И йикъан экуьнин сятдин 10-даз 25 декъикъа кваллахайла, Россиядин МЧС-дин Дагъустанда авай Кьилин Управленидив дагълара дагъардиз итим аватнавайдакай хабар агакъ-

на. И дуьшубуь Къурушрин хуьруьн къулукъ Азербайжандихъ галаз авай часпардиз мукъва застава авай чкада арадал атана. Гъасятда иниз Ахъегъ, Мегъарамдуьруьн, Дербент районрин ПСС-дин къуллугъчияр (хата-баладик акатайбур къутармишдайбур) рекъе гьатна.

Малум хъайивал, дагъардиз аватнавайди Акуша райондин Балхар хуьруьн агъали Мегъамед Абакаров тир. Вирида Мегъамед аламатдин жуьреда къутармишиз жеда, адал чан аламукъда лагъана фикирзавай. Гъайиф хьби, и умудар кьилиз акъатнач. Хъайи тларвилерикди ам телеф хъана.

Тебиатдин мишекъат шартлар себеб яз, вертолетдин куьмекдалди мейит дагъардай ахъудиз хъанач. И кардал МЧС-дин къуллугъчияр желбнавайтлани, мейит ахъудиз куьмек гуз къурушвияр атана. Абурун алахъунар себеб яз, са къадар вахт арадай фейила, Мегъамед Абакарован мейит винел ахъудна, кучукун патал хайи хуьруьз рекъе хтуна.

Къеве гъатай члавуз сада-садаз куьмек гун, дуьстун дуьстунин гъил кьун Дагъустандин чилел фадлай деб хъанва. И адетар къурушвийрини давамарзава. Рагъметлу Мегъамед Абакарован дахди, стхайри, вахари, Балхар хуьруьн жемьти куьмек гунай къурушвийриз сагърай лугъузва ва “Лезги газетдин” чинал абурун тварар гизва.

Тегъи Баширов, Ризван Баширов, Ариф Сеферов, Тевекил Сулейманов, Тимур Рустамов, Алимегмед Рустамов, Эрзиман Къулиев, Тамерлан Къулиев, Абил Эскеров, Аким Эскеров, Къагъриман Эскеров, Давут Булуев, Мирзе Кишиев, Мамед Рамазанов, Дагълар Жамалов, Къунагъ Къулиев, Сагъиб Гъажиев.

Къуй чпелай Аллагъ рази хъурай!

Чир хьун хъсан я

Чулав къалар

Абуруз бязи хуьрера къарачиперни (душица) лугьуда. И хъчадин гьалимади ва ам вегьена гъазурнавай чайди хура, жигерра къват хъайи икъи, кълеви шейэр акъудда, иштягь ачухарда, сивихъ атун, гуьгьулар члур хьун, къен къун алудда, дуркунра ва цварадин киседа къванер аваз хъайитла, абур цуруруниз куьмекда. Чулав къалар ратариз зиян я лугьуда. И кимивал сирке (уксус) ишлемишуналди туькльур хъийиз жедал.

Чулав къалар цвар акъудун патал гужлу такъат я, акъван гужлу я хьи, цварадихъ галаз санал ивини атун мумкин я. Гъавилай, ишлемишиз хъайитла, - лап тлимил къадар (сад-къве мискъл - 4,5 грамм са сеферда). Чебни - кьурурнавайбур, асул гьисабдай - цуьквер, пешер ва лап шуькльу тан. Яцлу танар ишлемишна виже къведач.

Тенгирар

И хъчадин (мать-и-мачеха) таза ва кьурурнавай пешерикай, (дувуларни жеда) са тлимил къванди сиве къуртла, астма авайла, нефес къазвайла, хкат тийизвай уьгьуьяр

квейла, куьмек жеда. Эгер тваррал, буьвелрал, хирерал тенгиррин (бязибуру абуроз ламра-япарни лугьуда) пешер эцигайтла, абур фад сагь хъжеда.

Дамардин пеш

Дамардин пешинин гьам дувулрикай, гьам тумарикай ва пешерикайни хийир ава. Ам къенепатаз ишлемишуни вири органрай, гьакл нерай иви атун акъвазарда, члур жедай, къилел гьал къведай азар авайла, куьмекда. И хъчадин дувулрин ва я пешерин гьалима (отвар) сивера экъуьрайтла, сухван тлалдиз, сивин азарриз (аниз, куьлуь хъана, тварар акъатнавайла, - сып) хъсан яз гьисабзава, зайиф хъанвай куручлар мягкьмарда. Чахотка, верем азар квайла, хуралай иви къведайла, жигерра хер авайла, дамардин пешинин миже хъвада. Ихътин мижеди гьаклни чулав лекь, цуьлез, дуркунар мягкьмарда, анра кълеви хъанвай чкаяр ачухарда, тлуьрди цуруриз куьмекда, экъуьчун акъвазарда.

Къел вегьена, дамардин пеш, пехъи къици къуна, хъанвай хирерал эцигда. И хъач хирерал - къацларал, дакунвай, кайи чкайрални эцигиз жеда.

Гьисабзавайвал, и пешини жигерриз зиян гуда, и нукъсан вирт ишлемишуналди туькльур хъийиз жезва. Къенепатаз гзаф ишлемишна виже къведач - 10 мискъл къван (яни 30-40 грамм).

Явшанар

Абуруз туькльур къаларни лугьуда (попынь). Ибн Синади хъейвал, и хъчар са шумуд жуьрединбур жеда. Абурун тумарихъни цуькверихъ, гьакл мижедихъ тандилайни пешерилай гзаф къуват, таъсир ава.

Явшанри къев хъанвай чкаяр ачухарда, хуьтуьларда, иштягь гьида, мягкьмарда, руфуна къват хъайи члуру шейэр, туькльур акъудда. Ивдин сосудар, хур ва жигерар миьхда. И хъчадин гьалима хъун, гьаклни адан пешер, цуьквер тлушунна эцигун, къил тлазвайла, къилел гьал къвезвайла, зайиф хъанвайла, зуразвайла, къил элкъвезвайла, вилерал мич къалтзавайла, япарин, сивин,

туьтуьнин, вилерин, руфунин, чулав лекьинин, цуьлездин, нервийрин азарар авайла, галатун гьиссавайла, къилелай члар физвайла, са куь ятлани класна ва я са вуч ятлани тлуьна, зегьерламиш хъанвайла, хийирлу я. Туькльур къалар руфун мягкьмарда, иштягь ачухарда, хурухъ аял галай дидейриз нек атун артухарда. Абур гьаклни гьекь акъудун патални хъсан я. Чинин нервдин уьзуьр авайла, виртедихъ галаз явшанрин гьалима сивера, туьтера экъуьрда. Гьалима, тлушуннавай къаришма чин, гьилер-къвачер, цуьлез дакунвайла, ишлемишда. Жалгъайра тлар авайла, абур явшанрин гьалимани сирке гуьцуналди алудда.

Явшанар сандухра ва я парчайринни парталрин арада туртла, абур гьуьчре атудач. Къхинардай рангариз явшанрин гьалима ягъайтла, абуралди хъей шейэр, ктабар куквари, къифери недач. Зейтундинни явшанрин гьалима какадарна ягъайтла, ветлер эчидач. Туькльур къаларин гьалима хъчирайтла, члутар, шутлар рекъида.

Явшанрин члуру тереф ам я хьи, гьисабзавайвал, абур руфунин сив (устье) зайифарда. И жигьетдай хъчадилай вичелай гзаф таъсир адан мижедин ширеди ийизва. Идалайни гьейри, къил тла ийида, беден кьурурда. И нукъсанар анаррин мижедалди ва я ихътин маса затларалди туькльур хъийиз жеда.

Явшанарни гзаф ишлемишна виже къведач - сад-къве мискъл (4-8 грамм).

Гатай цуьк

И шейини (пшено) руфун мягкьмарда, беден къуватлу ийида. Амма тлуьниз акъван кфетлу туш, адакай хъсан иви тлимил арадал къведа. Яргъалди цуруриз жеда. Цуькльун члахар ягълуьрихъ галаз ишлемишна кланда, ида кфетлувал артухарда. Анжах ацанвай неклада ругур цуьк иви гзаф квай, беденда члуру къеж - ламувал авай ксариз хъсан я лугьуда. Тлуьниз са ийисалай гзаф тушиз амукъай цуьк ишлемишун хъсан яз гьисабзава.

Турп

Турпуни иштягь ачухарда. Ругунвайди гзаф кфетлу яз гьисабзава, ада уьгьуьяр жудда, хур ва руфун хуьтуьларда, вилериз экв акун хъсанарда. Турп цил-цилна, къел вегьена, винелай семечкадин члем вегьена тлуьртла, иллаки хъсан я, яни адахъ хъсан дад агалтда.

Дуьгуь

Виридалайни хъсан сортар яз Индияда, Китайда ва Иранда экъечдайбур яз гьисабзава.

Индиядин ва Китайдин лацу дуьгуь къезилди, хуьтуьлди, алкин, киклин тийидайди жеда - иллаки острова ва гьуьлуьн къерехра битмишарзавайди. Грециядин, Византиядин духтурри вилик вахтара дуьгуьдал са артух къимет эциг тавун а члавуь анра прунзчивал виликди тефинихъ, дуьгуьни заланди, цуруриз четинди тирвиллихъ галаз алакълу я.

Хуьрекдиз ишлемишдалди вилик дуьгуь са къадар вахтунда це къежирна кланда, яни, гуьцлиз-гуьцлиз, яд са шумудра дегишариз, чуьхуьда. Алкiday, кикiday (вязкий) дуьгуь лагъайтла, са шумудра звал акъудиз, яд дегишарда, дуьгуь анжах ахпа хуьрекдиз, тлуьниз ишлемишда.

Дуьгуьдихъ туьнт тебятдин инсанрин чимивал хкаждай, къайи къилихрин беден къурдай лишанар ава лугьуда. Гъавилай къадим девиррин духтурри начагъбуруз дуьгуьдин хуьрекар гун хъсан яз гьисабзаваачир. Гилан девирдин са къадар духтурарни абурун и фикирдихъ галаз рази я лугьуда. Гьа са вахтунда дегъ девиррилай инихъ вири духтурар, гьа жергедай яз Индиядинбурни, инанмиш я хьи, дуьгуьди сагъламвал хуьзва, уьмуьр яргъи ийизва.

Дуьгуьдин хуьрек тлуьрла, хъсан ахвар къведа, цихъ къарихвал, къен фин акъвазарда, бедендик ацайвал (полнота) кутада; дуркунрин, цварадин киседин уьзуьрар авайлани, хъсан я. Дуьгуь квай хуьрекри чинин ранг хъсанарда. Шекер вегьена, неклада ругунвай дуьгуьдин кфетлувал артух жезва.

Къизилгуьлдин цуьк

Багъдин яру къизилгуьл еке, атирдин ни галай, гужлу къати рангунинди хъсан я, адан цуькведин пешер (лепестки) ширинвални тлимил туькльулвал какахъайбур жеда. Дарман паталди гьеле тамамвилелди ахъа тахъанвай (бутон) цуьквер хъяда. Кьурурнавай-бурун къуват, таъсир гзаф я. Абуру къуватар мягкьмарда, гуьгьулар хъсанарда, беден миьхда. Кьурурнавай цуькверихъ ширинвиллини туькльувиллин (горечь) тах кумукъдач. Таза цуькведин пешер, къил тлазвайла, пелел, къилел эцигда. Абурун гьалима сарар-сухар, куручлар мягкьмарун патал хъсан я. Сивин къенез тварар, тлехвер акъатнавайла, сарар-сухаривай гьам таза, гьам кьурурнавай цуьквер гуьцулун куьмекда.

И цуькверихъай ни акалайтла, риклиз, мефтледиз хъсан таъсирда, абур мягкьмарда. Амма и карди сагъламвал зайиф ксариз илирзун, зуьквем, тумавар арадал гьун, гьатта бедендиз куьлуь тварар акъатун мумкин я, бязибуруз лагъайтла, акси яз, секинвал гуда, ахътин тумаварар кваз хъайитла, абур жудда.

Къизилгуьлдин цуькверин пешер къенепатаз ишлемишуни рикл, жигерар, руфун, чулав лекь, дуркунар, ратар ва икл мад мягкьмарда, хуралай иви атун атудач. Цуькверин кьурурнавай пешер (лепестки), куьлуь авуна, къвахайтла, бедендал акъатнавай тварар, гьаклни хирер сагь хъжеда. Къвачин къапари тлушуннавай, дакунвай чкайрални таза цуькверин пешер (лепестки) эцигуни куьмекда. Цацар ва маса къвенк алай затлар акъахнавай чкайрал эцигайтла, абур регъятдиз ахкъудиз жеда. Гьамамда чуьхуьдайла, хамунивай, хуьчуьлуьн къанеривай таза цуьквер гуьцайтла, гьекьедин ни квахъда.

Са сеферда ишлемишдай таза цуькверин къадар 30 грамм, кьурурнавайбурун - 10-12 грамм къван я.

Къизилгуьлрин ягълу

Ам икл гъазурда. Таза цуьквер кунжудтин ва я зейтундин члемедиз вегьена, яру ранг алатна, лацу жедалди, ракъиник эцигда. Ахпа цуьквер шуткъунда ва гадарда, абурун чкадал мад маса цуьквер вегьеда. Икл иридра тикрарда. Икл цуькверин цикли члем гъазуриз жеда. Ругур члем гъазурдай рехъни ава. Куьлуь авунвай цуьквер вегьена тунвай яд кунжудтин ва я зейтундин члемедиз барабар паяр жедайвал цада. Ахпа зайиф цлал, яд бугь, пар хъана, анжах члем амукъдалди ргада.

Ихътин ягълуди къев хъанвай чкаяр ачухарда, мягкьмарда. Къил тла хъайила, са тлимил чехирдин сирке алава хуьвуна, цуьквердин ягълудай къежирнавай пек, жуна пелел, къилел эцигда. И карди мефтл мягкьмарда, ана дакунар аваз хъайитла, абур алудда, ахвар атуниз куьмекда. Ихътин члемедин стлар тлазвай ягуьзи вегьеда. И цуькверин члем сивера экъуьруни сухван тлал квадарда. Ихътин ягълуди къен фин акъвазарда, ратара хер авайла, куьмекда, бедендин органар мягкьмарда, тларар секинарда.

Хиреривай ихътин члем гуьцулун абур сагъарда. Какадин къиб какадарнавай и члем кирежди кайи чкайривай, вилерин дакунривай гуьцда. Ихътин къаришмадикай кудай (едкий) шейэрики зегьерламиш хъайилани куьмек жезва.

Къизилгуьлрин члем къенепатаз са сеферда ишлемишунин къадар 25 грамм я.

Чутран цуьквер (ромашка)

Мефтлени нервиар мягкьмарда, гьекь акъудда, зегьерриз аксивалда. Мефтленин, къилин азаррин дарман я. Нефес къадай, саралух азарар квайла, галатнавайла, хура, чулав лекьина, ратара ва маса органар дакунар авайла, куьмекда. Цварадин киседа къванер цурурун патал ишлемишда.

Чутран цуьквери беден члуру шейэрикай миьхда. И цуьквер жакъвайтла, сивер акъатун, ана тварар квадарда. Вилер тлазвайла, абур и цуькверин гьалимадай чуьхуьда. Чутран цуькверин танар ва пешер кайила, зегьерлу пепешле, твет-ветл, гьайванар катда.

И цуьквер туьтериз зиян я лугьуда. И нукъсан вирт ишлемишуналди туькльурриз жезва. Абур са сеферда ишлемишунин къадар 12 грамм я.

Балугъар

Уькльу тушир церин балугърикай лап хъсанбур къил къачузвай чкаяр (истоки) яр-гъа авай, къванерай, къум квай чкайрай авахъзавай вацлара авайбур яз гьисабзава. Ихътин вацлар ракъиниз, гарариз ачух, зарб кваз хъиз авахъзавайбур хъайитла, хъсан я. Хъсан балугъ я акъван екедини, я гьвечидини хъана кландач. Абур акъвазнавайбур - ваь, датлана гьерекатда авайбур, кларабар шуькльубур - ваь, яцубур, булдиз - хуьр, даду патал чулав тлехвер алай, руфун лацубур виридалайни хъсанбур я лугьуда.

Тлуьн патал таза, анжах къунвай балугъар хъяда. Миьх тавуна, къелен це тутуна амукъай балугъди са суткадилай вичин хъсан ериар квадарзава, гьикл хьи, балугъдин як гзаф назикди, зерифди я ва фад члур жеда. Гуьлери, мунитрин (океанрин) балугърикай къерехра рагар, къванер авай чкайринбур хъсанбур я, абур вацлара жедайбурулай зерифни я лугьуда, дадлуни. Гьа са жуьредин балугърин ериар (хъсан-пис), абур яшаммиш жезвай чкайрилай, деринрилай, къерехрилай, гьавадилай (климат) аслу яз, сад хътинбур жедач.

Дуьзенра, акъвазнавай цера, яд къведай - хъфидай чкаяр авачир чиркин вирера жедай балугъар виридалайни писбур я. Чемедал къавурмишнавайдалай цлал, цивинрал чранвай балугъ кфетлу я лугьуда - ахътинди руфуна хъсандиз цуруриз жезва, дуркунризни хъсан я - абурал, пидин къат акъалтуниз куьмекзава, хурун органар миьхзава, анра хирер сагъарзава. Гьаклни верем азар (чахутка), кьуру уьгьуьяр, чулав лекьинин зайифвал, дуркунар, саралух сагъарзава.

Ругур балугъдин шурпадихъ зегьерриз аксивалдай такъат ава, зегьерлу пепешлепеди, гьайванри класайла, зегьерламиш хъайила, и шурпа хъвайила, регъят жеда. Балугъ ругуна, шурпани кваз ва я цлал чрана тлуьн хийирлу я. Чемедал къавурмишайди тлуьрла, гзаф яд клан жеда, руфуна цурурунни яргъл фида.

Къайи тебятдин инсанриз балугъ зарарлу я. И кимивал квадарун патал ахътин ксариз балугъ, калин чемедал чрана, хуьрекдик къетлен дад кутадай затлар (месела, сумах, истивут, эферар, вирт, сенжефил ва мсб.) алава хуьвуна тлуьн меслят квалурзава. Туьнт къилихрин инсанриз балугъ сирке яна тлуьн хъсан я лугьуда.

Балугъ тлуьрла, яд клан жеда. И нукъсан арадай акъудун патал балугъ сирке ва я маринад (сирке, зейтундин ягь, серг, истивут кваз туькльурнавай затл) ишлемишуналди туькльурда. Бязибурухъ галаз уькльу балугъ хъсандиз къада. Балугъ тлуьрдалай кьулухъ яд хъун зарар я, ида жуьреба-жуьре азарар (хронический) арадал гьида. Яд руфуна балугъ цурурайдалай кьулухъ ахпа хъвада. Балугъ недалди виликни яд хъвана кландач - хамунин азарар (квал акатун, лишай, экзема) арадал гьида.

Балугъни нек, какаяр, як санал тлуьн еке зарар я - азарар (хронические) арадал атун мумкин я. Къавурмишнавай балугъ гьасятда тлуьна кланда, са шумуд сятда ва я суткада туна кландач. Амукъай балугъ тлуьниди беденда яд акъазда, маса залан азарарни арадал гьида, зегьерламиш хуьнин мумкин я. Ихътин дуьшубуьра, экъуьлар хуьвуна, герек дарманар ишлемишна кланда. Фу, гуьуьркая авунвай маса продуктар галачиз тлуьн балугъ беденди хъсандиз, яни регъятдиз цурурзава.

Балугъар квай къелен яд (рассол) сивера экъуьруни ана тварар, ириндин хирер сагъарда. Ам гьакл ратара хирер авайлани хъсан я. Балугъ квай къелен яд куьгьне хирер миьхун ва абурай кьур акъудун патални ишлемишда.

Шииратдин библиотека Къве Чалал - КЪВЕ ТОМ

Геннадий ИВАНОВ,
Россиядин писателрин Союздин
сад лагъай секретарь

И мукъвара Москвада, "Урусатдин милли шииратдин библиотека" сериядик кваз къве томдикай ибарат ктаб чапдай акъуднава. Адан автор Дагъустандин халкъдин шаир Аминат АБДУЛМАНАПОВА я.

Ихътин ктаб чапдай акъудунин фикир сифте яз алатай йисуз Дагъустандин писателрин Союзда къиле феи Урусатдин писателрин секретариатдин заседанидал вилик эцигна.

Твар къунвай ктаб "Россиядин писатель" чапханада гъазурна, акъуднава. Ана эсерар автордин хайи ва урус чалалрал ганва.

Сад лагъай томда вири эсерар урус чалаз элкъурнавайди и проектдиз къаюмвалзавай Валерий Латынин я.

Къвед лагъай томда гъатнавай шиирар дарги чалай шаирар-переводчикар тир Марина Агмедовади - Колюбакинади, Юрий Щербаквади, Фатхула Джамала, Надежда Тузовади ва масабур таржума авунва.

Ктаб литературадин критик Владимир Фирсова геле 2011-йисуз кхъей гафуналди ачух хъанва. Ана авторди Литературадин институтда вичин семинарда санал келай Аминат Абдулманаповади-кайни Валерий Латыникай маракълу суьгбет авунва.

В.Фирсова рикел хизвайвал, адан семинарда СССР-дин халкъарин гзаф векилри чпин устадвал хкажзавай: Украинадай, Гуржистандай, Азербайжандай, Эстониядай, Кеферпатан Кавказдин вири республикайрай ва ик мадни. Геле гъа члавуз семинардин руководителди вичи тарс гузвай, урус чалал кхъизвай шаирриз маса чаларал кхъизвай авторрин - чпихъ галаз келзавай юлдашрин эсерар урус чалаз, урус шаиррин эсерар милли чалариз элкъурун меслят къалурнай. Винидихъ твар къунвай цийи ктабни гъа тежрибади майдангиз гъанвай нетижа я.

Фирсован виликан ученикай алай аямда твар-ван авай шаирар хъанва. Аминатакай - Дагъустандин халкъдин шаир, Валерий Латыникай - твар-ван авай шаир-переводчик, чхеи сериядиз къаюмвалзавай автор.

Ктабдай аквазвайвал, дарги чалай эсерар урус чалаз элкъурнавай вири авторар чпихъ кьетен бажарга авайбур я. Абуру хъанвавай авторни гъа дережадинди я. Яни таржумаяр чпин асул бинедивай къакъатнавач, са чалай маса чалаз элкъуррайла, шаирвиллин устадвал квахънавач. Эсерри къве чалани сад хъиз ванзава, келзавайдаз таъсирзава.

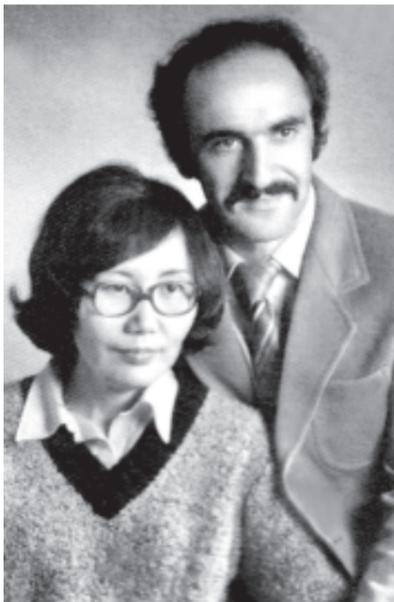
Эхирдай а кар къейд ийиз кланзава хъи, алай аямдин даргийрин шииратда чпин Пушкин, чпин Батырай хъанва. Жуван вахтунда за Батыраян шиирарни дериндай келайди я. Гила Аминатан эсеррай заз Батыраян жуьредин хатл, устадвал, фикиррин деринвал, образрин кьетенвал аквазва. Им тебрикдай кар я.

Умудлу я, "Россиядин милли шииратдин библиотекадихъ" хъсан гележег жедда. Кланзавайди и кардиз госуарстводин дережада фикир, таржумачийри ийизвай важиблу къвалахдиз къимет гун я.

Мерд Али ЖАЛИЛОВ

И мукъвара чи гъиле са ажайиб ктаб гъатна: "Сага о Джафаровых" ("Жафароврикай сага"). Сага Скандинавиядин халкъарин чалаз чхеи эпический эсер (мани) лагъай гаф я.

Ктаб Бурятия Республикадин меркез Улан-Удэ шегъерда урус чалаз чапдай акъуднава. Автор бурятви руш, лезги свас Тамара ЖАФАРОВА-ЦЫБИКОВА я. Гъа и карди зи фикир вичел желбна.

Тамара ва Мурад Жафаровар

Загъировар, Гъейбатовар, Шихвердиевар ва масабур санал агуднава. Ина гила, лезгийрайли бурятвийрилай гъейри, азербайжанвийрин, даргийрин, татаррин, урусрин, гъатта бельгийвийрин векиларни гъалтзава!..

Заз и тухум гъикл таниш хъана лагъайта, зи са хъиз свасвиле Жафароврин - чхеи бубайрин птул руш гъанва. Чебни гъа чхеи Жафаровар яшамиз жезвай Москвадин областда бинелу хъанва.

Тамаради лезги шииратдиз, чалаз ийизвай итижди чун мадни мукъва авуна, инал твар къунвай ктабни зав гъа алакъайри агакарна.

Бурятви руша лезгийрикай авунвай кхъинри пешекар журналистрин, гъикаятчийрин, тарихчийринни культурологрин фикир желб тавуна тадач. Гъик хъи, ктабда авторди Жафароврин тухумдин са шумуд несилдин (XVIII асирдин эхиррилай гатунна, къенин йикъаралди) рехъ - ирс вичин саягъда веревирднава.

Ктаб илимдин ахтармишун туш. Амма илимдин рекъай савадлу инсанди вич и тухумдиз акъатайдалай къулухъ адан яшлу векилривай къватнавай суьгбетрин, ван хъайи вакъайрин, къвалера амай докуменстрин, халкъдин хъсан адетрин (мехъеррин, хизан кутунин, хванхавилин ва ик мадни) бинеддалаз, гъакни вичиз акур ва

лувал тирди гзаф мисалралди къалурнава. Чебни асул гъисабдай гзаф аялар авай хизанра чхеи хъана. Сада-садаз куьмек гуз, уьмуьрдин генгилерихъди фена.

Месела, Нуфтали бубадихъ рухвар хъанач, рушар 4 авай. Гъвечи стха Мегъамеда, гилан Жафароврин (Мурадан ва масабурин чхеи бубади) - чхеи стхадиз хвалални авуна, рушаризни гъарма садаз чпин къисмет гъалдай мумкинвал гана. Вичи вири уьмуьрда чубанвална.

Жафар бубадин къвед лагъай хва Ферзалидин хелни Миграгъа адлу твараралди тафаватлуди я. Адахъ къве руш хъана, вич фад рагъметдиз фена. Амма рушарин веледри акъалтай гунарар къалурна. Тек са мисал: Ферзалидин руш Зерлидин хва Даштиев Идрис Зилфикъарович технический илимрин доктор, профессор, Бауманан тварунихъ галай МВТУ-дин преподаватель, твар-ван авай конструктор я. Вири ахтармишунар космосдихъ галаз алакъалу я...

Агъаверди бубадин хизанни тафаватлуди я. Адакай Миграгъа 1935-йисуз колхоздин сад лагъай председатель хъана.

Нуфтали бубадин руш Майрамакай Эфендиеврин чхеи сихил арадал гъанвай Жамалдинан свас хъана. Жамалдин лагъайта, вичин вахтунин чхеи муаллим - гъам диндин, гъамни светский чирвилер гайи кас я.

И тухумдин маса хилера мадни лайихлу тварар, крар гъалтза-

Туркиядин лезги шаир

И мукъвара чав Интернетдай рикид шадвал кутадай хабар агакъна. Ана XX асирда Туркияда яшамиз хъайи лезги писатель, шаир, литературовед Али Нихат ТАРЛАНАКАИ суьгбетзава.

Ам 1898-йисуз Стамбулда лезги мугъажир Мехметан хизанда дидедиз хъана. Мехмет Назиф-бей армиядин къуллугъчи тир.

Алиди чирвилер Манастыр, Селаник ва Стамбул шегъеррин мектебра, Стамбулдин университетдин француз ва фарс чларин отделениеда къачуна. Инаг ада 1919-йисуз акъалтарна. Гъана, литературадин факультетда, ада "Исламдин литературада "Лейли ва Межнун" месниви" темадай докторвиллин диссертация хвена.

1919-1933-йисара Стамбулдин университетда турк ва француз чларай студентриз тарсар гана. 1941-йисуз адакай твар къунвай университетдин профессор хъана. 1953-йисалай дегъ девиррин туркверин литературадин кафедрадиз регъбервал гана.

Туркверин литературадихъ галаз санал ада Ирандин ва Пакистандин литератураарни ахтармишна. Турк чалаз Ирандин ва Пакистандин авторрин эсерар таржума авуна. Абурун жергеда Низами Генжевидин, Мугъаммад Икбаладин ва масабур эсерар ава.

Ихътин къвалахдай Ирандин гъукуматди - 1947-йисуз, Пакистандин гъукуматди 1961-йисуз Али Нихат Тарлана гъурметдин грамота ва премия гана.

Алимдин макъалаяр ва эсерар "Илимдин девлет" журналда, "Литературный газетда", "Юкъуз", "Жегъилвал" ва маса журналра чапнава. Али Нихат Тарлан 1978-йисуз, 80 йисан яшда аваз, рагъметдиз фена. Ам Стамбулда кучукунава.

Али Нихат Тарланан шииратдин "Ракиннин пеш" (1953); "Дурнаяр" (1970-йис); илимдин ва литературоведческий къвалахар: "Литературадин яратмишунар" (1934, 1964); "Шейхи" диван ахтармишун" (1934); "Хаялы-бей" диван ахтармишун" (1936); "Ирандин литература" (1944); "Агъмед-паша" диван" (1966); "Физулидин дивандиз баянар" (1986) ва маса ктабар акъатнава.

Шаирдикай делилар 2017-йисуз чапдай акъатнавай ДГПУ-дин "Общественный ва гуманитарный илимрин хабарар" журналда, "Дагъустандай къецепата литературадин процессдин кьетенвилер" лишандик кваз (Э.Н.Гъажиев, А.М.Мегъамедадаев), гъакни "Дагъустандай къецепатан писателар: библиографиядин справочник" (Махачкъала, ИД, "Эпоха", 2006. А.М.Муртазалиев) ктабда гъатнава.

Чакай - Бурятияда

"Бурятви гъинай, лезги гъинай?" лугъун мумкин я куьне. Амма рекъери, къисметри агуд тийидай инсанар авач. Тамара Москвада яшамиз жезвай миграгъви Мурад Гъажиевич ЖАФАРОВАН уьмуьрдин юлдаш я. Сад-садал абуру келдай йисара гъалтна. Мурада - Бауманан тварунихъ галай Москвадин высший технический училищеда, Тамаради Москвадин Ленин тварунихъ галай госпединститутда, физикадин факультетда келна. Къведни - техникар, технологар. Рухъдайни чеб чпиз мукъабур: тебиатдин гуьзелвилел, уьмуьрдин муракабилел, инсанрин алакъайрал, къисметрал гъейранвалзавайбур. Сад - Дагъустандин дагълар ханатла, муькуьди - Бурятиядин дагълар. Къве чкадани дагъларихъ галаз тамарни, вацарни, клмарни бул я. Хуьрерин шартлара чхеи хъайи аялриз шегъердин шартларани къил акъудиз четин хъанач. Ик, абуру санал кутур хизанда къве хва - Чингизни Нурмегъамед ва руш Индира чхеи авуна. Гила гъабурухъни чпин хизанар хъанва, къилин образование къачуна, алай аямдин экономикадинни технологийрин, базардин алакъайрин, бизнесдин гъавурда лап хъсандиз авай пешекарар я. Дидедини бубади веледрал, хтулрал дамахвава. Азад вахтунда Тамаради чпин уьмуьрдин рекъерикай веревирдер кхъизва.

Къилин агалкъун, зи фикирдалди, абуру (Мурадан Тамаради) Дагъустандай Бурятиядиз къван эцигнавай миллетринни, динринни, культурайринни, адетринни, чларинни ажайиб муьгъ я! Жафароврин миресар Дагъустандани Москвада, Кцларани Бакуда, масанрани ава! Гила 40 йисалай гзаф вахтунда а алакъайри мягкем бине къунва...

Жафароврин тухумди Миграгърин чхеи сихилар (хилер) - Эфендиевар, Даштиевар, Исмихановар,

аквазвай алакъайрин куьмекдалди авунвай къейдер, кхъинар чи вилик гъанва.

Ктабда и чхеи тухумдин тарцин саки вири хилерикай куьрелди, амма лап герек тир делилар гъиз, суьгбетнава. Месела, тухумдин къил Жафар бубадихъни Шагъери бадедихъ (XVIII асирдин эхир, XIX асирдин эвел) къуд хвани къве руш хъана. Жафар бубадин уьмуьр Меккадиз къабедал фидай рекъе бедбахтвиллин дуьшуьшдикди къат хъана. Гъаждал фидай пул адаз чхеи хва Нуфталиди Бакудай рахурнай.

Невинномыск станциядал, поездда акъахиз, масадаз куьмекдайла, вич чархарик аватна. Жафар бубадиз сур, мусурманрин адетралди, гъа къейи чкада къисмет хъана. Нуфталидикай Бакуда инкъилабчийрин дестедин куьмекчи хъана. Советрин гъукумни ада хушвилелди къабулна. Вичин вири мукъабурозни ада а рехъ хъсанди тирди къалурна.

Жафароврин къилихдин асул лишанар яз абурун уьткъемвал, зегъметдихъай кичле тахъун, гъиле къур гъар са кар намуслувилелди къиле тухун, зайифдан гъил къун, мергъяматлувал, дуствал, хатур-

ва, абурукай зун рахазвач. Абурун хтул Ярмет Эфендиев гилан аямдин зурба инженер-технолог, программист, хъсан шаирни я. Махачкъалада ва Рязанда хемиррин заводар арадал гъана. Бубадин рехъ гила рухвайри давамарзава...

Ихътин ктаб кьетендиз келуниз ва анализ гуниз лайихлу я.

Эхъ, Жафароврин векилри чхеи Россиядин, СНГ-дин майданрани дуवल янава! Им дамахдай кар я. Чна ихътин ктаб кхъей рушаз, суьсаз, аялрин дидедиз, бадедиз сагърай лугъузва...

* * *

Авторди вичикайни куьрелди кхъенва. Ам Бурятия Республикадин Баргузин вацун патав гвай Ягдагъ хуьре (чи чалаз саки Ярудагъ) дидедиз хъана. Буба даяедин четин йисара колхоздин председател, Социализмдин Зегъметдин Игит тир. Амма фад рагъметдиз фена.

Тамара дидедини чхеи къве ваха (Даримади, Софъяди) хвена, къачел акъулдна. Иллаки дидедин къастунал клевивили, виклегъвили Тамарадик чхеи мурадрихъ лув гудай руьгъ кутуна.

Вахарини чешне къалурна: сад - Бурятиядин лайихлу муаллим, муькуьдини чхеи майишатдин бухгалтер тир... Вири хизан датлана хуьруьн зегъметдал машгул хъанвай, гъа карди абурун руьгъни, къуватарни, умударни артухарна, къейдзава авторди, вичикай кхъидайла.

Москвада келиз адаз чхеи вах Даримади ва адан итим, а члавуз РСФСР-дин культурадин лайихлу работник, пешекар режиссер, Баргузиндин халкъдин театрдин руководитель Владимир Цыдыпович Баторова куьмек гана.

Ихътин инсанри тербияламышай рушкай чи свас хъана!..

"Ажеб хъсан хъана!" тикрарзава за.

Патимат АЛЕДЗИЕВА

* * *

Гъетер чклиз, кузва цава,
Багъишзава гъейранвал.
Вацрав секинз кушкучзава,
Артухариз девранвал.

Зунни гъед я эвичнавай,
Чка къаз ви капарал.
Къакъудиз клан жемир вавай,
Хуьх вилерин нурара!

Гъахна сирлу алемда ви,
За гъарайда: "Кланда вун!"
Анжах гаф це вуна клеви:
Квадар тийир садран зун...

* * *

Кланивилин нефес бирдан
Галукъайтла къилав хъиз,
Акъалт хъана ивидал звал,
Къудгада руьгъ ялав хъиз!

Киче жемир кунихъай ваз,
Рахунрихъай кунчедин.
Киче хъухъ, вун суалри къаз,
Клевириз цай руьхъведи.

* * *

Ви вилерин деринвилер
Жеда анжах гъуьлерихъ.
Вуч я абурун къизгинвилер,
Бахтар пайда чилериз!

Хуьда за ви саламатвал
Турфанрани цифера.
Гуда чка къураматрал -
Гъакъван яръга версера!

* * *

Гъазур я зун пехъи селдик,
Зи кланиди, жез батмиш.
Адан твар я хуп! гуьзелди -
Муьгъуббатдин пак емиш!

Кеменда тваз назик къуьнер,
Къабулиз бул теменар,
Япараваз ширин ванер,
Куз плузарал жуьгъенар!

Ви вилерин акваз нурар,
Гъахна абура тамамдиз,
Гъазур тир зун църаз-къураз,
Хъваз шуьрбетар хуррамдиз.

Ви плузарин гъиссиз ифин,
Квахъна вири тварвилер,
Лукъ жедай зун, вун гилел хуьз,
Квахъна вири дарвилер...

* * *

Ви патав хъун паталди за
Чил къвачикда - алакъда!
Хъайитла вун бирдан назар,
Дарман яз зун агакъда!

Амма чида, мурадар зи
Тежербур я тукъуьриз.
Гъуьлер ава арада чи,
Жедач абурун тухуьриз...

* * *

Ахвара вун мугъман хъана,
течирди.
Пакамалди гана ширин лезетар.
Вилер хъуьрез, плузар коз
магъирдиз,
Амачир захъ аксвилер, гуьжетар.

Куьруь хъана ахвар, цукъ къван
целхемдин.
Атайди хъиз, хъфена вун секиндиз.
Ягъайди хъиз, къарагъна зун
зегъемдиз,
- Даклардихъ зи гатфар галай
эркиндиз...

* * *

Дар арайрай гъакади къур
къванерин
Фидай чун къвед муьгъуббатдин
парчадал.
Тек са гаруз аквадай чун уьтери,
Къванерини вилив хуьдай пакадал.

Фена вахтар, йикъар, йисар пара я.
Амма рикел алама а гуьруьшар.
Галукъайвалд билбилрин хуш
нагъмаяр,
Къадай хъиз я мадни а цу,
къизмиш яз...

Дарги ЧАЛАЙ.
Таржумаяр - Мерд Али
ЖАЛИЛОВАН

Мярекатар

50 йисалай гуьруьш

Мерд Али ЖАЛИЛОВ,
РФ-дин ва РД-дин
культурадин лайихлу работник

И йикъара ДГУ-дин филологиядин факультетда 50 йисан вилик ина урус чаланни литературадин отделение акъалтларайбурун гуьруьш киле фена. А дестедик и царарин авторни квай.

50 йисан вилик и отделение акъалтларайбурук (абурун къадар 50-далай гзаф тир) чи дагъви миллетрин вири векилар квай. Дагъустандилай къецияни, къилин образование къачуз, жегъилар иниз Урусатдин, Азербайжандин, Украинадин, Белоруссиядин бязи шегъеррайни атанвай. Гъелбетда, вуз акъалтларайла, абуру гъарма сад чпин ватанриз хъфена.

Дагъустанда шумуд кас амуькнатла, абурун къадар-къисмет гъикъ хъанатла, чаланни литературадин муаллимар яз, абуру санлай чи культура, образование, илим, эдебиат, экономика виликди финик гъихътин пай кутунатла, шумуд касди гилани чи шегъеррани хуьрера зегъмет члугъазатла, чаз чизвачир. Амма суалар веревирд авун, зур асирдин уьмуьр, вакъиаяр, жуьреба-жуьре шартлар гъикъ алуднатла, гъихътин дережайрив агакънатла, вуч вилив хуьзватла, чир хъун важиблу тир...

50 йисалай чаз санал и мярекат урус чалан югъ яз гъисабзавай, чехи классик А.С.Пушкин хайи 6-июндиз тухуз кланзавай. Амма дуьньядив гатлум хъайи тлугъвал лугъудай звалди а мумкинвал ганач.

Чи гуьруьш азардин къизгинвал са къадардин яваш хъайила, цийи клелунин йисан вилик киле фена. Чна вилив хуьзвайбурукай гилани саки са паюнивай къез хъанач. Абуру чпин майилар телефонрай раижна. Чна абуру чи гуьруьшдин иштиракчияр яз гъисабна. Абурук филологиядин илимрин 1 доктор, РФ-дин ва РД-дин лайихлу 3 муаллим, партиядинни госуларст-водин къурулушра, районринни шегъеррин администрацияра руководство гудай къуллугърал хъайи 2 кас квай.

Са и рекъемрини чи отделение акъалтларай ксари чпин рехъ лайихлувилелди киле тухвайдан гъакъиндай шагъидвалзава.

Лагъана кланда, чаз лайихлу муаллимрини тарс, чирвилер гана. Абурун жергеда лезгийрикай А.А.Абилов, М.В.Вагъабов, М.А.Алипулатов, С.А.Селимов, маса миллетрикай - твар-ван авай алимар М.С.Шершнёва, Н.Я.Судакова, Р.И.Лихтман, А.Ф.Назаревич, И.И.Скупский, Л.И.Мегаева, Б.С.Фарбер, Е.Я.Криштопа, О.Я.Прик, В.В.Гуров, Н.А.Горбанев ва масабур авай.

Санал къват хъайибурук чпи, чи милли мектебра хъиз, журналистикадани эдебиятда, печатдин хиле, илимда, законар хуьдай органар къетлен агалкунар къазанмишайбуру квай. Ибурукай **Мамед ИСМАИЛОВА** вичин вири уьмуьр Цийи Къурушдал акъалтзавай несилриз чаланни литературадин дерин чирвилер ва ахлакъдин тербия гуниз бахшна.

Назлу ШАЛБУЗОВАДИ вуз акъалтларайдалай инихъ Дагъустандин ктабрин издательствода старший редакторвилеин везифаяр тамамарзава. Ам РФ-дин ва РД-дин культурадин лайихлу работник лагъай гуьрметдин тварарин сагъиб я.

Качар ГЪУЬСЕЙНАЕВА республикадин лак чалал акъатзавай "Илчи" газет арадал гъайибурукай сад я. Кылин редакторни гъадакай хъана. Алай вахтунда а газетдин редакциядин консультант я.

Патимат АЛЕДЗИЕВАДИ Каспийск шегъерда аялрин бахчадиз руководство гана, 1-нумрадин интернатда муаллимвална, ахпа адаз шегъердин "Трудовой Каспийск" газетдин редакциядиз къвалахал атун теклифна. Алай вахтунда ам и газетдин кар алай къуллугъчийрикай сад я.

Гъа са вахтунда публицистикадинни гъикаятдин, шииратдин са шумуд ктабни клелдайбурув агакъарна. ("Къисметдин чарх", "Чукълуддин мурцал", "Кланивилин гъетерин марф" "Дагъустан: цай квай йисар" ва мсб). Адан эсерра чи девирдин къарма-къаришдин гъалара, инсанрин къисметра гъихътин женг, къекъуьнар, имтигъанар киле физватла, гегъеншидиз анализ ганва. Эхиримжиди Дагъустанда 1999-йисуз ва адалай гуьгуьнлиз киле феи вакъиайриз бахшнава. Ана а вакъиайрин иштиракчийрикай хъенвай очеркар ва шиирар гъатнава.

Шиирар лирикадин гъиссералди девлетлу я. Абурукай са шумуд чна лезги чалазни таржума авунва.

Музафер ГЪАБИБОВА вири уьмуьр къанун-къайда, законар хуьдай органрихъ галаз алакъала авуна. Алай вахтунда отставкада авай полковник гъа органрин ветеран, гуьрметлу агъали я. **Зияудин МЕГЪАМЕДОВА** вузда къачур чирвилер илимда давамарна. Илимрин кандидатди чи меркездин са шумуд вузда къвалахзава. Гъа са вахтунда ам твар-ван авай лекторни, публицистни, гъикаятчини, шаирни я. Адан къелемдикай хкатай "Чилин икрам", "Ингъе чун!" ктабрис чна рецензиярни гайиди я. Хейлин эсерарни лезги чалаз элкъуьрна. З.Мегъамедов 1999-йисан август-сентябрдин вакъиайрин активный иштиракчи я. Чехи пай эсерарни гъа вакъиайрикай хъенва. Алай вахтундани ада бегъерлу-даказ къвалахзава.

И царарин авторди 50 йис идалай вилик твар кунвай отделение куьтягъайдалай къулухъ Мегъарам-дхуьруьн райондин Тагъирхуьруьн-Къазмайрин ва Самурдин юкъван школайра, ахпа Дагъустандин школайрин (гила педагогикадин) илимдинни ахтармишунардай институтда зегъмет члугуна. 1985-йисалай инихъ чи милли "Лезги газетда" къвалахзава. Журналистикада адан агалкунар РФ-дин ва РД-дин культурадин лайихлу работник лагъай гуьрметдин тварар, маса шабгар гуналди къейднава.

Адан къелемдикай шииратдинни гъикаятдин, таржумайринни публицистикадин цлудалай виниз чехи ктабар, вишералди макъалаярни очеркар, фелъетонар, веревирдер жатнава. Алай вахтунда "Лезги газетдин" 100 йисан тарихдин ктабдал къвалахзава...

Ингъе чи са гъевчи дестедини 50 йисан девирда халкъдин ва Ватандин руьгъдин къулак гъихътин пай кутунватла...

Гуьруьшдин вахтунда чаз чирвилер гайи муаллимар (абурукай садни, гъайиф, и дуьньядал аламач, рагъметрай чпиз), чавай къакъатай клелунин юлдашар, дустар рикел хкана, абурун тварарихъ хуш келимаяр лагъана. Идалай къулухъ хайи вузда ва меркездин гуьзел пилера сиягъатна.

Алагъди гайитла, чи гуьруьшар инлай къулухъ мадни тикрарда, чи фикирарни къенин ва къезмай несилриз раижда...

Илимирин кандидатди чи меркездин са шумуд вузда къвалахзава. Гъа са вахтунда ам твар-ван авай лекторни, публицистни, гъикаятчини, шаирни я. Адан къелемдикай хкатай "Чилин икрам", "Ингъе чун!" ктабрис чна рецензиярни гайиди я. Хейлин эсерарни лезги чалаз элкъуьрна. З.Мегъамедов 1999-йисан август-сентябрдин вакъиайрин активный иштиракчи я. Чехи пай эсерарни гъа вакъиайрикай хъенва. Алай вахтундани ада бегъерлу-даказ къвалахзава.

Илимирин кандидатди чи меркездин са шумуд вузда къвалахзава. Гъа са вахтунда ам твар-ван авай лекторни, публицистни, гъикаятчини, шаирни я. Адан къелемдикай хкатай "Чилин икрам", "Ингъе чун!" ктабрис чна рецензиярни гайиди я. Хейлин эсерарни лезги чалаз элкъуьрна. З.Мегъамедов 1999-йисан август-сентябрдин вакъиайрин активный иштиракчи я. Чехи пай эсерарни гъа вакъиайрикай хъенва. Алай вахтундани ада бегъерлу-даказ къвалахзава.

Илимирин кандидатди чи меркездин са шумуд вузда къвалахзава. Гъа са вахтунда ам твар-ван авай лекторни, публицистни, гъикаятчини, шаирни я. Адан къелемдикай хкатай "Чилин икрам", "Ингъе чун!" ктабрис чна рецензиярни гайиди я. Хейлин эсерарни лезги чалаз элкъуьрна. З.Мегъамедов 1999-йисан август-сентябрдин вакъиайрин активный иштиракчи я. Чехи пай эсерарни гъа вакъиайрикай хъенва. Алай вахтундани ада бегъерлу-даказ къвалахзава.

Илимирин кандидатди чи меркездин са шумуд вузда къвалахзава. Гъа са вахтунда ам твар-ван авай лекторни, публицистни, гъикаятчини, шаирни я. Адан къелемдикай хкатай "Чилин икрам", "Ингъе чун!" ктабрис чна рецензиярни гайиди я. Хейлин эсерарни лезги чалаз элкъуьрна. З.Мегъамедов 1999-йисан август-сентябрдин вакъиайрин активный иштиракчи я. Чехи пай эсерарни гъа вакъиайрикай хъенва. Алай вахтундани ада бегъерлу-даказ къвалахзава.

Илимирин кандидатди чи меркездин са шумуд вузда къвалахзава. Гъа са вахтунда ам твар-ван авай лекторни, публицистни, гъикаятчини, шаирни я. Адан къелемдикай хкатай "Чилин икрам", "Ингъе чун!" ктабрис чна рецензиярни гайиди я. Хейлин эсерарни лезги чалаз элкъуьрна. З.Мегъамедов 1999-йисан август-сентябрдин вакъиайрин активный иштиракчи я. Чехи пай эсерарни гъа вакъиайрикай хъенва. Алай вахтундани ада бегъерлу-даказ къвалахзава.

Илимирин кандидатди чи меркездин са шумуд вузда къвалахзава. Гъа са вахтунда ам твар-ван авай лекторни, публицистни, гъикаятчини, шаирни я. Адан къелемдикай хкатай "Чилин икрам", "Ингъе чун!" ктабрис чна рецензиярни гайиди я. Хейлин эсерарни лезги чалаз элкъуьрна. З.Мегъамедов 1999-йисан август-сентябрдин вакъиайрин активный иштиракчи я. Чехи пай эсерарни гъа вакъиайрикай хъенва. Алай вахтундани ада бегъерлу-даказ къвалахзава.

Илимирин кандидатди чи меркездин са шумуд вузда къвалахзава. Гъа са вахтунда ам твар-ван авай лекторни, публицистни, гъикаятчини, шаирни я. Адан къелемдикай хкатай "Чилин икрам", "Ингъе чун!" ктабрис чна рецензиярни гайиди я. Хейлин эсерарни лезги чалаз элкъуьрна. З.Мегъамедов 1999-йисан август-сентябрдин вакъиайрин активный иштиракчи я. Чехи пай эсерарни гъа вакъиайрикай хъенва. Алай вахтундани ада бегъерлу-даказ къвалахзава.

Зияудин МЕГЪАМЕДОВ

* * *

Музафер Гъабибоз

Дустуни заз эвер ганва
мехъерал.
Зун Чечняда ава. Сочи туш къван
ам.
Ина цавар къарсурзава йифери,
Ина къвализ ацахъзава дертни
гъам.

Ина жедач артух яръги рахунар.
Вилералди бес я авун ишара.
Сиясатрин иесийрин къугъунар
Гзаф хъанва, къилел гъиз жеч
муьквара.

Ина кичи ви гъахъда гагъ-гагъ
къарабра.
Хъуьруьн вуч я, бамишзава
накъвари.
Ажал тапан алапат яз гъисабда,
Уьмуьр - гъакъван шит рахун хъиз
махарин.

Хазина хъиз, сада къулак хуьзва
къван,
Садаз вун хуш тирди хъиз я,
стха хъиз.
Сада гъилер тлущаз, чна вучда
къван,
Гъайиф члугъаз ава, угъ-цлугъ
алахъиз.

Къаргъишзава ихътин йикъал
гъайидаз.
- Чун жегъеннемин цла туна хъи
кармашири.
Къил хкъвезмач чна никле
цайидал,
Алачухрик акатна, къвал амачиз...

Багъишламиш, зи дуст, хъунай
яръга зун.
Хъанач хкъвез, пайиз шадвал
ви къвалин.
Виш мехъерни бес жеч, и дерт
яръгазиз,
Заланди я бархунрин хер
и чилин...

Вун - гъед!..

Лагъ, гъинай вун атана,
Хабарсуз ик! шириндиз?
Гъи яръгай атана,
Суал, мана дерин тир?

Къхенай за чинеба
Дустарихъай, чилихъай.
Амма ингъе эквеба
Вун гъед хъана вилик квай.

Къумлухда туьд къуразвай,
Вун марф хъана агакъна.
Аваз, рикле рахазвай,
Валай гъикъ жез алакъна!

Мекъи хъуьтлуьн аязди
Инсафсуз зун кудайла,
Вун гъахъна зи дарваздиз
Чим яз, хуьз зун - будала.

Шумудра зун алуькыз,
Мад къарагъна виклгъдиз.
Ви мелгъем - нев галукъиз,
Хирер квахъна къерехдихъ.

Хъана вакай къисмет зи,
Физва къатар йисарин.
Рухвайри чал гуьрмет гъиз,
Руьгъ шадариз сусари.

Лагъ, гъинай вун атана,
Хабарсуз ик! шириндиз?
Икъван рекъер атана,
Суалзамай дерин тир.

Ви вилер

А ви вилер, мани лагъай
Асирралди шаирри,
Гекъигъ жеда, белки, завай
Анжах туьнт тир чехирдив.

Чехирди ваъ, азиз парваз,
Кланивилин зегъемди
Пиянарна кланзава заз
Вири яшда бегъемдиз.

Урус ЧАЛАЙ таржума авурди
Мерд АЛИЯ.

Мергьяматлувал

Хъсан чешне

Эхиримжи вахтара мергьяматлувал, меценатвал эдеблу кылихдиз, хъсан адетдиз элквенва. Им гъар садак гъевес кутадай делил я. Ихътин лайихлу чешнеяр чаз лезги чилин ватангълийри мукъвал-мукъвал кълурзава. Мисал яз, эхиримжи йисара Сулейман-Стальский районда мергьяматлувалин мураддалди ватангълийри, санлай къачурла, 800 миллион манатдив агакна чпин хуси пулдин такъатар чара авуна. Ватандин абадвални мублагъвал, адан экъу гележег фикирда авай ксарин жумартвал кълурунин нетижада райондин турпагъра яшайишдиз талукъ цийи-цийи объект кардик акатнава ва и гъерекатар давамни жезва. Ибурулайни гъейри, дарвиле авайбурун гыл кунин, кар алай идарайриз герек тир тадаракар пишкешунин серенжемарни тимил тешкилзава.

Чи ватангълийяр - гъар сана

Вилик важиблу макъсадар эцигнава

Вилик тайин макъсад эцигна, риклиз хуш кардив жавабдарвилелди, гъевесдивди эгечизавай ксарин хъсан нетижаярни арадал гъида.

Алай вахтунда Брянск шегъерда яшамыш жезвай ва ана областдин чемпионатда футбол кълугъзавай Мегъамед Ханларович АЛИШЕВНИ къастунал клеввалзавай чи ватангъли, машгъур футболист, хайи районда футбол вилик тухун патал вири жуьредин алахъунарзавай ватангъли я. Ам РФ-дин Росгвардиядин футболдин хкънавай командадикни ква.

Исятда ам хайи райондин "Ахцагъ" командадин президент я, ада гъам гъевесламышунин, гъам тешкиллувилн жигъетдай багъри командадиз еке кумеккар гузва.

Мегъамед 1991-йисуз Ахцегъ райондин Къурукарларин хуьре дидедиз хъана. 9-классда кълезавай чавалай ам, Ахцегърин хкънавай командадик кваз, футбол кълугъзав эгечина. И девирда ам Къиблепатан Дагъустанда лап хъсан гъужумчи яз машгъур хъана.

Мектеб къуьтгъадалай кълухъ ам ДГПУ-дин физкультурадин факультетдик эгечина. Футбол уьмуьрдин метлебдиз элквенвай жегъил алатай йисара са къадар вахтунда "Анжи-3", ахпа "Дагдизель" командайрик кваз кълугъвана.

Алай йисуз ада вичин вилик "Ахцагъ" команда Дагъустандин футболдин кылин лигадиз хкунин макъсад эцигнава. Августдин вацра республикадин кылин лигада сад лагъай кълугъунни кылиз акъудна. Дагъустандин чемпионатда эхиримжи 5 йисуз иштиракнавай командади, Мегъамед Алишеван алахъунар себеб яз, цийи кылелай нефес къахчузва. Ик, алай вахтунда ахцегъвийрин команда чемпионатда Хасавюртдин командадиз галаз 3-чкадал ала.

Кълугъунра чпин хъсан вердишвилер кълураурай цийи иштиракчийрин жергеда Агъамет Гъажиев, Арсен Мустафаев ва Анвар Агъмедов ава. Анвара гъатта чемпионатда Дербентдин командадин варариз сад лагъай голни яна.

Ихътин регимлувал кълурунин карда вичин ерибине Вилин Сталдилай тир, Москвада яшамыш жезвай Пирмегъамед Балакеримовни кьерехда акъвазнавач. Сулейман-Стальский райондин пресс-кълулугъди кьейд авурвал, 2019-йисуз П. Балакеримова хайи хуьре памятникни галай женгерин баркаллувилиз талукъ обелиск эцигуник кыл кутунай. Ам эцигунин, адахъ ва аялрин бахчадихъ галай мулкар аваданламышунин кваллахриз мергьяматлу ватангълиди гзаф такъатар серфна. Адан кумекдалди хайи хуьруьн аялрин бахчани цийи хъуьуна.

И мукъвара Пирмегъамед Балакеримова Вилин Сталдин юкъван мектеб патал 10 моноблок ва ученикар патал суьреяр (аялрин яшдиз, буйдиз килигна клани жуьреда кьайдадик кутаз жедай столар, стулар) ва интерактивный доскаяр маса къачуна.

Ихътин ксариз гъам хуьруьнвийри, гъам райондин вилик-кылик квайбуруни алхышзава.

Мегъамеда чкадин цийи футболистар желбунин кардиз кылин фикир гузва. Ада тешкирзавайвал, ватанда бажарагълубур гъамиша хъайиди я. Цийиз арадал хкънавай хкънавай командадиз тренер Камил Гъажиева регъбервал гузва (адаз Гъажимурад Парпачевани кумекзава). Иштиракзавай цийи футболистрин алакьунар рази жедайбуру я.

"Исятда чемпионатда "Ахцагъ" 5-чкадал ала. Турнирдин премьер-лигадик экечлун патал са тимил къван виклеглавал бес хъанач. Ятлани, цийиз кардив эгечинавай жегъилрин алакьунар гъевес кутадайбуру хъанва", - ихтилатзава Мегъамеда.

Мегъамед Алишева, Махачкъаладиз хтана, "Маидат" ресторанда командадиз галаз шад мярекатни кыле тухвана, турнирдин нетижаяр къуна, вилик цийи макъсадар эцигна, тафаватлу хъайи спортсменриз шабагъарни гана. Кылиди къачуртла, шабагъар гайибурун жергеда кълугъунра лап хъсан алакьунар кълурай Арсен Асланбегов, лап хъсан бомбардир Замир Ягъибегов, командадин лап хъсан цийи футболист Ягъибег Тагъибегов ава.

Сир туш, футбол спортдин гзаф такъатар серф авун истемешзавай жуьре я. Футболдин "Ахцагъ" клубдиз Мегъамед Алишева вичин хъсан дустарин кумекдалди къаюмвалзава.

"Командадиз чи машгъур ватангъли Мамед Абасовани итиж ийизва, ам гагъ-гагъ кълугъунриз килигун патал хквенни ийизва. Ахцегъ райондай тир Жигерхан Сулейманова тренажерин зал командадин ихтиярда тунва. Райондин ОВД-дини, ЦРБ-дини командадиз кумеккар гузва, адан тереф хуьзва. Ихътин месэлайра райондин администрациядини чпин пай кутазава", - лугъузва М. Алишева.

Мегъамед Алишева кьейдзавайвал, ватандивай яргъа аватлани, ам "Ахцагъ" командадин кылин тренер Камил Гъажиевахъ галаз датлана алакьада ава.

Къведай йисуз "Ахцагъ" стадиондин бинедаллаз футболдин школа арадал гъидайвал я. Футболистри парталар дегишардай чкъар ремонт хъийида, 500-600 касдивай ацукьна килигиз жедай хътин чкъар тувкълурда. Гележегда абуруз махсус школа республикадин виридалайни куватлудаз элкьуьриз кланзава. Школада гъечибурукай, жегъилрикай ибарат жуьреба-жуьре командаяр арадал гъидайвал я. Гъечи футболистар патал ихътин мумкинвилер арадал гъунихъ еке метлеб ава: абурукай гележегда футболдин машгъур гъетер хкатда. Тренерди кунши хуьрерай малум хъайи бажарагълу жегъиларни командадиз желб авуниз фикир гун кьетнава.

Футболдал гзаф рик алай, акъалтзавай футболистрин-ватангълийрин гъакъиндай риклин сидкъидай кьайгъударвалзавай, абуруз мумкинвилер гунин макъсадар вилик эцигнавай виклегла Мегъамедан мурад ар куйи вири кылиз акъатрай!

Къез чидани?

Гъуьлуьн хаталу гъайванар

Инсан патал хаталу гъайванрин жуьреяр гъуьле 3 агъзурдалайни гзаф аваз гъисабзава. Абуру пуд къваталдиз пайнава: гъайванар-вагъшияр, зегъерлу гъайванар ва чеб тълуниз ишлемишайтла, инсан зегъерламыш жедай гъайванар.

Вагъшибурук наха (акула), барракуда, мурена ва косатка акатзава. Тек нахаяр фикирда къуртла, лацу рангунин лап члехи нахадал инсанар недайдан (людоед) твар акъалтнава. Инсанри кълурбурукай виридалайни еке нахадин яргъивилел 11 метр алай. Гзаф-

ни-гзаф Къиблепатан Африкадин ва Австралиядин цера яшамыш жезвай нахаяр хаталу яз гъисабзава.

Эгер зегъер алай гъайвандик хатадай хуькуьрайтла, инсан патал ам хаталу я. Ихътинбурук скат-хвосток, балугъ-къван, балугъ-къиб, балугъ-зебра, гъуьлуьн кълугъуьр, конус ва гъуьлуьн гъуьлягъар акатзава.

Пуд лагъай къваталдик чеб тълуниз ишлемишайтла, инсан зегъерламыш хъун мумкин тир бязи балугъар акатзава.

Дуьньяда

Президентри веревирдна

14-сентябрдиз Россиядинни Белоруссиядин регъберри Сочи шегъерда гуьруьш кыле тухвана. Кремлдин векил Д.Пескова малумарайвал, президентри сифте нубатда алишверидинни экономикадин ва кве терефдин арада гележегда рафтарвилер вилик тухунин месэляяр веревирдна.

"Лента.ру" чешмедин делилралди, гуьруьшдин вахтунда Россиядин Президент В.Путина Москвади Минскдив 1,5 миллиард доллар гъукуматдин бурж вугунин месэла тешкирнарна.

Белоруссиядин президентди Европада коронавирдусдин цийи леле пайда хъанвайдакани ихтилатна. Адан фикирдалди, и леле сифтегъандалай гужлу я. Лукашенкоди кьейд авурвал, Белоруссияда вирусдикди начагъзавайбурун къадар артух жезвач. "И леле галукъ тавун патал чун клевелай гъазур жезва", - алава хъуьуна ада.

Гъа са вахтунда А.Лукашенкоди Россиядин вакцинадалди сифте нубатда Белоруссия таъминарунай В.Путиназ сагърай лагъана.

Лап четин месэла

ООН-дин Генассамблеяди тешкилатдин тарихда COVID-19 тлугъвал виридалайни четин месэла хъайиди тешкирнарна. "Новости" РИА-ди хабар гузвайвал, идакй тлугъвалдихъ галаз жегъетдай члугунин жигъетдай къабулнавай махсус кьарарда малумарна.

ООН-дин кьарардиз 169 гъукуматди сес гана, США-дини Израилди аксвал малумарна. Атай фикир малумариз тахъанвай Украинадивайни Венгриядивай гъелегил сес гуз хъанвач.

ООН-ди гъукуматризни жемиятриз коронавирдусдихъ галаз жегъетдай члугун патал талукъ серенжемар къабулуниз, гъа жергедай яз здравоохраненидин хел мягъкемаруниз ва яшайишдин жигъетдай ватандашриз кумек гуниз эвер гана.

Зурба яракъ

Китайди Россиядин "Самрат", "Авангард" ва "Ярс" военный комплексар лап хаталубур яз гъисабзава. Идан гъакъиндай а уьлкведин "Sina" чешмедиди малумарна.

Китайдин терефди кьейднавайвал, Россиядин ракетайрин къушунар цийи моделдин яракъралди девлетлу хъхъуни США илажсуз гъалда твада. Чешмедиди тешкирзавайвал, США-ди чпин оборонадин система дуьньяда лап тамамди яз гъисабзава. И, абурувай гзаф йигинавал авай "Авангард" къаз жедач ва и делилди ракета ядерный бомбадиланни артух кълурхулуди тирдан гъакъиндай шагъидвалзава.

106-чкадал

Чи уьлкведин Роспотребнадзордин кыл Анна Поповадин гъаралди, коронавирдусдин тлугъвалди Россияда ва дуьньяда виликди еримешзава. "Авай гъалари чаз тлугъвал вич-вичелай квахъда лугъудай умудар гузвач", - лагъана ада. Идакй "Новости" РИА-ди хабар гузва.

COVID-19 себеб яз рекъизвайбурун къадардал гъалтайла, Россия дуьньяда 106-чкадал ала.

Яхунардай суьрсет

Самарадин диетологиядинни диетотерапиядин НИИ-дин директор, медицинадин илимрин доктор М.Гинзбург азулз битмиш жезвай буран хъсандиз яхунардай суьрсет яз гъисабзава. Алимдин фикирдалди, буран тямлу, хийирлу майва я, гъа са вахтунда калорияр тимил квайвилей ада яхун жез кланзавайбурузни кумекда. Пешекарди меслят кълурзавайвал, маса затлар галачиз анжах буран тълунна виже къведач, и кар инсандин беденди хъсандиз къабулдач.

Алимди идалай вилик жегъилвал артухардай вад суьрсетдин тварар къунай. Абурун жергеда къацу чай, зейтундин члем, куш набататдин (лен) тумар ва балугъ ава. Ибурулайни гъейри, пешекарди шекер кутун тавунвай кудай шоколад тълун теклифзава.

Санкцияр артухарда

Евросоюздин кыл Ж.Боррела Белоруссиядиз акси санкцияр гъеншарунин кълурху гана. Идакй "Интерфакс" чешмедиди раижна.

Ада малумарайвал, ЕС-ди ислегъвилелди чпин фикирар, наразивилер малумарзавай ватандашар гужуналди секинариз, аклажариз кланзавай ксариз талукъ яз санкцияр кардик кутунин кьарар тешкирзава.

Евросоюзди Белоруссиядин гъукумдарриз къанунсузвилелди къуна эгъешарнавай вири ксар, гъа жергедай яз сиясатдин месэлайрай дустагнавайбурун азад хъуьунин теклиф ганва.

Белоруссияда, президентдин сечкирин нетижаяр себеб яз, аксвилерни наразивилер давам жез 5 лагъай гъафте я.

Лутувилн цийи жуьре

Банкунин картайрихъ галаз алакьалу цийи жуьредин лутувал малумарнава. "РБК" чешмедиди хабар гузвайвал, ихътин делил махсус ахтармишунар тухванвай центради дуьздак акъуднава.

Лутуйри банкариз, гуя абурун муьштерияр я лугъуз, тапан нумрайрай зенгерзава ва интерактивный сесинин менюдин кумекдалди счелра амай пулдин такъатрикай информация гун тлалабзава. И кардилай кълухъ лутуйри, банкунин халис муьштерийриз чпи зенг хъуьуна, чеб гуя банкунин кълулугъчияр я лугъуза. Идалай кълухъ муьштерийри картайрин нумраяр лутуйриз чпи раижзава.

Чин гъазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

понеделник, 21 сентября

РГВК	
06.50	«Заряжайся!» 0+
07.00	Время новостей Дагестана. Итоги
08.05	«Заряжайся!» 0+
08.15	«Здравствуй, мир!» 0+
08.50	«Заряжайся!» 0+
08.55	Д/с «Русский музей детям» 0+
09.25	Х/ф «Трембита» 0+
11.20	«Служа Родине»
11.35	«Годекан» 6+
12.05	«Парламентский вестник»
12.30	Время новостей Дагестана
12.50	Х/ф «Черноморочка» 0+
14.05	«Art-клуб» 0+
14.30	Время новостей Дагестана
14.55	«Человек и право»
16.05	Мультфильм 0+
16.30	Время новостей Дагестана
16.55	Д/с «Земля. Территория загадок»
17.25	Т/с «Непридуманная жизнь» 14 с.
18.20	«Дагестан без коррупции»
18.45	Передача на табасаранском языке «Мил»
19.30	Время новостей Дагестана
20.00	Время новостей. Махачкала
20.20	«Здоровье»
21.10	«Экологический вестник»
21.25	«Учимся побеждать»
21.45	«Дагестан туристический» 6+
22.00	«На виду»
22.30	Время новостей Дагестана
23.00	Время новостей. Махачкала
23.20	«Угол зрения»
23.50	Д/с «Легенды науки» 10 с.
00.30	Время новостей Дагестана
01.00	Время новостей.

ПЕРВЫЙ

5.00, 9.25	Доброе утро. (12+).
9.00, 12.00, 15.00, 3.00	Новости. (16+).
9.50	Жить здорово! (16+).
10.55	Модный приговор. Время покажет. (16+).
12.15, 17.00, 1.10, 3.05	Время покажет. (16+).
15.15	Давай поженимся! (16+).
16.00	Мужское/Женское. (16+).
18.00	Вечерние новости. (16+).
18.40	На самом деле. (16+).
19.40	Пусть говорят. (16+).
21.00	Время. (16+).
21.30	Т/с «Шифр». (16+).
22.30	Док-ток. (16+).
23.30	Вечерний Ургант. (16+).
0.10	Впотьмах. (16+).

РОССИЯ 1

09.00	Канал «Турчидаг» на лакском языке
17.40	Российские писатели в Дагестане
18.15	Парламентский вестник
21.05	Местное время
5.00, 9.30	Утро России. (16+).
9.00, 14.30, 21.05	Вести. Местное время. (16+).
9.55	О самом главном. (16+).
11.00, 14.00, 17.00, 20.00	Вести. (16+).
11.30	Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).
12.40, 18.40	60 минут. (12+).
14.55	Т/с «Тайны следствия». (12+).
17.15	Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
21.20	Т/с «Закрытый сезон». (12+).
23.30	Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.20	Т/с «Каменская». (16+).

НТВ

5.05	Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.00	Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00, 10.00, 13.00, 16.00, 19.00, 23.30	Сегодня. (16+).
8.25, 10.25	Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
13.20	Чрезвычайное происшествие. (16+).
14.00	Место встречи. (16+).
16.25	ДНК. (16+).
18.30, 19.40	Т/с «Пес». (16+).
21.15	Т/с «Балабол». (16+).
23.40	Основано на реальных событиях. (16+).
1.15	Место встречи. (16+).
3.00	Т/с «Агентство скрытых камер». (16+).
3.30	Т/с «Свидетели». (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30	6 кадров. (16+).
6.55, 4.50	По делам несовершеннолетних. (16+).
9.00	Давай разведемся! (16+).
10.10, 3.10	Тест на отцовство. (16+).
12.20, 2.20	Д/ф «Реальная мистика». (16+).
13.25, 1.25	Д/ф «Понять. Простить». (16+).
14.30, 1.00	Д/ф «Порча». (16+).
15.00, 19.00	Т/с «На твоей стороне». (16+).
23.00	Т/с «Женский доктор 2». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00	Настроение. (16+).
8.15, 4.50	Большое кино. Полосатый рейс. (16+).
8.50	Детектив «Ночной патруль». (16+).
10.55	Городское собрание. (16+).
11.30, 14.30, 17.50, 22.00	События. (16+).
11.55, 3.20	Т/с «Коломбо». (16+).
13.40, 5.20	Мой герой. Ирина Рахманова. (16+).
14.50	Город новостей. (16+).
15.05	Т/с «Отец Браун». (Великобритания). (16+).
16.55	Советские мафии. Рабы «белого золота». (16+).
18.15	Детектив «Цвет липы». (16+).
22.35	Полицию не вызывали. (16+).
23.05, 1.35	Знак качества. (16+).
0.00	События. 25-й час. (16+).
0.35	Петровка, 38. (16+).
0.55	Д/ф «Женщины Михаила Козакова». (16+).
2.15	Д/ф «Март - 53. Чехистские игры». (16+).
2.55	Истории спасения. (16+).

ЗВЕЗДА

6.00	Сегодня утром. (16+).
8.00, 13.00, 18.00, 21.15	Новости дня. (16+).
8.20	Д/с «Оружие Победы». (16+).
8.35	Не факт! (16+).
9.05, 10.05, 13.15	Т/с «СМЕРШ. Камера смертников». (16+).
10.00, 14.00	Военные новости. (16+).
13.40, 14.05	Х/ф «Солдат Иван Бровкин». (16+).
15.50	Х/ф «Иван Бровкин на целине». (16+).
18.30	Спец.репортаж. (16+).
18.50	Д/с «Битва оружейников». «Баллистические ракеты. Королев против Брауна». (16+).
19.40	Скрытые угрозы. «Альманах ц34». (16+).
20.25	Д/с «Загадки века». (16+).
21.25	Открытый эфир. (16+).
23.05	Между тем. (16+).
23.40	Х/ф «Инспектор уголовного розыска». (16+).
1.25	Х/ф «Будни уголовного розыска». (16+).

вторник, 22 сентября

РГВК	
06.50	«Заряжайся!»
07.00	Новости Дагестана
07.20	Передача на табасаранском языке «Мил»
08.00	«Заряжайся!» 0+
08.05	Мультфильм 0+
08.30	Новости Дагестана
08.50	«Заряжайся!» 0+
08.55	Д/с «Земля. Территория загадок»
09.25	Х/ф «В поисках»
11.30	Т/с «Непридуманная жизнь» 14 с.
12.30	Новости Дагестана
12.50	«Здоровье»
13.40	«Экологический вестник»
14.00	«Дагестан без коррупции»
14.30	Новости Дагестана
14.55	«На виду»
15.25	«Дагестан туристический» 6+
15.45	«Учимся побеждать»
16.05	Мультфильм 0+
16.20	«Дагестанский календарь» 0+
16.30	Новости Дагестана
16.55	Д/с «Земля. Территория загадок»
17.25	Т/с «Непридуманная жизнь» 15 с.
18.15	«Дагестан без коррупции»
18.45	Передача на лакском языке «Аьрци ва агьлу»
19.30	Время новостей Дагестана
20.00	Время новостей. Махачкала
20.20	«Подробности»
20.50	Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»
21.40	«Молодежный микс»
21.55	«Человек и вера»
22.30	Новости Дагестана
23.00	Время новостей. Махачкала
23.15	«Память поколений. Узик фашизма Савельева З.П.»
00.00	«Народный инспектор»

ПЕРВЫЙ

5.00, 9.25	Доброе утро. (12+).
9.00, 12.00, 15.00, 3.00	Новости. (16+).
9.50	Жить здорово! (16+).
10.55	Модный приговор. Время покажет. (16+).
12.15, 17.00, 1.10, 3.05	Время покажет. (16+).
15.15	Давай поженимся! (16+).
16.00	Мужское/Женское. (16+).
18.00	Вечерние новости. (16+).
18.40	На самом деле. (16+).
19.40	Пусть говорят. (16+).
21.00	Время. (16+).
21.30	Т/с «Шифр». (16+).
22.30	Док-ток. (16+).
23.30	Вечерний Ургант. (16+).
0.10	Впотьмах. (16+).

РОССИЯ 1

09.00	Канал «Шолом» на татском языке
17.15	Врач красной зоны
17.40	Республика
18.05	Две музы Магомеда Гаמידова
21.05	Местное время
5.00, 9.30	Утро России. (16+).
9.00, 14.30, 21.05	Вести. Местное время. (16+).
9.55	О самом главном. (16+).
11.00, 14.00, 17.00, 20.00	Вести. (16+).
11.30	Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).
12.40, 18.40	60 минут. (12+).
14.55	Т/с «Тайны следствия». (12+).
17.15	Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
21.20	Т/с «Закрытый сезон». (12+).
23.30	Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.20	Т/с «Каменская». (16+).
4.05	Т/с «Отец Матвей». (16+).

НТВ

5.05	Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.00	Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00, 10.00, 13.00, 16.00, 19.00, 23.30	Сегодня. (16+).
8.25, 10.25	Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
13.20	Чрезвычайное происшествие. (16+).
14.00	Место встречи. (16+).
16.25	ДНК. (16+).
18.30, 19.40	Т/с «Пес». (16+).
21.15	Т/с «Балабол». (16+).
23.40	Основано на реальных событиях. (16+).
1.15	Место встречи. (16+).
3.00	Т/с «Агентство скрытых камер». (16+).
3.30	Т/с «Свидетели». (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30, 6.25	6 кадров. (16+).
6.50, 4.45	По делам несовершеннолетних. (16+).
9.00	Давай разведемся! (16+).
10.05, 3.05	Тест на отцовство. (16+).
12.15, 2.15	Д/ф «Реальная мистика». (16+).
13.25, 1.20	Д/ф «Понять. Простить». (16+).
14.30, 0.55	Д/ф «Порча». (16+).
15.00, 19.00	Т/с «На твоей стороне». (16+).
22.55	Т/с «Женский доктор 2». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00	Настроение. (16+).
8.10	Доктор И... (16+).
8.40	Х/ф «Свадьба в Малиновке». (16+).
10.35, 4.35	Короли эпизода. Тамара Носова. (16+).
11.30, 14.30, 17.50, 22.00	События. (16+).
11.50, 0.35	Петровка, 38. (16+).
12.05, 3.25	Т/с «Коломбо». (США). (16+).
13.35, 5.20	Мой герой. Роман Попов. (16+).
14.50	Город новостей. (16+).
15.05	Т/с «Отец Браун». (Великобритания). (16+).
16.55	Советские мафии. Еврейский трикотаж. (16+).
18.15	Детектив «Смерть на языке цветов». (16+).
22.35, 3.00	Осторожно, мошенники! Страдания «звездных» дачников. (16+).
23.05, 1.35	Д/ф «Олег Видов. Хочу красиво». (16+).
0.00	События. 25-й час. (16+).
0.55	Прощание. Ольга Аросева. (16+).
2.20	Д/ф «Хрущев и КГБ». (16+).

ЗВЕЗДА

6.00	Сегодня утром. (16+).
8.00, 13.00, 18.00, 21.15	Новости дня. (16+).
8.20, 10.05, 13.15, 14.05, 1.20	Т/с «С чего начинается Родина». (16+).
10.00, 14.00	Военные новости. (16+).
18.30	Специальный репортаж. (16+).
18.50	Д/с «Битва оружейников». «Автоматическое оружие. Калашников против Гаранда». (16+).
19.40	Легенды армии с Александром Маршалом. Евгения Жигуленко. (16+).
20.25	Улика из прошлого. «Расплата за целостность: тайна смерти Джуньи. (16+).
21.25	Открытый эфир. (16+).
23.05	Между тем. (16+).
23.40	Х/ф «Схватка в пурге». (16+).
4.45	Д/ф «Маресьев: продолжение легенды» (16+).
5.35	Д/с «Москва фронт». (16+).

среда, 23 сентября

РГВК	
06.50	«Заряжайся!» 0+
07.00	Новости Дагестана
07.20	Передача на лакском языке «Аьрци ва агьлу»
08.00	«Заряжайся!» 0+
08.05	Мультфильм 0+
08.30	Новости Дагестана
08.50	«Заряжайся!» 0+
08.55	Д/с «Земля. Территория загадок»
09.25	Х/ф «Квалперисты»
11.30	Т/с «Непридуманная жизнь» 15 с.
12.30	Время новостей Дагестана
12.50	Х/ф «Тайна горного озера» 0+
14.00	«Человек и вера»
14.30	Время новостей Дагестана
14.50	Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»
15.35	«Молодежный микс»
16.05	«Подробности»
16.30	Время новостей Дагестана
16.55	Д/с «Земля. Территория загадок»
17.20	Т/с «Непридуманная жизнь» 16 с.
18.20	«Art-клуб» 0+
18.45	Передача на даргинском языке «Адамти ва замана»
19.30	Время новостей Дагестана
20.00	Время новостей. Махачкала
20.20	Проект «Мы - народ российский. Дагестан многонациональный»
20.50	«Здоровье»
21.40	«Дагестан туристический» 6+
21.55	«Городская среда»
22.30	Новости Дагестана
23.00	Время новостей. Махачкала
23.20	«Аутодафе»
00.00	«Дагестанский календарь» 0+
00.05	Д/ф «Шестая ступень»
00.30	Новости Дагестана

ПЕРВЫЙ

5.00, 9.25	Доброе утро. (12+).
9.00, 12.00, 15.00, 3.00	Новости. (16+).
9.50	Жить здорово! (16+).
10.55	Модный приговор. Время покажет. (16+).
12.15, 17.00, 1.10, 3.05	Время покажет. (16+).
15.15	Давай поженимся! (16+).
16.00	Мужское/Женское. (16+).
18.00	Вечерние новости. (16+).
18.40	На самом деле. (16+).
19.40	Пусть говорят. (16+).
21.00	Время. (16+).
21.30	Т/с «Шифр». (16+).
22.30	Док-ток. (16+).
23.30	Вечерний Урган

пятница, 25 сентября

РГВК
06.45 «Заряжайся!» 0+
07.00 Новости Дагестана
07.20 Передача на аварском языке «Паданги памалги заманги»

ПЕРВЫЙ

5.00, 9.25 Доброе утро. (12+).
9.00, 12.00, 15.00 Новости. (16+).
9.50 Жить здорово! (16+).

РОССИЯ 1

09.00 Канал «Маданият» на аварском языке
17.15 Духовная жизнь
17.40 Ансамбль «Лезгинка» и «Нохча»

НТВ

5.05 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее. (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
6.35, 5.40 По делам несовершеннолетних. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.10, 11.50 Детектив «Агата и сыск. Королева брильянтов».

ЗВЕЗДА

6.05 Не факт!
6.35, 22.40 Д/с «Оружие Победы».

суббота, 26 сентября

РГВК
07.00 Новости Дагестана
07.20 Передача на кумыкском языке «Заманлар гете, халк гетмес»

ПЕРВЫЙ

6.00 Доброе утро. Суббота. (12+).
9.00 Умницы и умники. (12+).

РОССИЯ 1

08.00 ВЕСТИ. МЕСТНОЕ ВРЕМЯ.
08.20 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. СУББОТА.

НТВ

5.20 Х/ф «Калина красная». (12+).
7.20 Смотр.
8.00, 10.00, 16.00 Сегодня.

ДОМАШНИЙ

6.30, 6.10 6 кадров. (16+).
6.55 Мелодрама «Ключ к его сердцу». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

5.40 Х/ф «Мы с вами где-то встречались».
7.35 Православная энциклопедия.

ЗВЕЗДА

8.00, 13.00, 18.00 Новости дня.
8.15 Х/ф «Не бойся, я с тобой».

воскресенье, 27 сентября

РГВК
07.00 Новости Дагестана
07.20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»

ПЕРВЫЙ

5.05, 6.10 Х/ф «Неоконченная повесть».
6.00, 10.00, 12.00 Новости. (16+).

РОССИЯ 1

4.40, 1.30 Х/ф «Искушение». (12+).
6.00, 3.00 Х/ф «Варенька». (12+).

НТВ

5.00 Х/ф «Пляж». (16+).
6.40 Центральное телевидение. (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
7.10 Пять ужинов. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

5.35 Х/ф «Иди до конца».
7.20 Фактор жизни.

ЗВЕЗДА

6.05 Д/с «Оружие Победы».
6.20 Х/ф «30-го уничтожить».

КУЛЬТУРА с 21 по 27 сентября

ПОНЕДЕЛЬНИК
6.30, 7.00, 7.30, 10.00, 15.00, 19.30, 23.40
Новости культуры.

СРЕДА

6.30, 7.00, 7.30, 10.00, 15.00, 19.30, 23.40
Новости культуры.

ЧЕТВЕРГ

6.30, 7.00, 7.30, 10.00, 15.00, 19.30, 23.40
Новости культуры.

ПЯТНИЦА

6.30, 7.00, 7.30, 10.00, 15.00, 19.30, 23.40
Новости культуры.

СУББОТА

6.30 «Жертвоприношение Авраама».

ВОСКРЕСЕНЬЕ

6.30 Лето Господне.
7.05 М/ф: «В гостях у лета».

РАДИО

ПОНЕДЕЛЬНИК
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Радиотамаша

Программа гъзаурайди - Н.РАШИДОВА

Дин Исламдин ахлакьар ва эдебар

Ямин МЕГЪАМЕДОВ,
диндин рекъий алим

(Эвел - 34-35, 37-нумрайра)

Мадни Къуръанда лагъанва: (4-сура, 58-аят, мана): "Гъакъикъатда, Аллагъди квез аманатар (квел ихтибарнавай шей-эр дуьзвилелди) чпин иесийрив вахкун ва инсанрин арада дуван ийдайла, а дуванни адалатлувилелди авун эмирзава..."

Гъадисда къейднава (мана): "Гъакъикъатда, адалатлур Аллагъдин патав нурдикай тир минбаррал жеда, Мергъяматлудан - эрчи патав..." (Муслим).

Мад са гъадисда лагъанва (мана): "Ирид жуьре ксар ава чеб Аллагъди Вичин (Аршдин) хъендик кутадай, мад са хъенни тежедай Юкъуз са Адан хъендилай гъейри: адалатлу имам..." (Бухарий).

Адалатлувилелди вичин лишанар (шаритлар) ава (чпий адалат ашкара, ачух жезвай):

1. Адалатлувал авун Аллагъдихъ галаз: Адаз шерик гъидай, Адахъ галаз маса затI барабар ийдай, инсандинни Адан арада арачи къадай, Адахъ галаз масадаз ибадатдай, Адан сифетар масадаз гудай, (сифетра барабар ийдай) ихтиярар авач. Гъакъни, Адаз муьтубъвална кланда, асивал тавуна, Ам гъамиша рикел гъана кланда, рикелай алуд тавуна, Адаз шукур авуна кланда, инкар тавуна!

2. Адалатлувал авун, инсанрин арада дуван ийдайла, гъардаз вичин дуьз гъахъ (яни инсандиз къевезвай, ам лайихлу жезвай пай) гуналди.

3. Адалатлувал авун вичин папарин, аялрин арада, садаз масадалай артуханвал тагуз.

4. Адалатлувал авун жуван гафара, рахунра: таб тийиз, тапарин шагидвал тийиз.

5. Адалатлувал авун жуван акъидада (инандирмишвилера), анжах Дуьз рекъел алаз.

Зурба адалатлувал авунин са мисал гъин. Умар ибн Хаттаб (Аллагъ рази хъурай вичелай) са сеферда ацукнавайла, адан патав Мисридай са итим атана ва

лагъана: "Я муьминрин эмир (члехи кас), им вуна, члехи кас яз, гъалдай кар я". Умара (Аллагъ рази хъурай вичелай) лагъана: "Эхъ, ви кар вуч я?". Ада лагъана: "За Амр ибн Асдин (Аллагъ рази хъурай вичелай) хчихъ галаз балкларал алаз акъажунар авуна ва зун адалай вилик хъана (гъалибвал къачуна). Ада лагъайла, "Зун члехидан хва я..." лугъуз, къирмаждалди зун ягъиз гатунна. И кардикай хци вичин буба Амрдиз хабар гана. Амрдиз, зун ви патав атана, шикаят ийиз кичле хъана. Гъавилляй ада зун дустагда туна. Гила, анай экъечайла, зун ви патав атана".

Умар ибн Хаттаба Амр ибн Асдиз-Мисридин эмирдиз (гъакимдиз) кагъаз къеана: "Вав и чар агакъайла, вун ва ви флан гада гъаждиз ша".

Умара Мисридай тир касдиз лагъана: "Абур инал къедалди, вун инал акъваз". Амр гъаждиз атана. Умара гъаж авуна бегъем хъайидалай къулухъ ам инсанрихъ галаз ацукнавай. Адан патав лагъайла, вичин хвани галаз Амр гвай. Са арадилай Мисридай атай кас къарагъна ва Умар халифади (Аллагъ рази хъурай вичелай) адав къирмаж вугана. Адани Амрдин (Аллагъ рази хъурай вичелай) хва ягъиз башламишна та анал алай ксари и ягъунар акъвазариз гатундалди. Умар халифади (Аллагъ рази хъурай вичелай) лугъузвай: "Гила ягъа члехидан хва..."

Мисридай атай касди лагъана: "Я муьминрин члехиди, за тамадиз къясас вахчуна". Умар халифади (Аллагъ рази хъурай вичелай) лагъана: "Гила эциг къирмаж Амрдин (качалдал) къецил чкадал". Мисридай атай касди лагъана: "Я муьминрин члехи кас, зун ягъай кас за ягъ хъувуна (яни Амр ягъун герекавач)". Умар халифади (Аллагъ рази хъурай вичелай) лагъана: "Къин къазва Аллагъдиз, эгер вуна а кар авуртла, вун авазардай са касни жедач, та вуна жува акъвазардалди". Умара (Аллагъ рази хъурай вичелай) мад алава хъувуна: "Я Амр, куьне инсанар мус лувиле тунва, гъакъикъатда, абур чпин дидейри азадбур яз ханвайла?!".

(КъатI ама)

Клеа, чира Кеве гъатайтIа, вучда?

Чи мухбир

Гъакъикъатда, Ислам диндин, Шариятдин къанунар-къайдаяр вири инсанрин итижрив къадай къайдада тайинарнава. ГъикI хъи, Сад Аллагъдиз Вичи халкъ авунвай лувилер итижар, абуруз вуч хийирлу ва вуч зиян ятIа, гъихътин дуьшуьшра абур квехъ муьгътеж жезватIа, хъсандиз чизва. Гъавилляй уьмуьрда гъалтзавай гъар са дуьшуьшда гъихътин къанундикай гъаф менфят аватIа, гъам Аллагъди Вичин тамам камалдалди инсанрин арада тайинарнава.

Шариятдин камаллу къанунрикай сад закятдиз талукъди я. Мусурманди вичин эменнидилай гузвай закят ам идара ийизвай касдивай (имамдивай ва я тахъайтIа жавабдар маса къуллугъчидивай) муьжуьд жуьре инсанар патал (Къуръан - 9:60) тайинариз (абурун паюниз акъудиз) жезва. Абурукай са жуьре сиягъатда (гъалаллу са дерди-бала аваз рекъиз экъечинавай) авай мусурманар я. Ихътин ксариз мусурманри гузвай закятдикай пай акъуддай ихтияр хъунин метлебдикай чна инал куьрелди лугъуда.

Малум тирвал, рекъе-хуьле авай касдин къилел жуьреба-жуьре къариба дуьшуьшар атуьн мумкин я: гвай пул ва я тахъайтIа маса эменни квахъун, са хата-баладик акатун, азарлу хъана, рикел алачир харжияр акъатун... ва икI мад. Ихътин

члавуз, гъелбетда, ватандивай, къиваливай, багърийривай яргъа авай кас ахътин дуьшуьшри гъаф клеа твада. Гъелбетда, алай аямдин технологийрин девирда инсанри, ахътин дуьшуьшар илел атайла, телефонрай ва алакъадин маса такъатрай чпин багърийрив хабар агакъарзава ва абурун куьмекдалди месэла гъалзава. Амма вирибурун мумкинвилер ва абур аватзавай дуьшуьшар сад хътинбур туш.

Гъаниз килигна, сиягъатдиз экъечинавай гъар са мусурмандиз чир хъун лазим я, эгер вичин къилел рекъе чна винидихъ къалурнавай хътин са дуьшуьш атайтIа (Аллагъди яргъазрай) ва куьмекдик умуд кутаз жедай маса рехъ авачиз хъайитIа, адавай вич акъатнавай чкада (ам гъи уьлкве, вилайат хъайитIани) са мискин, медреса... суракъиз жеда ва чкадин имамдиз ва я тахъайтIа гъана мусурманрин вилик-къилик квай касдиз вичин гъалдикай ахъайна, абурувай куьмек тIалабиз жеда. Имамди вичин нубатда (жезмай къван вичин къилив атанвай касдин ихтилатдин таб-турусувал ахтармишна) бедбахтвилек акатнавай сиягъатчидиз чкадин мусурманривай къватIнавай закятдикай пай акъудна, адан дерди, чпин мумкинвилериз килигна, туькьлуьрун лазим я.

Гъа ихътин серенжемрин нетижада клеа гъатнавай инсан клевай акъатда. И карди Ислам динди жемиятдин месэлайриз къетIен фикир гузвайди тестикъарзава.

Диндин месэлайриз талукъ суалар пайда хъайитIа, ватцапдин
8-989-653-42-35 нумрадиз кхъихъ.

Чемпионвиллин члул хвена

ММА

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Муьквара Москвада, Ирина Винер-Усмановадин тварунихъ галай гимнастикадин дворецда, машгур тренер Абдулманап Нурмегамедован экуь къаматдиз бахшнавай турнир (адан къамат рикел хуьнин лишан яз алай йисан ноябрдиз Дагъустанда женгинин самбодайни турнир къиле тухун планрик ква) къиле фена. Ана чи ватандаш, вичин ери-бине Мегъарамдхуьруьн райондин Хуьрелрин хуьррай тир Мугъаммед ЭМИНОВА - Fight Nights Global международный организациядин (какахъай единоборствойрай, гъа гъисабдай яз ММА-дайни бягъсер къиле тухунал машгул тир) лигадин чемпионди - ярумчух къезил заланвилляй чемпионвиллин члул еке устадвилелди хвена.

ИкI, 65,8 кг-дал къедалди заланвал авайбурун арада чи ватандаш Къазахстандай тир Муратбег Касымбаяхъ галаз бягъсиниз экъечун - чпин устадвал къалурун, къуватар алцумун лазим тир. 5 раунддикай ибарат тир и бягъсина (судьяйри вирида сад хътин къарар къабулуналди) 23 йисан яшда авай чи ватандашди гъалибвал къазанмишна.

РИКЕЛ ХКИН: Fight Nights Global международный организациядин чемпионвиллин твар сифте яз Мугъаммед Эминова Екатеринбургда аскеррин-десантникрин игитвиллин 20 йисаз талукъарнавай, "Шагнувшие в бессмертие" твар ганвай спортдинни ватанпересвиллин фестивалда къазанмишна.

Чемпионвиллин твар Мугъаммед Эминоваз Мегъарамдхуьруьн райондин къил Фарид Агъмедовани тебрикна. Идакай райондин сайтда хабар ганва.

- Гъар са спортсмен Ватандал рикI алай кас хъун лазим я! Хайи макандин тIвар машгурун патал вуна къазанмишзавай гъалибвилер акъалтзавай несилдиз чешне хуьрай! Вахъ мадни еке агалкъунар, спортдин мадни къакъан куклушар муьтубъгардай къуватар хъун чи мурад я, - къейднава тебрикдин Чарче ада.

Буьруьнждин медаль

къазанмишна

ЗАЛАН АТЛЕТИКА

Са тIмил вахт идалай вилик Чечен Республикадин меркез Грозный шегъерда залан атлетикадай итимрин арада Россиядин чемпионат къиле фена. Чи уьлкведин жуьреба-жуьре регионрай тир пагъливанри чпин устадвал къалурна. Абурун арада спортдин и жуьредай машгур чи спортсмен, вичин ери-бине Хив райондин Захитирин хуьррай тир, алай вахтунда Москвадин ЦСКА-дин патай экъечинавай Феликс Халибеговни авай. Россиядин чемпионвиллин тIвар 5 сеферда къазанмишнавай, вич спортдин международный класдин мастер тир чи пагъливан нубатдин чемпионатда буьруьнждин медалдиз лайихлу хъана. Ада алай йисуз залан атлетикадай Россиядин Кубок патал къиле фейи акъажунрани 3-чка къуна. Ф.Халибегова

Россиядин лайихлу тренерар тир Максим ва Артур Абдулмежидоврин гъилик устадвал хкажзава.

РИКЕЛ ХКИН: икъван чIавалди Ф.Халибегова 62,5 кг-дал къедалди заланвал авайбурун арада иштиракзавай. Са тIмил вахт идалай вилик чи ватандаш заланвиллин цийи (69 кг-дал къедалди) категориядал элячIнава. Инанмиш я хъи, и категориядани ада башчивал къазанмишдай вахтар яргъал алач.

Гъуьгъвеза - турнир

АРМРЕСТЛИНГ

15-сентябрдиз Ахцегъ райондин Гъуьгъвезрин хуьре Нариман Гъалиеван призар патал армрестлингдай "Битва чемпионов" тIвар алаз турнир къиле фена. Идакай "Лезги газетдиз" райадминистрациядин пресс-къуллугъдай хабар гана.

Акъажунар, сифте гаф рахуналди, турнирдин къилин судья Исамедин Шагъмирова ачухна. Бягъсер башламишдалди райондин культурадин Управленидин къуллугъ-

чияр тир Мадрид Бегеева ва Фаргъад Гашумова къватI хъанвайбурун гуьгуьлар шадарна.

Турнирда Къиблепатан Дагъустандин вири районрай виридалайни викIегъ (иниз спортдин мастервиле кандидатдила агуьуз дережа авайбуру ахъайнач) армрестлерар къватI хъанвай. Къизгин бягъсерин нетижада 1-ккадиз Ахцегъ райондай тир Эльдар Алискендаров лайихлу хъана. 2 ва 3-чкаяр Сулейман-Стальский райондай тир Рамидин Къазимегамедова ва Гъажи Керимова къуна.

"Лезги газетда" диндин пак къхъинар жезва. Гъавилляй ам чиркин чкайрал гадарун къадагъа я.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядин, алакьадин ва массовый коммуникациярин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪБИЛИН РЕДАКТОР
М. И. ИБРАГЪИМОВ

(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪБИЛИН РЕДАКТОРДИН
ЗАМЕСТИТЕЛЬ
К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГЪИМОВ

66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА

66-00-63

КУЛЬТУРАДИН
Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ

66-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
Р. С. РАМАЛДАНОВА

66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ

66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
Ш. ГЪАЖИМИРЗОЕВ

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакьадин, информационный техноло-
гийрин ва массовый коммуникациярин хиле
гуьзчивал авунин рекъай Федеральний къул-
лугъдин Дагъустан Республикада авай Управ-
лениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистра-
ция авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди туькьур хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гуьзвач ва абур эл-
къвена вахъузвач. Редакциядинни макъалай-
рин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я.
Газетда чап авун патал теклифнавай матери-
алра гъанвай делирлин дуьзвиллин ва керчек-
виллин патакъай жавабдарвал авторрин чпин
хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА
ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован
проспект, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249

Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахъудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 15.30

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,
Пушкинан куьче, 6.

Тираж 5089

Г) - И лишандик квай материалар
гъакъидихъ чапзавайбур я.

12) - Икъван яшар хъанвайбурун къелрай
НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты
"Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Шииратдин макан

Нариман КЪАРИБОВ

Къадим Дербентда шиират-
дал рикл алайбур, чпин алакьун-
нар ахтармишзавайбурни гзаф
ава. Мухбир ва шаир Гъажиагъа
Мегъамедшерифова къил куту-
налди, ина "Ильф ва Петров"
тйвар алай шииратдин клуб ара-
дал гъанва.

Мукьвал-мукьвал жезвай
мярекатрал клубдин активистри
чпин шиират келзава, сада-са-
даз фикрар лугъузва, къимет-
лу меслятар къалурзава.

Къейдна къанда хи, "Ильф ва
Петров" клубдин иштиракчяр

асул гьисабдай чпин эсерар урус
члалал теснифзавайбур я. Чеб
шегьерда ва Дербентдин ракъун
рекъин карханайра жуьреба-жуь-
ре пешейрин иесияр тир Раиса
Мачулкинадин, Натали Ниятан,
Зейнаб Султанмегъамедовадин,
Пейсах Мишиеван, Мирзебег Гъа-
санован, Адиширин Ялахъвидин
ва са жерге маса авторрин ши-
рар мукьвал-мукьвал "Дербент-
дин хабарар" ва ракъун рекъин
"Семафор" газетра чапзава.

"Ильф ва Петров" клубдин
тешкилатчи Гъажиагъа Мегъа-
медшерифов шииратдинни пуб-
лицистикадин са шумуд къва-
тлалдин автор я.

Милли члаларал

Абдур-Рагъман ИСМАИЛОВ

Аялрин къугъунриз (асул гьис-
абдай столдал къугъвадайбур
(настольные игры) талуьк проект
гъиле къун фадлайчи фикрдик
квей. И карда виридалайни чет-
тин месляйрикой сад хъсан ши-
килар члугвадай художник жагъу-
рун тир. Къугъунра милливал,
адетрин къетленвал хуьн худож-
никди арадал гъизвай суьретри-
лай аслу жезвай. Нетийада аз
ахътин касни жагъана ва чун са-
нал къвалахдивни эгечна.

Интернетдин куьмекдалди
чна къугъунрин игитрал алуькдай
милли парталрин, гьерекатар
къиле физвай майдан эвездай
халичайрин чешнеярни жагъу-
рна. Сифте нубатда чна дарги чла-
лал "Элиас" тйвар алай къугъун
таржума авуна гъазурна. Мукь-
вара гъа и къугъун лезги ва авар
члаларални гъазур жезда.

Лагъана къанда, чи проект-
дихъ милли члалар хуьнин жи-
гъетдай еке метлеб ава. Малум
тирвал, аялар жуьреба-жуьре
къугъунрал машгъл жезва.
Къугъунар милли тах квайбур ва
хайи члаларал арадал гъанвай-
бур хъайила, аяларни гъвечи
члалай дидед члалал рикл алаз
члехи жезда. Яни проектдин куь-
мекдалди акъалтзавай несилар
руьгъдин ивириз мукьва жезва.
Гъелбетда, аялар хайи чла-
лал рикл алаз члехи ийидай маса

рекъерни ава. Мисал яз, ктабрин
куьмекдалди. Амма къугъунри-
кай ва я тахъайтла мультфиль-
майрикой и жигъетдай мөнфят
гзаф жезва. Малум тирвал, аял
члалан виридалайни рикл алай
кеспияр къугъунарни мульт-
фильмайриз килигун я.

Чна Дагъустандин халкъарин
члалариз машгъл хъанвай
къугъунар таржума ийизва. Дар-
ги члалал гъазурнавай "Элиас"
къугъун маса гун патал интер-
нетдиз акъуднава. "Элиас"-дал
гъам гъвечибурувай, гъамни
члехибурувай къугъваз жезда.
Къугъун 50 картадикой ибарат я.
Гъар са картадал таржумани га-
лаз 8 гаф кхъенва. Абурун куь-
мекдалди аялриз жуьреба-жуь-
ре затларин тйварар хайи члалал
гьикл ятла чир жезва.

Чи проектдикой Инстаграм-
да кардик квай @ethnic_games
чинай келлиз жезда.

Э.А. Шагъмарданов

15-сентябрдиз са акъван яр-
гъал члугун тавур азардилай гуь-
гъуьниз Россиядин лайихлу тре-
нер Эседуллагъ Азизович Шагъ-
марданов кечмиш хъана.

Са шумуд югъ идалай вилик
Эседуллагъ Азизович вичин хайи
хуьруьз - Ахъегъиз мехъерик
хъфенвай. Анай Махачкъаладиз
хтайла, адан гъал пис хъана азар-
ханада къаткурна. Адак корона-
вирус азар ква лагъана. Сагъ
хъжезвай хътиндини тир, амма
залум азарди яшлу касдиз ин-
сафнач. Идан гъакъиндай чи га-
зетдиз Дагъустандин къуршахар
къунай Федерациядин пресс-
къуллугъди хабар гана.

Тренервиллин цехдин агъса-
къалди алатай йисуз вичин 70
йисан юбилей къейднай. Яша-
ризни килиг тавуна, ада активный
уьмуьр тухузвай, акъажунриз
физвай, Дагъустандин госуни-
верситетда къвалахун давамар-
завай. Ина ада физкультурадин
тарсар ва азаддиз къуршахар
къунай секциядиз регъбервал
гузвай.

Дагъединститутдин физ-
культурадин факультет куьтя-
гъайдалай гуьгъуьниз, СССР-
дин спортдин мастер яз, ада ви-
чин уьмуьр 40 йисалай гзаф вах-
тунда тренервиллин пешедиз бах-
шна. Машгъл Али Алиевахъ га-
лаз "Урожай" спортобществода
къвалахдайла, ада Дагъустан-
дин, Россиядин ва СССР-дин
хъянавай командайрин составда
аваз хъайи вини дережадин
хейлин пагъливанар тербияла-
мишна.

Эседуллагъ Азизович Къиб-
лепатан Америкадани хъсандиз
чиди, адан гъакъиндай хъсан га-
фар лугъузва. Ада Колумбияда
олимпиададин пуд циклда къва-

лахна, гъалибчяр ва Панаме-
рикадин къугъунрин ва чемпио-
натрин призерар гъазурна, адан
тербиячи Жаклин Рентерияди
Олимпиададин къугъунра къве
сеферда буьруьнждин медалар
къазанмишна.

Ада Доминиканский рес-
публикада ва Перудани къва-
лахна. Эхиримжи вахтаралди
ада Латиндин Америкадай тир
вичин амадагиз ва къуршахар
къадай пагъливанриз куьме-
кар гана, абурухъ галаз вичин
тежриба ва чирвилер пайна.
Абур Эседуллагъ Азизовичан
патав Махачкъаладиз атанай,
адан гуьзчивилик кваз сборар
тухванай ва акъажунра ишти-
ракнакнай.

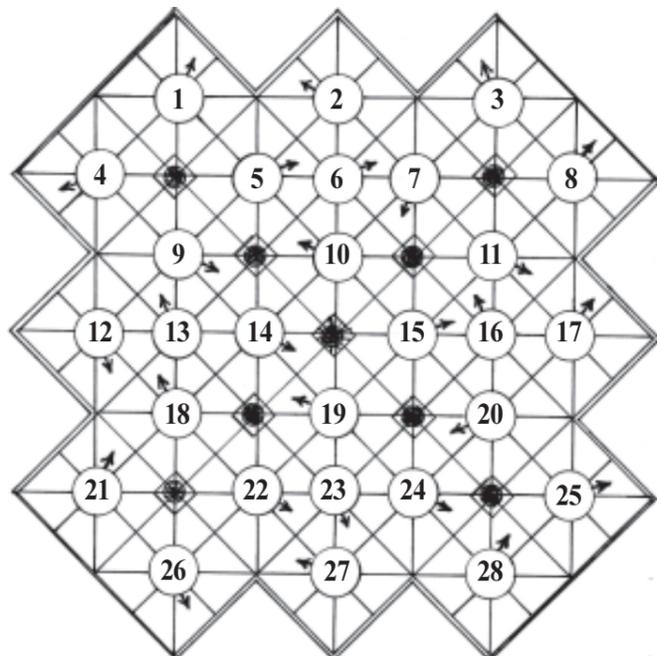
Эседуллагъ Шагъмарданова
вакъийарив ацанвай уьмуьр ке-
чирмишна. Ада республикада
азаддиз къуршахар къун вилик
фин патал хейлин зегъметар
члугуна. Ам вичин пешедиз ва-
фалу тренер тир. Эседуллагъ
Азизович чи риклера авторитет-
лу пешекар, чарадан дердини-
кай хабар къадай кас хъиз гъа-
мишалугъ яз амуькда.

"Лезги газетдин" редакция-
дин коллективди
Эседуллагъ Азизович
ШАГЪМАРДАНОВ
рагъметдиз финихъ галаз ала-
къалу яз багърийриз ва мукь-
ва-къилийриз, дериндай хажал-
лат члугунивди башсагълугъ-
вал гузва.

"Лезги газетдин" редакция-
дин коллективди Майрам Ма-
гъамдалиевадиз эмедин ру-
шан руш, хизанриз, мукьва-
къилийриз играми велед
Эльза
кечмиш хъунихъ галаз ала-
къалу яз башсагълугъвал
гузва.

Кроссворд (8 гъарф)

Туькьурайди - Салигъ ИБРАГЪИМОВ

1. Сифте ... яда, ахпа цаву
ван ийида. 2. Материальный
производстводин са хел. 3. Гье-
рен тумунин чрай клусар. 4. Дар-
мандин (чайдик вегъедай) хъчар.
5. Туплалда авай багъа къаш
(куьгъне урус гаф). 6. Салара,
бустанра къвалахзавай кас. 7.
Дагъустанда са райондин центр.
8. Члехи алим Гъасан эфендидин
хайи хуьр. 9. Йисан са варз. 10.
Тарарал жедай, цегъери недай
къацу хъач. 11. Типографиядин
работник (урус гаф). 12. Сес къа-
дай ва акъуд хъийидай перде
(урус гаф). 13. Мал-къара хуьз-
вай кас. 14. Азарханадин са жуь-
ре. 15. Агъу, зегъер. 16. Салан
майва. 17. Лезгийрин са куьгъне
мани. 18. Майишатда са коллек-
тивдин къил. 19. Гару элкьурдай
игрушка. 20. Прозаик Шихнебие-
ван тйвар. 21. Лезги дишегъли,
Дагъустандин халкъдин шаир.
22. Чил миянардай са минерал
(урус гаф). 23. Гъуьнрен дарман
(урус гаф). 24. Бебелуг. 25. Ме-
гъарамдухуьруьн районда са
хуьр. 26. Кlapлажул. 27. Ракъар,
бухавар. 28. Дагъустанда ше-
гъер.

Къуршахар къунай Россия-
дин Федерациядин лайихлу
тренер
Эседуллагъ Азизович
ШАГЪМАРДАНОВ
рагъметдиз финихъ галаз
алакъалу яз Альберт Алиме-
това рагъметлудан хизандиз,
багърийриз ва ам чидай
къванбуруз башсагълугъвал
гузва.

Покупаем облепиху (на вет-
ках, не ободранную). Обра-
щаться по телефону:
8-928-250-70-08

"ЛГ"-дин 37-нумрадиз
акъатай кроссворддин
жавабар:

1. Журналист. 2. Туьрез. 3. Запаб.
4. Барабар. 5. Ругун. 6. Набут. 7. Та-
басаран. 8. Нажах. 9. Хашпара. 10.
Алверчи. 11. Идеология. 12. Ярги-
руш. 13. Шараг. 14. Грамота. 15. Ада-
латсуз. 16. Замин. 17. Насигъат. 18.
Тахсара. 19. Аллагъ. 20. Гъунарлу. 21.
Уравнение. 22. Елкен. 23. Няни. 24.
Испик.